

# MÜÜRILEHT

NÜÜDISKULTUURI HÄÄLEKANDJA



SAJA KUUEKÜMNES NUMBER : MÄRTS 2026



HIND 5€

9 772346 662013



#160 : ELUASE



Foto: Mirjam Varik

## TOIMETUS

Peatoimetaja	<b>Aleksander Tšapov</b> aleksander@muurileht.ee
Tegev- ja sotsiaaliatoimetaja	<b>Henri Kõiv</b> henri@muurileht.ee
Kirjandus- ja teadustoimetaja	<b>Maia Tammjärv</b> maia@muurileht.ee
Muusikatoimetaja+	<b>Mark Alexander Ummelas</b> mark@muurileht.ee
Kultuuriatoimetaja	<b>Peeter Kormašov</b> peeter@muurileht.ee
Keeletoimetaja	<b>Pille Sepp</b> pille@muurileht.ee
Müügi- ja reklaamijuht	<b>Janet Kijuzin</b> janet@muurileht.ee
Kujundus	<b>Mirjam Reili</b> mirjam@muurileht.ee
Illustraatorid	Andrei Kedrin, Ave Taavet, Jaan Pavliuk, Jaan Rõõmus, Liisa Kruusmägi, Liisi Grünberg, Lillian Hiob, Maria Dimancea, Maria Izabella Lehtsaar, Martin Eelma, Nadezda Andrejeva, Stella Salumaa, Vahram Muradyan
Fotograafid	Alana Proosa, Anna-Maria Vaskovskaja, Iris Kivisalu, Johanna Reinvald, Ken Mürk, Marii Kiisk, Renee Altrov, Silje Riin Rand, Tõnu Tunnel
Kirjatööbid	Overused Grotesk (RandomMaerks), Standard Beta (Ott Metusala), Trickster (Jean-Baptiste Morizot), Cooper Hewitt (Chester Jenkins), Satellite (Patrick Zavadskis), Kollektiiv (SUVA Type Foundry), Toilet Paper Type (Eline Cremers / SUVA Type Foundry), Pecita (Phillippe Cochy)
Kolleegium	Brigitta Davidjants, Signe Ivask, Jens Jaanimägi, Karola Karlson, Helgi Saldo, Berk Väher
Väljaandja	SA Kultuurileht TOETAB KULTUURIMINISTERIUM
Trükk	PRINTALL ● Tiraaž: 4500

### SAADA MEILE

- Uudiseid ja pressiteateid: [uudised@muurileht.ee](mailto:uudised@muurileht.ee)
- Kirju, heliplaate, raamatuid ja muid väljaandeid Müürilehele aadressile Voorimehe 9, 10146 Tallinn
- Müürilehele pakke saates palume märkida aadressaadiks kindlasti „Müürileht“.

### KAASAUTORLUSEST

Müürileht ootab kaastöid, milles on ajakohased ideed ja nende veenvad põhjendused; mis on kirjutatud loetavas eesti, vene või inglise keeles; milles ei leidu arutatud idiootsust, vaid troopib silmapaistev mõtteselgus. Palavalt oodatud on artiklid ühiskonna, kultuuri, teaduse ja laiemalt elu kohta. Toimetus jätab endale – iseenesest mõista – õiguse valida, millised tekstid avaldatakse. Aga kuna määrav ei ole ainult tekst, on tervitatud ka illustratsioonid, fotod, koomiksid, plakatid ja muud ajaleheformaati sobivad väljendusvormid! Kaastööga seoses võta ühendust mõne meie toimetajaga.

### TOETA MÜÜRILEHE VÄLJAANDMIST

- Telli Müürileht pusilepinguga 2.20 € eest koos: [tellimine.ee/muurileht](http://tellimine.ee/muurileht)
- Reklaami Müürilehes: [muurileht.ee/reklaam](http://muurileht.ee/reklaam)

### INFO TELLIJATELE

Müürilehe levi korraldab Express Post. Kui värske leht õigel ajal kohale ei jõua, siis võta ühendust Express Posti klienditeeninduskeskusega telefonil (+372) 617 7717 või kirjutaja aadressil [tellimine@expresspost.ee](mailto:tellimine@expresspost.ee).

Esikaanel Aet Ader. Foto: Marii Kiisk



Müürilehe tootmisel kulutatakse vähe energiat, kasutatakse minimaalselt saastavaid kemikaale ning arvestatakse maailma metsade keskkonnasõbraliku, sotsiaalselt õiglase ja majanduslikult elujõulise majandamisega.

@muurileht

## MÜÜRILEHT MÄRTS 2026

### #160 ELUASE

#### ELUASE (LK 5–23)

SOTSIAALIA  
6–9 **Euribori-põlvkond**  
– Peeter Kormašov

12–13 **Eluasemearendus 2.0**  
– Mark Aleksander Fischer

14–15 **Kes kujundab linna?**  
– Helena Männa ja Eneli Kleemann

STATISTIKA  
10–11 **Eluaseme hinnaralli**

PERSOON  
16–19 **Intervjuu Aet Aderiga**  
– Aleksander Tšapov

FOTO  
20–21 **Kihtedest**  
– Mirjam Varik

PROOSA  
22–23 **Andra Teede Tallinn**  
– Andra Teede

### PÄEVAKAJA

KESKKOND  
27 **Looduslikud pühapaigad**  
– Ott Heinapuu

VASAKSIRGE  
28 **Kuidas tootlikkuse kasv ühiskonda teenima panna**  
– Kärt Kalvet

### KULTUUR

MAAILM  
24–25 **Kaks kanged linna Hiinas**  
– Rando Künnapuu

SUBKULTUUR  
29–30 **Cook'i seda aurat**  
– Steven Vihalem

ARVUSTUSED  
31 **Uued plaadid**  
32 **Muusikal „Carmen Electra“** – Stina Leek  
33 **Heneliis Nottoni „Tähed Agnesele“** – Lee Maripuu

KUNST  
34 **Kunstireportaaž Kuressaarest**  
– Peeter Kormašov

POST-FAKT  
35 **Lehekülg vihasele kultuurinimesele**  
– Andreas Kübar



Foto: Hakkilens

### JUHTKIRI

## Eluasemekriis – kriis, milles me tahamegi elada

Henri Kõiv, tegev- ja sotsiaaliatoimetaja

2007. aastal, eelmise suure majanduskriisi hakul, ütles toonane peaminister **Andrus Ansip** folkloori talletunud sõnad: „Kui see on kriis ja krahh, siis sellises kriisis ja krahhis ma tahaksingi elada.“ Ansipi ütlust on kasutatud sellest saati sageli ühe või teise olukorra irooniliselt kirjeldamiseks, kuid ühe kättejõudnud kriisi illustreerimiseks sobib see tsitaat sõna-sõnalt, ilma igasuguse ironiafiltrita. Eluasemekriis on eestlased nõus hea meelega elama.

Kuidas tõlgendada teisiti situatsiooni, kus viimase 15 aastaga on Tallinna korterite ruutmeetri hind tõusnud 250 protsenti, kuid pealinna elanike rahakotti lahmakatu auku uuristava hinnatõusu asemel tekitavad linlastes kordades rohkem meelehärra üksikud kastirattad? Või mida arvata sellest, et Eurostati andmetel tõusid Eestis üürihinnad aastatel 2010–2023 rohkem kui üheski teises Euroopa Liidu liikmesriigis (211%), ent ometi pole toimunud ürnike huvide kaitseks mitte ühtegi protestiaktiooni? Tallinnas on hinnanguliselt 32 000 leibkonda, kelle jaoks eluasemekulud on liiga koormavad, s.t moodustavad rohkem kui 40% sissetulekust, aga kas oleme näinud mõnda petttsiooni, mis nõuaks nende mure adresseerimist? Kui kukeseente kilohind ületas 30 euro piiri, sai rahval lõpuks mõõt täis ning sündis Eesti seni populaarseim rahvaalgatus. Mis peaks olema korteri ruutmeetri hind, et midagi sellist juhtuks? Et hakkaksime üldse avalikult kasutama terminit „eluasemekriis“?

Möönan, et mõõdnud aastal hakkas teemat seni ümbritsenud vaikusmüür justkui murenema. Kliimaministeriumis valmis analüüs Eesti taskukohaste eluasemete poliitika võimaluste kohta ning üle pika aja on koostamisel Eesti eluasemepoliitika strateegiadokument. Eluasemete kättesaadavuse parandamiseks koostati mullu analüüse ka Tallinna linnavalitsuses, lisaks pävis teema tähelepanu tänu kevadel Tallinna kaasamiskeskuses üleväl olnud näitusele „Tere tulemast koju, eluasemekriis“. Näitusel olid eksponeeritud eri arhitektide nägemused lahendustest, mis aitaksid ukse taha jõudnud kriisi leevendada. Tulebki tõdeda, et kuigi meil on olemas Eesti Omani Keskliit, on eluasemekriisi avalikus probleemina tõstatanud ja kriisina sõnastanud just arhitektid ja urbanistid. Ka Müürilehe eluasemenumbri persoonintervjuu on sel põhjusel tehtud Eesti Arhitektide Liidu presidendi **Aet Aderiga**.

Samas on pisut kummastav, et organisatsioon, mille põhikirjaliseks eesmärgiks on toetada ja arendada arhitektuurivaldkonda, on sunnitud olema eestkostjaks kümnetele tuhandetele inimestele, kelle jaoks eluasemekulud on praegu liiga koormavad. Miks ikkagi viib kukeseente hind eestlasi barrikaadidele, kuid hinge seest sõõvad eluasemekulud muutuvad aktuaalseks ainult talviste elektriarvete saabudes? Eesti eluasemepoliitika on seni kujunenud turupõhiselt. Kinnisvarast on saanud üks finantsinstrument investitorite portfellis. Riik ega omavalitsused pole kehtestanud siin hinnalagesid ega nõudeid taskukohaste eluasemete loomiseks. Kinnisvaraturg on *laissez-faire par excellence*, mis omakorda tähendab, et kui hinnad rallivad järjelt kättesaamatusse kõrgusesse, siis inimestel justkui pole plakatite ja ruuportitega kuskile minna. Tuleb lihtsalt rohkem teenida, sääste koguda, vanematelt laenata, pensionisambad tühjaks teha, kahel või kolmel töökohal rabada ja küll siis pank laenu annab ning täitub ka eestlaslik unistus päris oma kodust. Kümne selles numbris oma esimese kodu ostmise lugu jaganud inimese kogemused näitavad eestlaste valmidust pingutada ja püksirihma koomale tõmmata, mida tuleb loomulikult tunnustada. Aga probleem ongi selles, et kodu ostmist nähakse Eestis sügavalt isikliku asjana. Kui see vaevaga teenitud oma kodu on lõpuks käes – mis seest, et see juriidiliselt järgmised 30 aastat veel pangale kuulub –, ei hakka värske koduomanik ju ometi raiuma helget oksa, kuhu on raske tööga jõutud, et nõuda struktuurset lahendusi eluasemete kättesaadavuse parandamiseks. Lahendus, mis aitaksid leevendada ka mitmeid teisi sotsiaalseid valukohti segregatsioonist ebaühtlase regionaalarengu ja ibeni välja.

Oleme jõudnud eluasemekriisi tänu väärarusaamale, et iga hinna eest tuleb väitida riigi ja omavalitsuse sekkumist kinnisvaraturul toimuvasse. Turupõhine hinnakujuendus on justkui loodusseadus, kuhu inimestel pole oma seadustega asja. Seekordne Müürilehe number pakub mitmeid näiteid, kuidas selline sekkumine võiks välja näha, olgu eeskujuks Austria piiratud kasumiga eluasemete seadus või mitmel pool Lääne-Euroopas ennast tõestanud mittetulunduslik ehitussektor. Aga nende lahendusteni jõudmiseks on esmalt vaja poliitilist survet. Tsitteesides **Helena Männa** ja **Eneli Kleemann** artiklit: „Eestlased ei protesti ega nõua nähtavalt muutust, samal ajal kui mujal maailmas võivad kodanikualgatustest sündida uued linnaosad.“ Kui eluasemekriis on kriis, milles me ei taha elada, siis tuleb sellest märku anda.

## kontsert

klõbisen kui kastanjetid kui kõnnin tablettidega lumes kõnnin hobuseunes

leepra vasta desinfitseeriti me heauueilma koridore vaadake kui ilusad kahkjashallid seinad raudvarvad... ah see räämas sarikalõhe siin või? see on siis jäänud ajast kui meil siin üks hull BEZDOMNÕI oli (tema järgi sai meie maja nime) ta oli krooniline pyromaani, pani siin kõik põlema, põles ise sisse kah. (taamal seisab pirakas tont ja irvitab pikkade hammastega)

nägemused liuglevad siledaiks kildudeks tasaseks ja kliiniliseks kui helbekesed kui vahtkummist seintega tuba kuhu meid risti löödi rihmadega kinni alasti ja mõni jäeti kaheks nädalaks fixi nad karjusid raudukse tagant nagu marutaudis koerad sellal mina uppusin puhketoa diivani stalinist-babuška-porn neerumust-risse mis vannun mu pilgu all muutus madudeks õiti ka sipelgaiks (olen kellavärgiga apelsin mu veenides on meskaliin) või sita-seenetripi-mandalaiks mulle tundus need on peatselt tuleva surma premonition dream hooldajad kärkisid et löövad minugi risti kui ma neil magada ei lase turvad patseerisid ringi kui suurushullustuses kuded yhel tillukesel psyhhoosis tydrukul kiskusid terveid pihutaisi juukseid välja nii et põrand lokkas üks naine oli yleni sinikais ytlas et teda lämmatati padjaga aga KES NEID HULLE IKKA USUB

mina olin lihtsalt lõhkiene pusle ja ega keegi poleks niikuinii viitsind mind lahendada olin räpane puupüritus ja sulalumi mind katsudes võis märjaks saada

aga koopereerusin olin viisakas lasin end õiti salaja palatis keppida palderjanitilgad killustusid kasvuhoo-nevitraažiks lumikellakad tilisesid kui kirstus aisakellad KUMIN PININ KÕRVAS mina tahtsin lihtsalt elu lõpuni kookonis hibernat'eida (lollidel ja joodikuil jumal enesetapus õnnestuda ei luba. source: olin koomas juba)

värelevad punased krepppaberikärtsakad ripnesid karussellil ja linnumajad (õues oli lehtla suitsunurgaks) ma olin uuesti syndind kui kaunis narkopilv kas seda tähendabki terve olla ei mingit sisekõne peas ei söö ainult magad

kui romantiline kui puhas kerge udusulg ja oo julge ka julge rääkima julge nikkuma ilma standardeita

keerutan tihkeid valgeid vinesid sigaretist sulle kõrva laiali ajan oma 18aastase jalad sul on kodus minu-vanune tytär VÕI OOTA

TEINEKORD jälle olid persekukkund „performance artist“ performance seisnes selles et söötsid mind metadooniga

seewald mu jaoks on tuhksinise taeva maitsega hilitstlv valgus näoli kui okse wc-potti skoonne bastioni korstnast alla huuled paiste kui paradisiselt sillerdavad tilgad kanyylit veeni oo jumalaõnnistus ja privileeg on lõpmatu pimeduse ookeani drifitida

sest vaadake mu alateadvus peab muga lapsest saati tuumasõda piisku täriseb timpanireekviemina ymber kõige lollima põrsakese maja seitse tuhat trypofobset silma mustvalge dissotsiatsioon teravate servadega lödi lage õõvast tindistunud taevas äbarikud nukupanelkad sylgavad rentsleisse uriinipruuni soola briketitahma eelmisest millenniumist

unes aga näen pehmeoranži päikselooja hundinuiel murupervil tähist udu misty fire shame is not real ratsionaalne inimene valiks une

valiks kõditavad rabamarjaliblikad ketamiinikarva kristalllyhtrid muskaatpähklikoored hõõguvad kui virvateud roosamannalumel

tähed on öös ma tean aga raske on pimedas näha

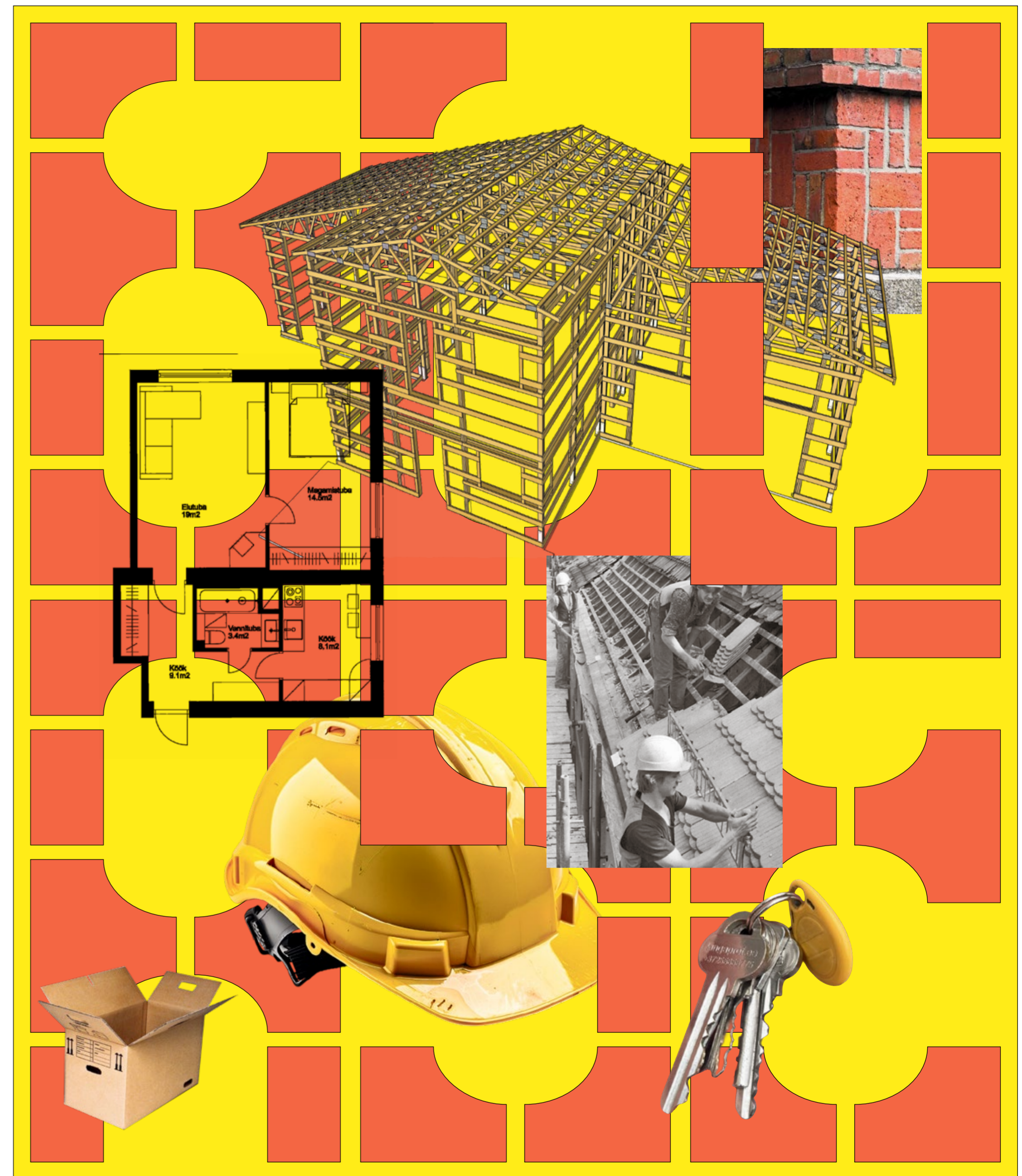


Illustratsioon: Marie Ojamaa, Lahtisaar



Foto: erakogu

**Marie Ojamaa** on luuleta-ja, kunstnik, eesti filoloog ja kuutõbine ööliblikas, kes tahtis tegelikult hoopis Pipiks saada.



#160 ELUASE

lk 5–23

# Sissemakse, euribor, kummimadrats – mida tähendab esimene kodu?

Kui mujal üüri kas või elupäevade lõpuni, siis Eestis on kodu omamine peaaegu kohustuslik. Kümme Müürilehe lugejat jagavad oma kodu ostmise teekonda.

Peeter Kormašov

Kuigi seiklejahingel ei pruugi püsiva elukoha järele vajadust olla, võib see mingil hetkel siiski tekkida – olgu siis partneri leidmise või perelisa tõttu või lihtsalt investeeringu mõttes. Samas tundub jube keeruline kuskilt pihta hakata, vähemalt humanitaarile – kodulaenu, intressid, notaritasud, käendused, euriborid ja mis kõik veel. Kui pole rikkaid vanemaid, süle kukkunud pärandust või kiirelt kasumisse jõudnud õpilasfirmat, siis kui palju tuleb oma ootustes alla tulla?

Veebruari algul pöördusime sotsiaalmeedias Müürilehe lugejate poole üleskutsega jagada oma esimese kodu ostmise kogemust. Tahtsime aru saada, kuidas on kobarkriiside ajastul, s.t. koroonapandeemia, Ukrainas toimuva sõja ja majandussurutiste taustal üldse võimalik endale kodu osta. Kuigi igauhele pole see kindlasti jõukohane, näitab järgnev kümne inimese kogemusel põhinev lugu, et see on saavutatav, kui teha kindel (säastu)plaan.

Eestlased on ikka olnud koduusk ja ka üha suurem hulk noori on hakanud tahtma päris oma kodu. Pikalt välismaal elanud **Laura** (38) leiab isegi, et Eestis on korteri ostmise surve. „Ma ei tea, miks ja kust see tuleb, aga justkui iga täiskasvanud inimene/pere peaks ikkagi kodu omama. See on veits totter tegelikult.“ Seda kinnitavad ka faktid. Möödunud sügisel LHV tellimusele tehtud Norstati uuring leidis, et lausa 89% 20–30-aastasestest plaanib lähima kümne aasta jooksul endale kodu osta. Huvitaval kombel näitab SEB sūgise Norstati uuring, et 18–29-aastased koguvad pigem ootamatute kulude katmise (58%) ja reisimise (40%) eesmärgil. Eluaseme soetamiseks kogub raha vaid 34% – veel aasta tagasi oli neid 52%.

## SISSEMAKSE

LHV eelmisel sügisel tehtud uuringu järgi on kodu ostmisel peamine takistus – tervelt 66% jaoks – sissemakseks vajalikku omafinantseeringu kogumine, mis jääb noorte endi hinnangul 10 000–20 000 euro vahele. Pingutus tasub aga ära, sest mida suurem sissemakse, seda vähem tuleb hiljem kodulaenu eest intressi maksta. Kolmveerand noortest plaanib koguda sissemakse kokku igakuiselt säästes, 32% toetub investeerimisele, 28% teeb lisatööd ning 26% loodab pere toetusele.

Kolmandik on valmis panema sissemakse nimel kõrvale üle 300 euro kuus, 17% suudab säästa kuni 100 eurot, 24% 100–200 eurot ning 22% 200–300 eurot. (Võrdluseks: SEB uuringu järgi panevad pooled noored raha kõrvale iga kuu, veerand ei tee seda aga üldse, sest neil pole selleks ilmselt võimalust.) LHV uuring toob esile ka selge erinevuse eesti ja vene keelt kõnelevate noorte vahel, mis peegeldab laiemat varanduslikku ebavõrdsust.

„Kuna protsess pankadega on üsna ajamahukas ja venis, ei viitsinud ma lõpuks suht kopa viskama see asjaajamine nendega.“ – Laura



Foto: aakoo

## ESIMENE SAMM – SISSEMAKSE

Suurem osa Müürilehe küsimustele vastanud korteriomanikest sai sissemakseks abi vanematelt. „Mulle andsid kogu sissemakse (u 20% laenu kogusummast) vanemad. Olen ülimalt tänulik ja saan aru, milline privileeg see on, nähes kõrvalt, kui raske on mu keskmise või madalama palgaga sõpradel seda raha kokku koguda.“ ütleb neil aastat tagasi Tartusse uusarendusse korteri ostnud **Lea** (30, nimi muudetud).

**Gertrud** (29), kelle poolteist aastat tagasi ostetud kodu asub Tallinnas Kadrioru ja Kesklinna piiril, sai vanematelt poole sissemakseks vajaminevast summast. Kuna ta on enda sõnul pigem laristaja kui koguja, tuli kasutada ka II pensionisambasse kogunenud summat. Enamasti peabki võimalusi kombineerima – just nii sai Kuressaarde renoveeritud puuküttega korteri **Madis** (37). „Kõige rohkem aitas vanaema, palju vanemad, lisaks isiklikud säästud,“ ütleb ta.

Kolm koduomanikku kasutasid sissemakse asemel tagatist. Haapsallu korteri ostnud **Grete** (29) kasutas tagatisena elukaaslase sugulaselt soodsalt saadud väikest korterit. Nüüd Tartus elav **Helen** (40) ostis renoveeritud korteri Tallinnasse Pelgulinna. Sääste tal madala palga tõttu polnud, kuid õnneks oli olemas lisatagatisega ostu võimalus, milleks sai kasutada ema korterit. **Mathiasel** (29) on üks korter Tallinnas Paavli tänava kandis ja teine Tartus Narva mäel. Tartu korteri ostuks sai ta laenu vanematelt, kes olid just kinnisvara müünud, Tallinna kodu ostes sai Tartu oma tagatiseks.

Mõned kodu ostjad on aga olnud lihtsalt n-õ eeskujuliku finantskäitumisega.

**Kristo** (30) jaoks, kes ostis elukaaslasega 2023. aastal korteri renoveeritud maja Tallinna kesklinnas, ei olnud sissemakse kokkusaamine keeruline. „Võtsime laenu kahe peale ja meil kummalgi olid aja jooksul kogunenud mingid säästud.“ Küll tuli

Kristol maha müüa oma liisingusse võetud auto, aga kuna kodu oligi plaanis soetada kesklinna, polnud see enam hädavajalik. „Täiendavalt kasutasime ka EISI (2023. a veel KredEx) noore pere/spetsialisti eluasemelaeu käendust.“

Ettenägelikult talitsid ka **Monalisa** (26) ja tema elukaaslane Oskar, kes olid pannud juba aastaid iga kuu palgast ja varem üliõpilastena toetustest raha kõrvale. Nüüd on nad elanud viis kuud Tallinna kesklinnas kolmetoalises värskelt renoveeritud korteris. „Me ei tahtnud vanematelt kodu ostmiseks raha küsida/laenata, tahtsime ise hakkama saada. Ja saime ka! Hoidsime igapäevakulusid madalana, samuti elasime võimalikult odavates üürikates.“

## KODULAEN

Enamik kodu ostjaid kasutab selleks kodulaenu. Veebruaris Swedbanki blogis avaldatud andmete põhjal moodustavad kuni 30-aastased ligi veerandi laenuvõtjatest ning nende keskmine laenusumma on 112 000 eurot. SEB andmetel jäi 44% laenuvõtjatest vanusevahemikku 28–37, 18–27-aastased moodustavad laenuvõtjatest 14%. Järjest rohkem võetakse laenu mitte koos, vaid üksinda. Swedbanki andmetel on 60% soetanud kodu Tallinna või Harjumaale, 20% Tartumaale ning ülejäänud 20% mujale Eestis. Keskmine eluasemelaeu võtja oli viimasel kahel aastal aktiivses tööeas 35-aastane inimene.

Coop Panga andmetel on kodu ostmise kõige aktuaalsem 27–40-aastaste seas. Nende viimaste aastate laenustatistikast avaneb natuke teistsugune pilt. Kui 42% noortest on soetanud esimese kodu Tallinnasse ja 9,7% Tartusse, siis lausa 48,3% on ostnud kinnisvara mujal Eestis. Kuni 25-aastase laenuvõtja keskmine kodulaenusumma Coop Pangas ulatub ligemale 85 000 euroni. Enamik kodudest (just Tallinna ja Tartu omad) on 1–2-toalised, 31% noorte ostetud kodudest on kolmetoalised ja 11% nelja ning enamavaldalt väiksemates linnades ja väikeasulates.

Pangad vaatavad kodulaenuotluste puhul enamasti viimase kuue kuu sissetulekut ja jälgivad, et katseage töökohal oleks läbitud. Kinnisvara24 andmetel võrdub kodulaenu kuumakse 1–2-toalise heas seisukorras Tallinna ja Tartu korteri üüriiga.

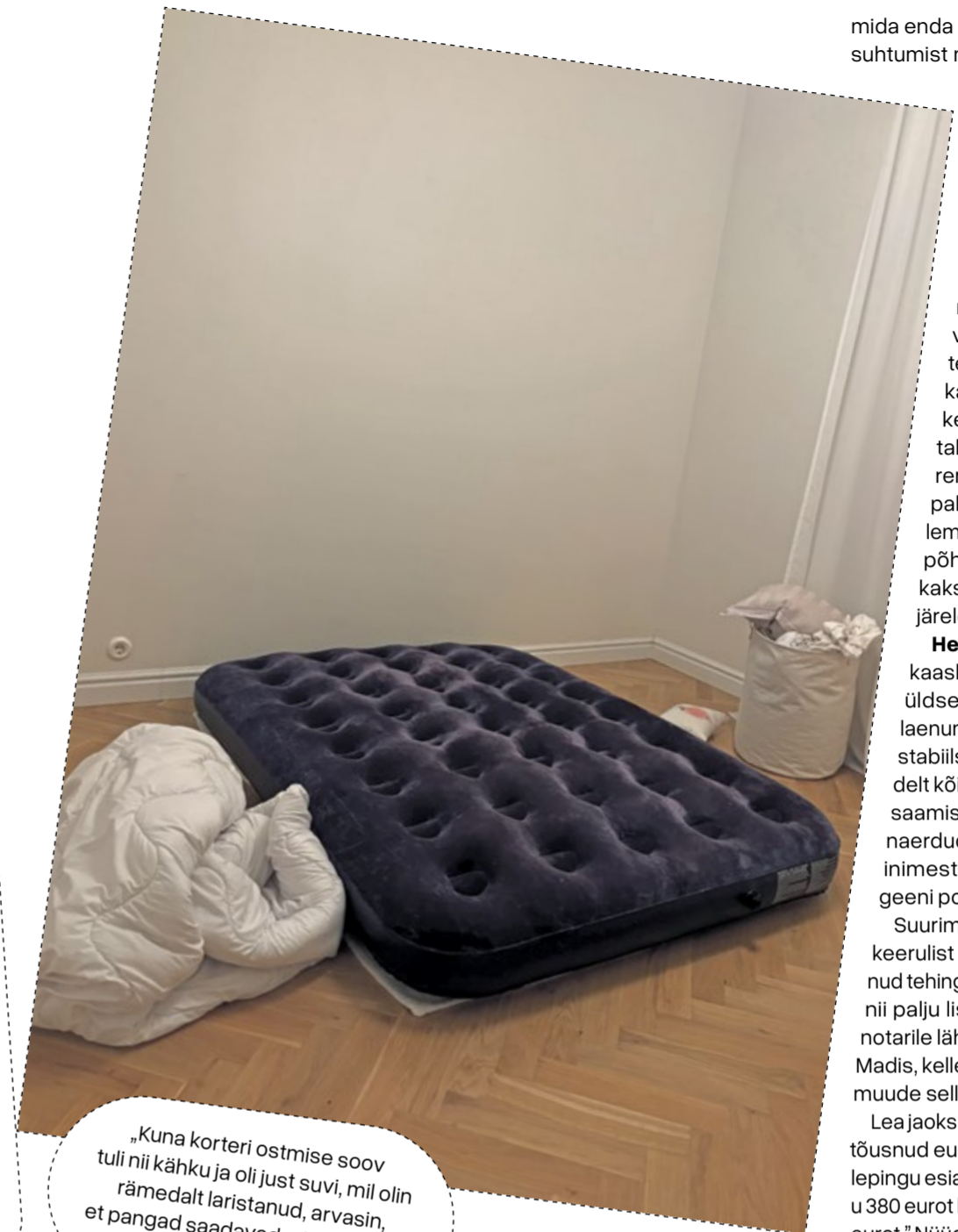
## LAENU VÕTMINE

Enamik noori on kasutanud korteri ostmiseks kodulaenu (vt pikemalt kõrvalloo). Kui mõne jaoks oli selle saamine lihtne, siis teised pidid olema nutikad. Lea oli sääste kogunud ja oodanud paremat töökohta, et viimase kuue kuu sissetulek, mida pangad jälgivad, oleks eeskujulik. „Olin laenu taotlemise hetkeks töötanud pool aastat õpetajana u 1,3-kordse koormusega.“ Gertrud sai põhimõtteliselt kõikidelt pankadelt positiivse laenuotsuse. „Kuna korteri ostmise soov tuli nii kähku ja oli just suvi, mil olin ramedalt laristanud, arvasin, et pangad saavad mind kukele. Ent üks pangatädi isegi lohus, et ma olengi noor ja arusaadav, kui suvel on kulud suured.“

Kristole pakuti isegi suuremaid laenusummasid, kui nad elukaaslasega küsisid. Tema arvates mängis rolli asjaolu, et euribor oli tol hetkel oma haripunkti lähedal ja uusi laenuotlustusi keskmisest vähem. „Notar ütles meile naljaga, et eluasemelaeu võtmine on suurem vastutus ja kohustus kui abielu, ning eks see ole tegelikult tõsi,“ ütleb Kristo. Tema sõnul peab koos laenu võttes olema ühine visioon ja neil see oli, mis sest, et suur laenusumma ja pikk tagasimakseperiood tundusid hirmutavad.

Laura sai laenuprotsessi lõpusirgel ise valida, milline pank parima pakkumise teeb. „Kuna protsess pankadega on üsna ajamahukas ja venis, ei viitsinud ma lõpuks neid tingimusi liiga lõhki ajada, suht kopa viskas ette see asjaajamine nendega.“ Iga pank nõuab tema sõnul eri väljavõtteid ja dokumente, mis tekitab topelttööd. „Mõni pank soovib konto kolme kuu väljavõtet, teine kuue kuu oma jne. Oleks palju mugavam, kui eksisteeriks mingi ühtne süsteem või standardiseeritud nõuded, mida kõik pangad aktsepteerivad.“ Samuti ei teadnud ta, et isegi pärast pangalt laenule heakskiidu saamist tuleb läbida notariaga lisaprotsess, et tõendada raha päritolu ja legaalsust, esitades jälle needsamad väljavõtted.

Grete üllatas samuti, kui palju peab laenuhalduritega suhtlema. „See võttis palju aega, et aru saada,



„Kuna korteri ostmise soov tuli nii kähku ja oli just suvi, mil olin ramedalt laristanud, arvasin, et pangad saavad mind kukele.“ – Gertrud



mida enda pakkumise juures hindame ja mis panga suhtumist meisse muudab.“ Probleeme oli ka Madisel, kes oli tol ajal mitu korda töökohta vahetanud. Ta lõi oma ettevõtte ja hakkas pankadele näitamiseks iseendale keskmist palga maksma, selle asemel et maksta miinimumi ja elada dividendidest.

Kõige keerulisem oli Helenil, kelle palk tuli mitmest allikast. „Üks nendest oli mu enda firma, mille kontole u pool aastat müügitulu kogusin, ilma et endale midagi välja maksaks, et siis õigest hetkest alates saaks kuus kuud järjest stabiilselt palga maksta.“ Palgatõli oli ta tuttava juures, kellega sai kokkuleppele, et too maksab talle mõnda aega tavapärast veidi suuremat palga. „Eks ma pärast seda kuut kuud palgaorgunni muidugi ei olnud väga panga lemmik,“ nendib Helen, kelle sõnul LHV näiteks põhjendas eitavat otsust sellega, et tal on kaks töökohta. „Sellele loogikale ma kuidagi järele ei jõua.“

**Henri** (40) jaoks, kes ostis kodu toonase elukaaslasega kahe peale, polnud laenu saamine üldse variantki. „Hind tuli jagatuna selline, et laenuõtted ei olnud realistlikud. Olen oma ebatabiilse/projektipõhise sissetulekuga kolleegidele kõiksuguseid hirmulugusid kuulnud ja laenu saamiseks pank pöördumisele on pigem välja naerud. Laenu paistab olevat stabiilse elustiiliga inimeste pärusmaa ja minus sellist stabiilsuse geeni pole.“

Suurima üllatusena mainivad pea kõik vastanud keeurulist bürokraatiat ja oodatust kallimaks osutunud tehingut. Mathiasel jaoks oli ootamatu, et ostuga nii palju lisakulutusi tekib. „Eri tasud ja riigilõivud, notarile läheb hiiglaslik summa jne.“ Sama meelt on Madis, kelle sõnul maksab iga maaklerite, notarite ja muude selliste tegelaste liigutus kõvasti raha.

Lea jaoks oli halvimaks üllatuseks raketina taevasse tõusnud euribor. „Kui 2022. aasta alguses sain laenulepingu esialgses versioonis eeldatud laenumaksaks u 380 eurot kuus, siis reaalselt hakkasin maksma u 580 eurot.“ Nüüdne laenumaks ta enam hinge kinni ei löö.

Ent oli ka häid üllatusi. Gertrudil oli omamoodi inimlik kogemus, mis näitab, et asju saab veel ajada nagu vanasti – inimeste vahel ja otse suheldes. „Mul tohult vedas müüjaga ning polnud maaklerit, kes midagi susserdaks või üritaks vahelt teenida. Ostsin korteri ukraina poisilt, kes välismaale kolis, ning meil oli oma-vaheline mõistmine. Mina ei tinginud hinda alla, tema ei küsinud broneerimistasu.“ Gertrudi sõnul oli usaldus nii suur, et mees kirjutas kõikidele eestikeelsetele dokumentidele pimesi alla. „Aitasin tal pärast veel Pariisis uut elamist leida.“

## SUURIMAD VÄLJAKUTSED JA JÄRELEANDMISED

Mõni leidis kodu juba kuu-paariga, kuid kellegi ei kulunud ostmiseks rohkem kui kaks aastat. Küll mainisid pea kõik suurima väljakutsena sobiva korteri leidmist. Laura käis pooleteise aasta jooksul ainult 3–4 korterit vaatamas, sest keeruline oli leida sellist, mis päriselt kõnetab. „Muidugi oleks tegelikult soovitud individuaalikesse kolida, aga see tundus täiesti kättesaamatu unistus,“ lausub Madis. Ta on suur rõdudänn, kuid sellestki unistusest tuli kahjuks loobuda.

Helen tunnistab, et alguses oli soovinimekirjalik: puitpõrandad, kõrged laed, puitaknad, palju valgust, koerasõbralik aed, hea asukoht. „Laenuvõimekus aga piiras. Said plastaknad, keskmise kõrgusega laed, võrdlemisi kolelaid põrandad. Aga hoov oli suur ja mõnus, elutoas mitu rohket valgust tuppalauskvat akent, magamistuba vaikne ja hämar ning selle võrra suvel jahedam.“

Grete töötab nagu Helen ja Henri loomevaldkonnas, kus igakuise sissetulekuga töö pole iseenesestmõistetav. Parajasti püsiva sissetulekuga töökoha oamine pani teda mõtlema, et seda võimaluste akent tuleks ära kasutada. „Kõige huvitavam oli vast see, et ostmise korteri kodulinnas Haapsallu, kus me ei olnud tegelikult aastaid elanud. See tekitas arusaamise, et äkki võiks tulevik rohkemal või vähemal määral just selle paigaga seotud olla.“

Lea unistas õdusast ja suuremast pesast mõnes ajaloolises elamus, aga lõpuks soetas korteri uusaren-

&lt; eelneb

dusse, sest see oli kättesaadav ja mahtus eelarve piiridesse. „Kui kolimiseni oli jäänud veel umbes nädal ja oli vaja hullult palju sebid (viimased viimistlustööd, kõõgi paigaldamine, asjade pakkimine jne), olin nii väsinud ja stressis, et hakkasin töö juures õpetajate toas nutma. Kurtsin elus esimest korda, et miks mul ei ole küll kaaslast, kellega seda kõike koos teha.“ Suure feministina hakkas tal kohe piinlik, kuid tagantjärele on ta õnnelik, et sai kasuliku elukogemuse. „Lisaks usun, et mitte kunagi ei tohiks jääda vara ja eluaseme küsimustes toetuma mehele.“

Gertrud ütleb, et alguses oli kõik keeruline. „Kas valida 3, 6 või 12 kuu euriitor? Mis asi on hüpoteek? Kas teen üldse õige otsuse?“ Veel keerulisem osa algas tema jaoks aga pärast korteri soetamist. „Tahtsin remonti teha, kuid oskusi selleks nappis. Polnud ka peikat ning kirusin oma meestevalikuid – kus nad nüüd kõik on, kui mul abi on vaja?“ Kuna teenust osta oleks olnud liiga kallis, aitas kolleeg kõõgis seintelt plaadid maha võtta, pahteldada ja lihvida.

Ta ütleb, et kui ta oleks teadnud, kui raske remontimine on, poleks ta seda ilmselt ette võtnudki. „Vahepeala võtsin ise maha, värvisin seinad ja lae, pahteldasin ja akrüülisin, vahepeal ka nutsin.“ Nüüd vaatab Gertrud oma krobelist elutoaseina uhkusega. Ta on sõpradele remondiabi pakkunud, et keegi, jumala eest, selle õudusega üksi ei jääks.

Poolteist aastat pärast sissekolimist pole tal endiselt pooli asju. Bolti-Wolti ta ei telli, uusi riideid ei osta, kogu vaba raha on läinud enam-vähem kodu peale. Kodupunujana on ta kannatlik – parem ootab, kuni leiab laheda mööblitüki, kui et IKEAst midagi suvalist ostab. Säästurežiimil elamisel on Gertrudi jaoks siiski omad piirid. Näiteks on ta vahepeal kaks korda Aasias käinud. „Pigem kannatan veel päikesest rõõmsana kõpitsemist vajavas kodus, kui et oleksin terve talve deprekas oma uhiuues kõõgis veetnud.“

Kristo meelest tuli lihtsalt silmi lahti hoida sobivatele pakumistele, kuigi Tallinna kesklinnas ja selle ümbruses on vähe kvaliteetseid elamisepindu, mida noored endale lubada saaks. Veelgi vähem selliseid, mis võimaldaksid perel laieneda. „Meie ei tahtnud kolida põllupealseesse karpis, mis on ehk sama hinnaga, ent eeldab auto(de) ülalpidamist ja igapäevaselt vähemalt tund aega edasi-tagasi sõitmist.“

Monaliisa ja tema elukaaslane elasid kodu ostmise nimel odavamates üürikodudes. Ka Laura kolis kodu ostmiseks valmistudes soodsamale elupinnale. „Näiteks elasime ühetoalises korteris mina, elukaaslane, koer ja kaks kassi. Või külmetasime talvel. Või kannatasime suvel toas 31-kraadist kuumust,“ meenutab Monaliisa. Hiljem, kui nad kortereid vaatamas käisid, oli suuremal osal pealtnäha sobivatest midagi „viga“, „Näiteks on kuulutus lõpus kirjas, et kohustuslik on osta 15 000 € eest juurde parkimisikoht. No halloo! Või siis selgub guugeldades, et maja 15 korterist kuulub 12 samale firmale, mis tähendab, et ühistus ei oleks meil mitte mingit hääleõigust.“

Henri lähenes kodu ostmisele hoopis poeetiliselt. „Piirkonna atmosfääri poeesia oli minu jaoks ülimalt määrav. Kui võrdlesin elu Tallinnas näiteks Berliiniga, ei saanud ma kuidagi peast mõtet, et Kadriorus elades oleksin Berliini kontekstis kuskil Charlottenburgi lossi kandis, aga Põhja-Tallinnasse kolides oleks elukoha aura midagi Ostbahnhofi-laadset. Uus kant sobis rohkem mu tegemiste, käimiste ja elustiiliga, kuid mõttes kummitas ikka, et kas tahan, et peamised rajad ja elukoht oleksid nii sarnase psühhoograafilise toonalsusega.“

#### MILLAL OSTA OMA KODU?

Pankade statistika järgi on kodu ostmise kõige aktuaalsem kahe- ja kolmekümnendates, aga miks seda üldse tehakse? Lea jaoks oli kodu ostmise üks elukaare elementaarne etapp ning soov kinnistus, kui tal tekkis püsiv töökoht ja üürikate pakutavate teravate kogemuste isu sai täis. „Lõpuks ometi võib koduloom teha seda, mida süda lustib. Igal 10. kuupäeval sulahaga *landlordi* autosse istumine ei olnud kindlasti see, mida oleks kauem teha tahtnud.“



„Samas, kui me ei julge siin väikesel Eestimaa neid otsuseid enam teha – ei julge rajada kodu, ei julge planeerida tulevikku –, siis on nad tegelikult juba võitnud, ilma ühegi lasuta.“  
– Lea

„Olen oma ebastabiilse/projektipõhise sissetulekuga kolleegideit kõiksuguseid hirmulugusid kuulnud ja laenu saamiseks panka pöördumised on pigem välja naerdu.“  
– Henri

Samamoodi väsis kommuunielust Gertrud, kelle sõnul tuli pidevalt elada üksteise rütmis. „Pikalt üürikates kellegi teise voodis magades tekib lõpuks tunne, et tahaks täitsa oma asju oma kodus, ise valida ja sisustada, oma vaikust ja ruumi.“ Helen ütleb, et nagu ilmselt kõik kolmekümnendates inimesed – eriti aga need keskpärase vaimse tervisega introverdid, kellel on vaja stabiilset kohta –, oli ta mõelnud oma kodu ostmisest mõnda aega.

Monaliisa on sama meelt – üürikorteris puudub turvatunne, kuna omanik võib igal hetkel lepingu lõpetada ja siis peab jälle hakkama uut kodu otsima. „Üürides sa maksad ja maksad, aga endale midagi selle eest ei saa.“ Tema jaoks on oluline ka vabadus auke puurida ja seinu värvida, mida mainib veel mitu vastajat. „Nagu öeldakse – oma tuba, oma luba,“ leiab Monaliisa. Grete sõnab küll, et kinnisvara ostmisel peab tegelema probleemidega, mille saab üüripinna puhul jätta sujuvalt kellegi teise hallata, samas võivad vead olla parandatavad.

Varem üürikortereid eelistanud Henri ütleb nagu Lauragi, et Eestis on oma kodu omine teatud mõttes kohustuslik. „Ma ei ole eriti materiaalne inimene ja kellegi kolmandale üüri maksmine tundus mulle pikka aega vägagi normaalne, sest see justkui vabastab pikaajalisest vastutust nõudvast otsusest. Eriti veel, kui soov end Eestiga pikemalt siduda on habras. Mind on kummitanud ka (stereotüüpne) mõte, et Eestis on kodu omine normaalsus, mujal üüri kasvõi elupäevade lõpuni.“

#### KAS OMA KODU OLI VAEVA VÄÄRT JA OMA SOOVITAE TEISTELE?

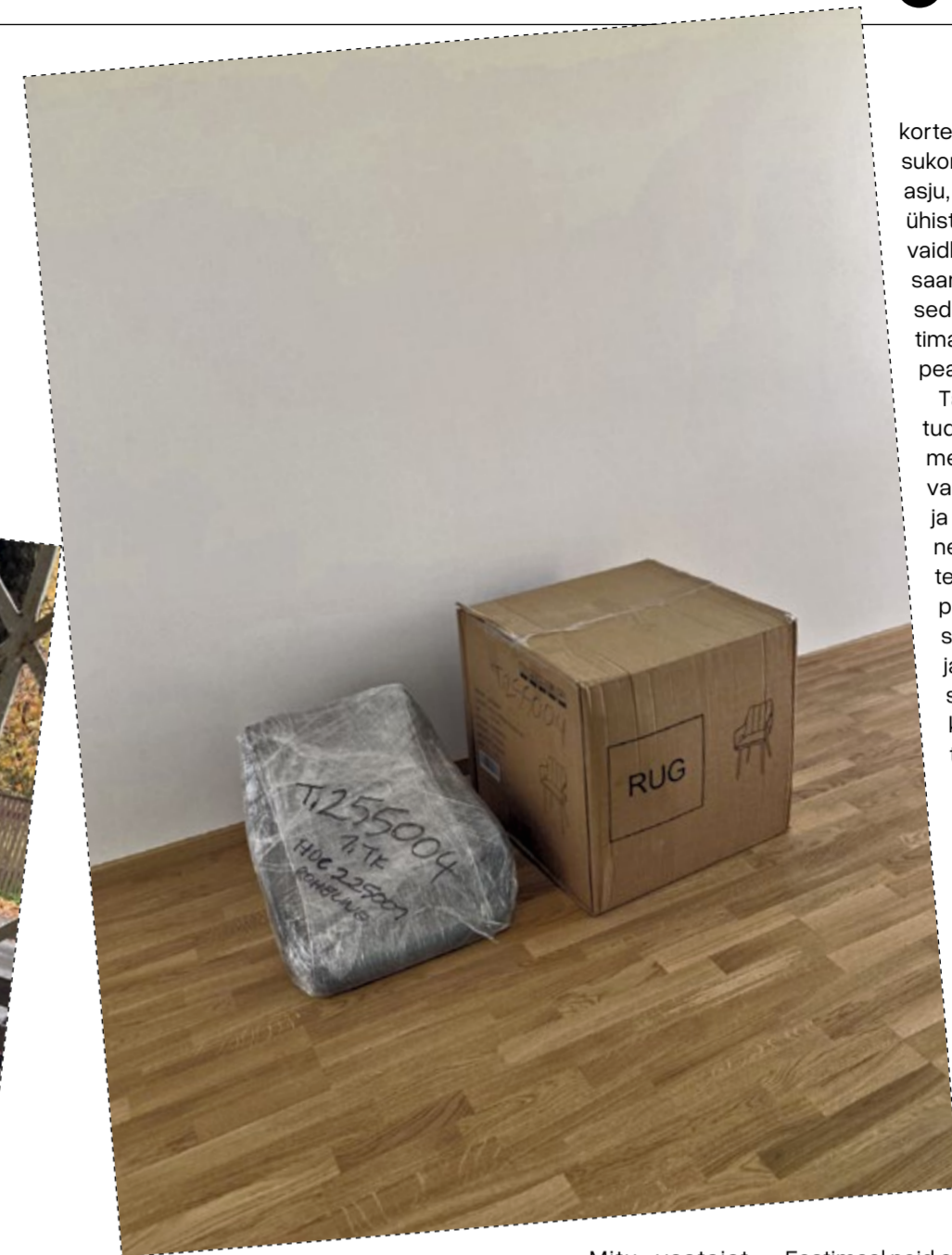
Monaliisa ütleb, et kuigi oli raske, teeks ta seda kõike uuesti. Kindlasti ei soovita ta aga võtta maksimaalset laenusummat, mida pank pakub. „See, et pangajaoks on see okei risk, ei tähenda, et see on sinu jaoks mugav summa, mida iga kuu tagasi maksta.“ Kristo leiab, et eestlased maksavad kergetäieliselt pangale liiga palju, ja soovib noortel kasutada EISI käendust. „Kindlasti küsige pakkumisi kõikideid pankadelt ja võrrelge laenu marginaale. Saab alati öelda, et teine pank pakub mulle paremat.“

Lea võtaks järgmisel korral kogu protsessi palju rahulikumalt. „Esimese ostuga tekib soov midagi ära osta, enne kui hinnad veel rohkem eest ära jooksevad.“ Ka ei soovita ta osta kodu n-õ paberil. Uusarenduste puhul on see tihti ainus variant, aga kui arendusest on juba mingi osa valmis, saab käia teise maja korterite või arendaja teiste projektidega tutvumas. „Kui nägin esimest korda, kui võrd väike on mu raske raha eest ostetud koduke, tuli põhimõtteliselt pisar silma.“ Ta ütleb, et *shrinkflation* on tõsiasi ehk arendajad optimeerivad ära iga ruutmeetri. „Kellel on päriselt ruumi vaja, neil soovitan vaadata vanemate majade poole.“

Monaliisa soovib info otsimiseks tugigruppi. „Korteri puhul on nii palju asju, mida jälgida: küttesüsteem, soojustus, ehituskvaliteet ja muud asjad, mille peale isegi ei tule.“ Kas mõne sõbra või professionaali abi soovib kasutada ka Laura, kelle sõnul võib maakleritasu protsessi mugavuse mõttes isegi õigustatud olla. „Esimest korda ostes ei tea, mis detaile üldse vaadata, mida pankadega suheldes silmas pidada, kuidas protsess notari juures käib või mis on olulised nüansid, et ükski pool ei saaks ostjale „vett peale tõmmata“.“

Kinnisvaraportaale tuleb Laura sõnul jälgida kullipilguga ning huvi korral kohe helistada. „Eriti maaklerite tehtud pildid on vahepeal mõnusalt kaunimaks tuunitud ja lainurgaga avarust juurde lisatud. Korteri tegelik olemus ja hõng on tabatavad ainult kohapeal.“ Henri sõnul tuleb vaadata, millise esmatunde uus võimalik kodu tekitab, ning kujutada end seal ette nii praeguses eas, kümme aastat vanemana kui ka siinse reaalsuse lõppjärgus. „Mis sellest, et tegelikkuses võib elu sind juba järgmisel aastal millegi sootuks uuega üllatada.“

Ka Gertrud soovib kuulutustel igapäevaselt silma peal hoida ja kohe vaatama minna, kui miski meeldib. „Pärlid lähevad meeltult kiiresti. Kuna noorena lei üksi ostes pole eelarve suur, tasuks läbi mõelda, mis on *must-have* ja millest oled valmis loobuma. Andsin järele ruutmeetrites, aga sain super asukoha ja ägeda maja. Lisaks tuleb usaldada sisetunnet ja näha potentsiaali – korterit vaatamas käies olid siin vahesein, IKEA *vibe*, köögisaar ja muud vidinad, mis niigi väikest elutoast avarust ära võtsid, kuid mul tekkis visioon, et just siia saan luua oma kodu.“



Mitu vastajat rõhutavad, et esimene kodu ei pea olema viimane. „Kindlasti on täiesti okei, kui esimene kodu ei vasta 100% unistustele – kõik alustavad kuskilt!“ ütleb Lea. Kui varem oligi esimene kodu ehk igaveseks, siis Grete usub, et nüüd on see pigem peatuspaik, mis peab sobima praeguste eelistustega. Grete ja tema elukaaslane nägid kodu ostmist kui investeringut – kodul pidi olema piisavalt potentsiaali, et selle saaks hiljem vajaduse korral maha müüa. „Elu jooksul jõuab neid niikuinii vahetada,“ arwab Monaliisa.

Matthiase meelest on see üks lihtsaimaid viise enast hilisemaks eluks finantsiliselt kindlustada. Elada on kusagil niikuinii vaja ja seega võib üüri asemel sama hästi laenu tagasi maksta. Samas ei ostaks ta enam

Eestimaa neid otsuseid enam teha – ei julge rajada kodu, ei julge saada lapsi, ei julge planeerida tulevikku –, siis on nad tegelikult juba võitnud, ilma ühegi lasuta.“

Kõik kodu ostjad leiavad siiski, et oma kodu oli vaeva väärt. „Ka kogu jamast hoolimata, mis sellega kaasnene,“ ütleb Helen. „Isegi kui esimesed ööd magasin kummimadratsi peal, oli õnnetunne suur,“ resümeerib Gertrud. Ka Madis on rahul, sest elas varem imepisikeses üürikas, kus oli keeruline isegi ringutada. Henri nimetab kodu ostmist põnevalt kordumatuks projektiks: „See on nagu esimene tätoveering, lapse saamine või lotoga *jackpoti* võitmine.“

Suur aitäh kõigile vastajatele, kes nii ausalt ja värvikalt oma kogemust jagasid. Ilma teieta seda lugu poleks!

# MÜÜRILEHT 18

## 02.04.

# BARIDA PIDU-PIDU-PIDU

# Eestlaste eluase keset hinnarallit

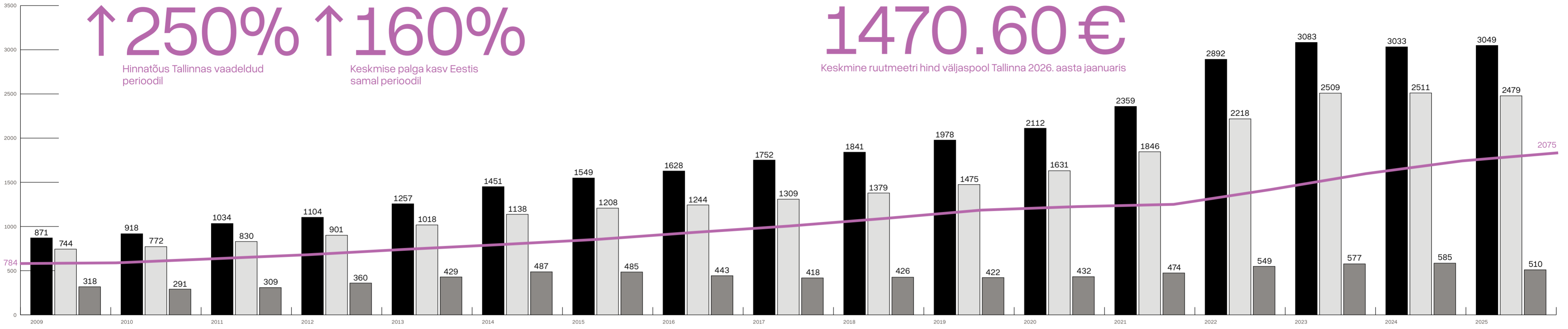
↑ 250% ↑ 160%

Hinnatõus Tallinnas vaadeldud perioodil

Keskmise palga kasv Eestis samal perioodil

1470.60 €

Keskmine ruutmeetri hind väljaspool Tallinna 2026. aasta jaanuaris



Korterite müügihind ruutmeetri kohta (eurodes)

Allikas: Maa- ja Ruumiameti kinnisvaratehingute statistika andmebaas ning keskmise palga puhul Statistikaamet

Ruutmeetri hind Tallinnas (eurodes) Ruutmeetri hind Tartus (eurodes) Ruutmeetri hind Narvas (eurodes) Keskmine palk

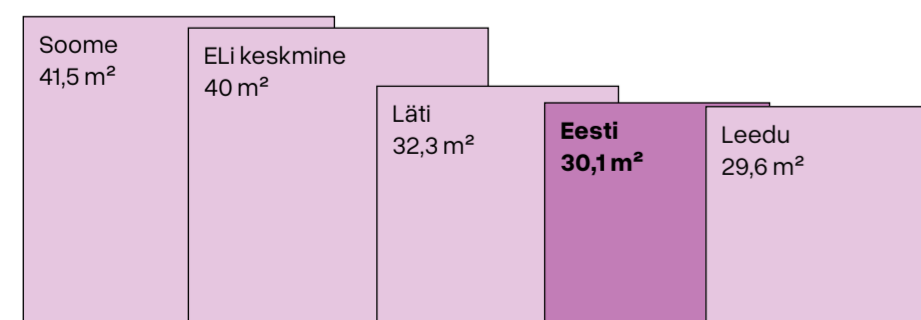
## Eesti on endiselt tugevalt omanike riik



Omanike ja rentnike suhe Eestis

Allikas: Eurostat

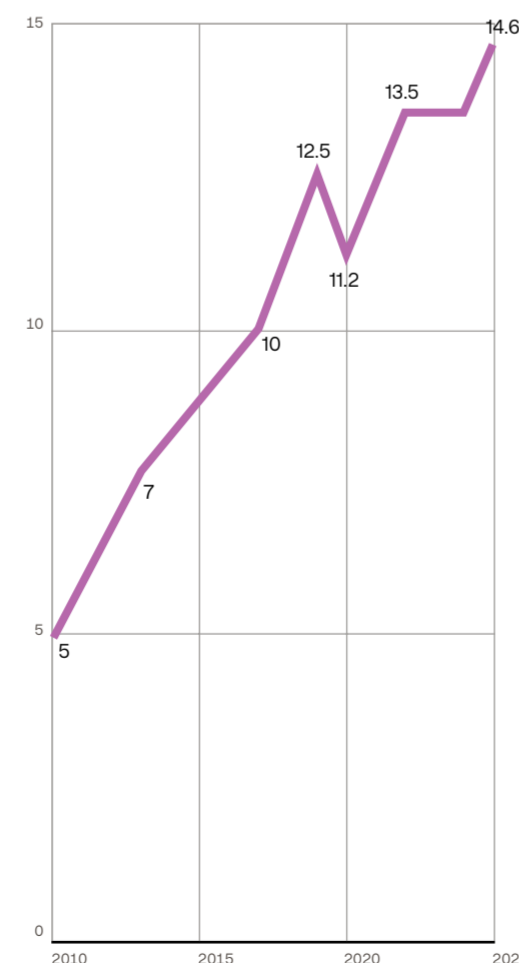
## Eestlane elab veerandi võrra kitsamalt kui keskmine eurooplane



Eluruumi pind ruutmeetrites ühe elaniku kohta 2021. aasta seisuga

Allikas: rahva- ja eluruumide loendus

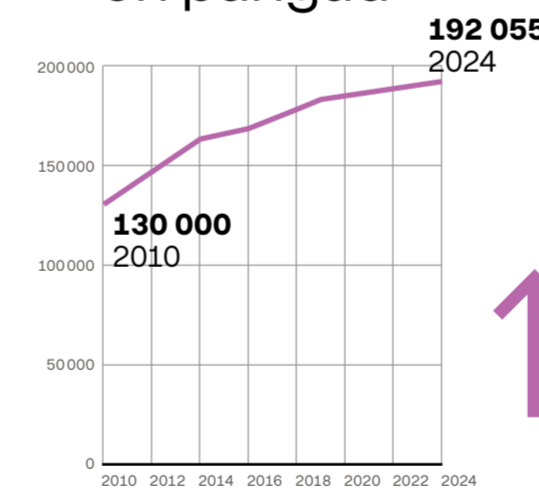
## Ka üürihinnad kasvavad Tallinnas palgast kiiremini



Tallinna korterite üürihind ruutmeetri kohta

Allikas: internet

## Suurimad koduomanikud on pangad

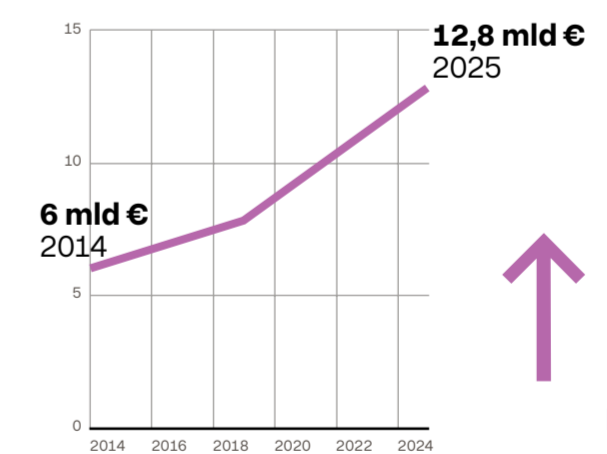


Eluasemelaenude arv

Allikas: Eesti Pank

↑ 48%

Eluasemelaenude arv



Eluasemelaenude kogumaht

Allikas: Eesti Pank

↑ 113%

Eluasemelaenude kogumaht

↑ 192%

Vaadeldava perioodi hinnatõus

## PARADOKS: 24% eluruumidest on tühjad



2021. aasta rahva- ja eluruumide loendusel loendati 737 873 eluruumi.

Loenduse andmetel on Eestis kokku 242 284 tavaeluruumidega hoonet. Neist 85% (206 529) moodustavad ühepereelamud, 3% (6287) paariselamud, 11% (26 318) vähemalt kolme korteriga elamud ja 1% (3150) mitte-elamud, kus asub vähemalt üks eluruum.





**Eesti eluasemepoliitikat on juhtinud seni nähtamatu käsi nimega turg, mille tulemusena libiseb taskukohane kodu järjest rohkemate eestimaalaste haardeulatusest välja. Teiselt linnadelt õppides on ka Tallinnal võimalik anda 10 000 leibkonnale 2050. aastaks pihku taskukohase kodu võtmed.**

On kummaline, kui harva räägime eluasemest kui millestki ühisest. Nagu kodu oleks puhtalt isiklik asi – igaühe enda mure, enda laen, enda risk. Ometi on kodu üks kollektiivsemaid asju üldse. See määrab, kellega me trepikojas kokku pörkame, kui kaua võtab aega tööle minck, kas lapsed leiavad hoovis sõpru ja kas kuu lõpus jääb midagi üle ka teatripileti või trenni kuukaardi jaoks. Eluasemega seotud otsused, mis kujundavad meie igapäevaolu, lähtuvad Eestis sageli rahakotist – eriti suuremates linnades. Tallinnas jaguneb taskukohase eluaseme kättesaadavus ebaühtlaselt. Selge ja suunava eluasemepoliitika puudumisel on nii uusarendused kui ka olemasoleva elumufondi uuendamine kulgenud ruumiliselt killustunult ja eri tempos.

Uusarendused kontsentreeruvad kindlatesse linnosadesse, renoveerimine edeneb aga kiiremini seal, kus elavad jõukamad inimesed. Nii muutub kodu ostmine või üürimine väiksema sissetulekuga elanike jaoks üha keerulisemaks ja nad koonduvad piirkondadesse, kus hinnad on madalamad ja elumufond vanem – Tallinnas näiteks Lasnamäele ja Väike-Õismäele.<sup>1</sup> Samal ajal tõmbavad uued eluasemed jõukamaid elanikke teistest linnaosadest eemale, kasvatades ruumilist ebavõrdsust ja tugevades segregatsiooni, mille süvenemist Tallinnas on peetud kiireks ka Euroopa võrdluses.<sup>2</sup>

Keda see probleem tegelikult puudutab? Esmaspilgul võiks arvata, et ainult neid, kellel on kõige keerulisem eluaset leida. Tegelikult mõjutab see kõiki, sest just individuaalsete „võimaluspõhiste“ otsuste kuhjumi-

sest kujuneb linna üldine nägu ja toimimisloogika. Kui elukoha valikut juhib peamiselt rahakott, hakkab ka linn tasapisi kihistuma – mitte ainult sissetuleku, vaid ka elurütm, teenuste ja võimaluste järgi.

Ajal, mil korterist on saanud börsil kaubeldav vara ning kodu kipub taanduma tähenduselt investeeringuks, on õige hetk küsida: kuidas peaksime Eestis eluasemete kättesaadavuse küsimust käsitlema? Vastuste leidmiseks tasub pöigata läbi Viinist ja Roomast.

#### KAKS ALTERNATIIVSET LÄHENEMIST

2025. aasta Veneetsia arhitektuuribiennaalil Austria paviljonis kõlanud sõnum ei olnud revolutsiooniline. See oli midagi märksa kainemat – ja võib-olla just seetõttu veenev. Nimelt, kui tahame paremat elukvaliteeti, tuleb olla valmis õppima ja kaugemale vaatama. Näitus ei pakkunud üht universaalset retsepti.

Selle asemel seati kõrvuti kaks väga erinevat linna: Viin ja Rooma. Üks esindab süsteemset, järjepidevat ja tugevalt juhitud eluasemepoliitikat, teine kohanimisvõimelist, rohujuuresandil sündinud ruumiloomet. Kahe äärmuse vahele tekib väli, kus küsimus ei ole selles, kumb on parem, vaid selles, mida saaks

Tallinn seal üle võtta.

Euroopa eluasemepoliitika kaardil paistab Viin silma kui erandlik edulugu. Juba üle saja aasta on linn kujundanud järjekindlalt süsteemi, mis tagab taskukohase eluaseme kättesaadavuse pea kõigile. Praegu elab ligi 80% elanikest üüripinnal; linn omab ca 220 000 munitsipaalkorterit ja 200 000 subsideeritud eluaset, mis moodustavad märkimisväärse osa linna elumufondist

ning hoiavad hindu turusurvest hoolimata stabiilsena. Viin on suutnud hoida üürihinda 7–10 €/m<sup>2</sup> juures, Tallinnas on aga keskmine üürihind 14 €/m<sup>2</sup>. See ei ole juhtunud juhuslikult, vaid visa poliitilise tahte tulemusel. Viin kehabast selgelt ülalt-alla-mudelil – linn ise on korraga nii arendaja, tellija kui ka mängureeglite kehtestaja, pakkudes turule reaalselt vastukaalu.

Rooma pulbitseb samas teistsugusest energiast. Seal on kasvanud aastakümnetega mitteametlike eluasemete võrgustik – alt-üles-strateegia, mille osana on inimesed võtnud ruumi loomise enda kätte. Hüljatud majad, seisma jäänud tehased ja unustatud taristu on saanud uue elu ning loonud ebatraditsioonilisi kooselu- ja kogukonnavorme. Näiteks Metropoliz – endine salaamivabrik linna perifeerias – on kujunenud mitmetahuliseks elukeskkonnaks, kus on põimitud omavahel elamispiind, kunst ja ühistegevus.<sup>3</sup> Samuti on puhunud mahajäetud hoonetesse elu sisse Spin Time Labs, mille abiga on mitmest tühjast kohast saanud elamispiind ja sotsiaalse taristu sõlmepunktid. Tühjad hooned ja kasutamata pinnad on eluasemeresserv, mille potentsiaali saame realiseerida ja kasutada sobilike võtetega.

Rooma algatused on sündinud sageli õiguslikus ebamäärasuses, ent samal ajal on linn hakanud otsima viise, kuidas lõimida osa sellisest alt-üles-initsiatiivist ametliku eluasemepoliitikaga. Nende algatuste mõjul on hakatud kaardistama tühje hooned ja mõtestama ümber avalikke ressursse. Kujundatakse ümber endisi kasarmuid ja muid ajaloolisi hooned, tulevase elanikke kaasatakse planeerimise ning elamispiindu seotakse haridus-, kogukonna- ja teenuseruumidega.

Eesti küsimus ei ole, kas valida Viin või Rooma. Küsimus on selles, kuidas tõlkida teiste linnade kogemused kohaliku keelde – ja milline segu süsteemsusest ja spontaansusest võiks siin päriselt toimida. Eesti eluasemepoliitika „retsept“ ei pruugi olla identne ühegi teise linna omaga, ent võib kasutada samu komponente erinevas järjekorras ja mahus.

#### LOOSUNGITEST KONKREETSE ELUASEMEDIITIKANI

Austrias on haaranud initsiatiiviriik, Roomas on surve tulnud altpoolt. Aga kes võtab vastutuse Eestis? Seni praktiseeritud usk, et „turg lahendab“, on andnud Tallinnas ebaühtlasi tulemusi, eriti taskukohasuse vaates.

Seepärast tasub alustada millestki konkreetsest – ühest hästi läbi mõeldud ja ellu viidud näitest, mis demonstreerib, et taskukohane eluase ei ole loosung, vaid teostatav valik. Aga enne pilootprojekti tuleb teha kaks otsust: kellele see on mõeldud ja kui kaugemale me päriselt sihime?

Kelle jaoks on eluaseme leidmine praegu päriselt keeruline? Mitte abstraktselt „keskmise inimese“, vaid nende jaoks, kes maksavad turuüüri, kasvatavad lapsi ühe palgaga või töötavad madalalpalgalistel ametikohtadel. Kui jagada leibkonnad sissetuleku järgi viide kvintili, siis suurim koormus langeb esimesele ja teisele rühmale – neile, kelle netosissetulek leibkonnaliikme kohta jääb alla 750 euro kuus. Tallinnas on kokku hinnanguliselt 32 000 leibkonda, kelle jaoks eluasemekulutused on liiga koormavad.<sup>4</sup> Võrreldes 2020. aastaga kasvab eluasemekuludega koormatute osakaal 2023. aastaks 9,5 protsendilt 14,3 protsendile kõigest Tallinna leibkondadest.<sup>5</sup> Tartu Ülikooli teadlased on kitsendanud sihtrühma veelgi ning saanud Tallinna näitel ligikaudu 10 000 leibkonda, kelle jaoks eluasemekulud on liiga suured, kes ei oma kinnisvara ning kellel on töökohta või õppeasutuse kaudu tugev seos Tallinnaga.<sup>6</sup>

Võrdluseks on Tallinna linnas ligikaudu 5000 sotsiaal- ja munitsipaaleluaset. Kui sihtida just kirjeldatud 10 000 leibkonda, tähendaks see Tallinna munit-sipaaleluasemete portfelli ligikaudu kahekordistamist. Samal ajal lisandus ainult 2025. aastal ehitusregistri andmetel Tallinnas – see ligikaudu 2000 eluruumi. Küsimus ei ole seega ainult ehitamise kiiruses, vaid palju põhimõttelisemas valikus: kellele neid kodusid tehakse?

Kui määrata igal aastal, et kõigi uute ehitiste peale kokku peaks 400 eluruumi olema taskukohased, ei räägiks me enam deklaratsioonidest, vaid järjepidevast ja mõõdetavast poliitikast. Sellise tempoga oleks võimalik pakkuda 2050. aastaks taskukohast kodu ligikaudu 10 000 leibkonnale, kellel on praegu kõige keerulisem hakkama saada. Sarnased mõõdetavad sihid tagavad järjepidevuse Tallinna eluasemepoliitikas. Üks viis luua taskukohaseid eluasemeid on kasutada pikaajalist hoonestusõigust. Linn jääb maa omanikuks, kuid lubab sellele ehitada ja seda kindlatel tingimustel kasutada. Nii saab linn seada arendustingimusi, leppida kokku hinnapiiranguid, luua projekte avaliku ja erasektori partnerlusena või suunata need piiratud kasumiga eluasemearendusse.

Näiteks annab linn krundile 99 aastaks hoonestusõiguse, arendaja säästab maaosutu ja planeerimise kulud, kuid ehitab hoone välja. Vastutasuks jääb lepinguga määratud osa pindadest hinnalaega üürimiseks, näiteks 20% turuhinnast soodsamalt. Nii ei loobu omavalitsus oma kõige mõjukamast hoovast – võimalusest suunata, mida, kellele ja mis tingimustel ehitatakse.

Näiteks annab linn krundile 99 aastaks hoonestusõiguse, arendaja säästab maaosutu ja planeerimise kulud, kuid ehitab hoone välja. Vastutasuks jääb lepinguga määratud osa pindadest hinnalaega üürimiseks, näiteks 20% turuhinnast soodsamalt. Nii ei loobu omavalitsus oma kõige mõjukamast hoovast – võimalusest suunata, mida, kellele ja mis tingimustel ehitatakse.

#### VANALINNA ELLUÄRATAMINE

Linn ei muutu korraga, vaid tasapisi – otsuste, harjumuste ja kasutusviiside kuhjumise tulemusena. Küsimus ei ole niivõrd selles, kas see muutus toimub alt üles või ülevvalt alla, vaid selles, kas need kaks suunda kohtuvad. Linn saab avada ruumi ja seada tingimused, inimesed annavad sellele sisu.

Tallinnal on selleks rohkem võimalusi, kui esmapilgul paistab. Linnale kuulub märkimisväärne hulk äripindu ja üksikortereid, millest osa seisab tühjana. Tihti ei ole need juhuslikud pinnad linnaservas, vaid just kohtades, kus linnaruumi pinged on kõige selgemalt tajutavad, näiteks Vanalinnas ja Kesklinnas, kus põimuvad gentrifikatsioon, turismisurve ja sotsiaalne kihistumine.

Vanalinn on kõnekas näide ruumist, mis on küll pidevas kasutuses, kuid üha vähem elatav. Kui 1960. aastatel elas seal umbes 15 000 inimest, siis praegu on püselelanikke ligi 2300. Samal ajal pakuvad külliskorterid hinnanguliselt umbes 3200 voodikohta – rohkem, kui on kohalikke elanikke. Linnasüda tihteneb, aga elukeskkond hõreneb. Nii tekib paradoks: linnal on pinnad, mille haldamine on koormav, ent mis ei jõua kogukondlikku kasutusse. Küsimus ei pruugi olla ruumipuuduses, vaid selles, kuidas seda ruumi jagada. Võib-olla ei seisne järgmine samm mitte uute hoonete ehitamises, vaid olemasoleva ruumi avamises.

Sarnane ruumiline ülejääk on kujunemas ka erakinnisvaras. Kesklinnas jääb üha enam büroohooneid tühjaks, sest ankurüürnikud liiguvad edasi uuematele pindadele. Hooneid ei hüljata seetõttu, ent need on kehvad – paljud üle 20 aasta vanused ärimajad on tehniliselt toimivad. Muutunud on vajadus nende järele. Ja nii võibki olla, et mõistlikum on neid teistmoodi kasutama hakata, näiteks elamiseks. Ent ka siin ei ole peamine küsimus tehniline, vaid korralduslik: kes võtab vastutuse terve ärihoone elukeskkonnaks muutmise eest?

#### KES VÕTAB INITSIATIIVI?

Tallinna eluasemeolukord on jõudnud punkti, kus vaikus ise on probleem. Eestlased ei protesti ega nõua nähtavalt muutust, samal ajal kui mujal maailmas võivad kodanikualgatustest sündida uued linnaosad. Eluasemevaldkonnas ei toimu muutused iseenesest – need algavad initsiatiivist. Initsiatiiv

võiks tulla linnalt, arendajatelt, kogukondadelt või MTÜdeilt. Selleks et see ei jääks juhuslikuks sähvatuseks, peab linn sõnastama selge sihtrühma ja mõõdetava eesmärgi, säilitama maa ja ruumi üle strateegilise kontrolli, näiteks hoonestusõiguse kaudu, ja käivitama ühe nähtava pilootprojekti, mida saab mõõta ja kopeerida.

**Eluaseme leidmine on praegu Tallinnas keeruline nende jaoks, kes maksavad turuüüri, kasvatavad lapsi ühe palgaga või töötavad madalalpalgalistel ametikohtadel.**

kuks, kuid lubab sellele ehitada ja seda kindlatel tingimustel kasutada. Nii saab linn seada arendustingimusi, leppida kokku hinnapiiranguid, luua projekte avaliku ja erasektori partnerlusena või suunata need piiratud kasumiga eluasemearendusse.

Näiteks annab linn krundile 99 aastaks hoonestusõiguse, arendaja säästab maaosutu ja planeerimise kulud, kuid ehitab hoone välja. Vastutasuks jääb lepinguga määratud osa pindadest hinnalaega üürimiseks, näiteks 20% turuhinnast soodsamalt. Nii ei loobu omavalitsus oma kõige mõjukamast hoovast – võimalusest suunata, mida, kellele ja mis tingimustel ehitatakse.

#### VANALINNA ELLUÄRATAMINE

Linn ei muutu korraga, vaid tasapisi – otsuste, harjumuste ja kasutusviiside kuhjumise tulemusena. Küsimus ei ole niivõrd selles, kas see muutus toimub alt üles või ülevvalt alla, vaid selles, kas need kaks suunda kohtuvad. Linn saab avada ruumi ja seada tingimused, inimesed annavad sellele sisu.

Tallinnal on selleks rohkem võimalusi, kui esmapilgul paistab. Linnale kuulub märkimisväärne hulk äripindu ja üksikortereid, millest osa seisab tühjana. Tihti ei ole need juhuslikud pinnad linnaservas, vaid just kohtades, kus linnaruumi pinged on kõige selgemalt tajutavad, näiteks Vanalinnas ja Kesklinnas, kus põimuvad gentrifikatsioon, turismisurve ja sotsiaalne kihistumine.

Vanalinn on kõnekas näide ruumist, mis on küll pidevas kasutuses, kuid üha vähem elatav. Kui 1960. aastatel elas seal umbes 15 000 inimest, siis praegu on püselelanikke ligi 2300. Samal ajal pakuvad külliskorterid hinnanguliselt umbes 3200 voodikohta – rohkem, kui on kohalikke elanikke. Linnasüda tihteneb, aga elukeskkond hõreneb. Nii tekib paradoks: linnal on pinnad, mille haldamine on koormav, ent mis ei jõua kogukondlikku kasutusse. Küsimus ei pruugi olla ruumipuuduses, vaid selles, kuidas seda ruumi jagada. Võib-olla ei seisne järgmine samm mitte uute hoonete ehitamises, vaid olemasoleva ruumi avamises.

Sarnane ruumiline ülejääk on kujunemas ka erakinnisvaras. Kesklinnas jääb üha enam büroohooneid tühjaks, sest ankurüürnikud liiguvad edasi uuematele pindadele. Hooneid ei hüljata seetõttu, ent need on kehvad – paljud üle 20 aasta vanused ärimajad on tehniliselt toimivad. Muutunud on vajadus nende järele. Ja nii võibki olla, et mõistlikum on neid teistmoodi kasutama hakata, näiteks elamiseks. Ent ka siin ei ole peamine küsimus tehniline, vaid korralduslik: kes võtab vastutuse terve ärihoone elukeskkonnaks muutmise eest?

#### KES VÕTAB INITSIATIIVI?

Tallinna eluasemeolukord on jõudnud punkti, kus vaikus ise on probleem. Eestlased ei protesti ega nõua nähtavalt muutust, samal ajal kui mujal maailmas võivad kodanikualgatustest sündida uued linnaosad. Eluasemevaldkonnas ei toimu muutused iseenesest – need algavad initsiatiivist. Initsiatiiv

võiks tulla linnalt, arendajatelt, kogukondadelt või MTÜdeilt. Selleks et see ei jääks juhuslikuks sähvatuseks, peab linn sõnastama selge sihtrühma ja mõõdetava eesmärgi, säilitama maa ja ruumi üle strateegilise kontrolli, näiteks hoonestusõiguse kaudu, ja käivitama ühe nähtava pilootprojekti, mida saab mõõta ja kopeerida.

<sup>1</sup> Kährrik, A. jt 2025. Tallinna taskukohase eluasemepoliitika arendamise võimaluste analüüs. Tartu Ülikool, Eesti Kunstiakadeemia.

<sup>2</sup> Musterd, S.; Marciniak, S.; van Ham, M.; Tammaru, T. 2017. Socioeconomic segregation in European capital cities. Increasing separation between poor and rich. – Urban Geography, nr 38 (7), lk 1062–1083.

<sup>3</sup> Piskeri, L. 2017. An Abandoned Roman Salami Factory Becomes an Illegal, Inhabited Museum. – Atlas Obscura, 24.10.

<sup>4</sup> Eluasemekulutused loetakse koormavaks, kui leibkond kulutab üle 40% oma kasutatavast sissetulekust eluasemega seotud kuludele. Eluasemekulud on igakuised kulud, mis on seotud õigusega elada eluruumis. See hõlmab kommunaalteenuste, nagu vesi, elekter, gaas, küte, prügiveo, kohustuslik kindlustus, regulaarne hooldus ja remont, kulusid. Koduomanike puhul sisaldab eluasemekulude arvutamise hüpoteegi tagasimakseid ja intressimakseid, millest on maha arvatud kõik maksusoodustused. Üürnike puhul hõlmab arvutus üürimaksleid.

<sup>5</sup> Kährrik, A.; Kaim, K. 2026. Taskukohase eluaseme sihtgrupi täpsustamine. Analüüsi raport.



**Helena Männa** on arhitekt (studio KEHA) ning doktorant Eesti Kunstiakadeemias. Ta oli Tallinna linna elamumajanduse koordinaator ning 2025. aasta 19. Veneetsia arhitektuuribiennaali Eesti paviljoni „Let Me Warm You“ kaasurkaator.



**Eneli Kleemann** on arhitekt (studio Kollektiv), kes töötab Tallinna Linnaplaneerimise Ameti arhitekt-linnaplaneerijana.

# 25 ruut- meetrit on okei

Eluasemetest ja nendega seonduvast võiks rääkida põhimõtteliselt ükskõik kellega, kõigil on nendega oma suhe ja teemast enda nägemus, jagada mõni nukram või rõõmsam lugu. Aga mõistlik on intervjuerida siiski kedagi, kes on mõelnud asja peale natuke pikemalt ja süsteemsemalt, äkki isegi kedagi, kellest saab rääkida kui teatavast kõneisikust. Seetõttu oligi üsna *no-brainer* kutsuda Mürilehe eluasemenumbri persooniks 2024. aastast Eesti Arhitektide Liitu juhtinud Aet Ader, kes on olnud viimastel aastatel eluasemetemades sügaval sees – olgu need eluasemepoliitikat puudutavad konverentsid, töögrupid, arvamused või loominguilised projektid, nagu Eesti paviljon „Kodupeatas“ 2023. aasta Veneetsia arhitektuuribiennaalil. Arhitektide Liit on üks rakuke, kes osaleb nõuga uue eluasemepoliitika väljatöötamises ja on andnud soovitusi ka seoses eluaseme kättesaadavuse poliitikaga. Laiema eluasemestrategie ja sihtide seadmine on kliimaministeeriumi ülesanne ning Tartu Ülikooli ja Kunstiakadeemia koostöös on tehtud olukorra kaardistamiseks ka esimesed uuringud, igaüks saab neid ministeeriumi kodulehel lehtseda. Meie aga kohtusime Aedaga päev enne vabariigi sünnipäeva Kultuurikatla ruumides, kus ta töötab. Tassikese taimetee ja soolapulcade kõrvale sai rääkida nii isiklikust ja privaatsemast kui ka avalikest asjadest ning käsitleda inimesi kergesti polariseerivaid teemasid.

## Milline oli sinu esimene eluase, mida mäletad?

Seda kohta, kus ma sündisin, ma ei mäleta. Sündisin Salme tänaval Tallinnas, õigemini elasin. Aga mäletan nõukaegse tüüpprojekti järgi ehitatud eramut, kus ma praegugi elan. Ühesõnaga sai mul ring täis. Kunagi lõbustasin ühe ettekande ajal publikut sellega, et panin kõik oma eluasemed ritta, kõrvale Tallinna kõige levinumad kodutüübid (Pätsu-aegne kortermaja, Tallinna maja jpm). Kolisin sinna, siis läksin peikast lahku, kolisin uude kohta, läksin jälle lahku jne. Elu.

## Järgmine küsimus pidigi olema, et milline on sinu praegune eluase.

Mu praegune eluase on kõige klassikalisem silikaat-tellistest majake, mille mu vanavanemad ise ehitasid, kui nad olid kahekümmendates. Tänapäeva kontekstis mõjub see kahekümmendates ise maja ehitamine ehk veidi imelikult, aga Nõukogude ajal ju ostuturgu eriti ei olnud, oli võimalik „osta“ mingeid pooleliolevaid majasid, valatud vundamente vms. Üks mu vanavanematest oli Saaremaalt, teine Lellest, tulid Tallinna tööle ja ehitasid maja. Vanaema oli kasvanud talus, õppis raamatupidamist ja läks raamatupidajaks Baltika rõivatööstusesse, kus ta töötas terve elu. Vanaisa oli taksojuht. Tüüpprojekti puhul olid sul joonised ees ja selle järgi tegid.

Ring sinna silikaatmajakesse sai täis sedasi, et kolisin ülikooli alguses vanematekodust ehk sellestsmast majast välja, elasin koos peikadega ja üürikorterites, vahepeal elasin ja õppisin Taanis ja viimaseks koduks enne laste sündi oli üürikorter Kalamajas. Kuna mu ema suri üsna varakult, kui alles ülikooli lõpetasin, ja isa kolis ühel hetkel kokku oma uue elukaaslasega, jäi see vanavanemate ehitatud maja tühjaks. Nii kolisimegi abikaasaga sinna vanade puitkandega ja kolme ahjuga maja, mis asub küll teoreetiliselt kesklinnas, aga linn tema ümber on nii palju muutunud, et paikneme justkui saarel DEPO poe, Espaki ehituspoe, Järvevana tee ja raudtee vahel.

**Nõukogude ajal ju ostuturgu eriti ei olnud, oli võimalik „osta“ mingeid pooleliolevaid majasid.**

**Ma arvan, et eluaseme jõukohasus on aina enam eeldus laste saamiseks.**

## Milline on arhitekti eluase, kas korteri hind tõepoolest mõjutab iivet ja millal hakkame büroodes elama – need on vaid mõned küsimused, mis eluasemeintervjuu käigus lauale visati.

Intervjuu **Aet Aderiga**. Küsis **Aleksander Tsapov**, pildistas **Marii Kiisk**

## Olete siis justkui mingis mõttes linnast ära lõigatud?

Ütleksin isegi, et äralõigatus on vähem oluline kui see, mis kvaliteediga linnaruumi me üldse ehitame. Kui püstitame kesklinna selliseid asju, nagu manifesteerib see 40 meetri kõrgune DEPO poe silt – nagu Las Vegases või mõnes Chicago eeslinnas –, mida on Toompealt näha, siis mingid asjad on linnaehituses väga valesti läinud. Nii mõnigi veel viis aastat tagasi kesklinna rajatud lahendus ei loo ruumilist kvaliteeti, tihendatud linna. See kõlab hästi glamuurselt, et elan eramajas, aga kui päriselt seal olla, siis peadki betooni vahelt läbi minema ja koduteel on 300 meetri jagu plekkfassaadi ja mingid lõputud parklad – tegelikult ei ole ju eriti glamuurne.

## Kui peaksid praegu oma kodu müüma ja koostama selleks lühikese kinnisvarakuulutuse, siis milline see oleks?

See on väga raske, sest ma arvan, et seda kodu ei ole peaaegu et võimalik koduna müüa. Miks peaks keegi tahtma elada kehvas linnaruumis, on peamine küsimus. Keegi, kes tahab oma kodu, jah. Aga seal tekib totaalne dissonants objekti enda 600–ruutmeetrise krundi, mainitud saare ja ümbritseva keskkonna vahel.

## Ühesõnaga, seda kuulutust oleks väga raske koostada.

Kuulutust oleks väga raske koostada, jah. Minu jaoks on seal mingid isiklikud kihid: suudan tunda rõõmu sellest, et mul on aed, saan minna välja; et mul on üldse side õueruumiga, saan panna oma tomatikese kasvuhoonesse. Mu mõlemad lapsed magasid põhimõtteliselt kõik oma uned õues, sest see oli niivõrd lihtne. Ja sain neile liivakasti ehitada.

## Milline oleks sinu unistuste eluase?

See on üllikeeruline küsimus. Olen elanud Kopenhaagenis, aga linnana meeldib mulle väga ka Brüssel oma kontrastidega. Tahan öelda, et mingites Euroopa linnades on skaala ja tüpoloogia eluasemete mõttes paremini paigas. Ehk näiteks meil Tallinnas on väga vähe eluasemeid, mis oleksid linlikud, aga kvaliteetid perega linnas elamiseks oleksid olemas. Kui tegin 2023. aasta Veneetsia arhitektuuribiennaalile Eesti paviljoni, olime abikaasaga põhimõtteliselt valmis kodu ostma. Kui perele, kus on kaks last, eluaset otsida, tahan, et mu lapsed saaksid hästi lihtsalt õue minna, et olemas oleks hoov või õueruum. Samas ei tahaks massiivselt suurt kortermaja, skaala võiks olla mõistlik. Seal võiks toimida ühistranspordiühendus, et ma ei peaks hakkama tulevikus autoemeks, kes lapsi trenni ja kooli viib. Aga neid ootuseid on Tallinna kontekstis väga keeruline täita. Ja need ei ole pere puhul ebamõistlikud ootused eluaseme kvaliteedile.

Enne lapsi elasin ka mitmes kortermajas, mis asusid Tallinna kesklinnas, näiteks Politseipargi kõrval. Muidu oli väga lahe kortermaja, aga kui kogu hoov on autosid täis pargitud, ei teki seal tunnet, et tahaks ilusa ilmaga õue istuma ja raamatut lugema minna. Ma arvan, et suudame igasuguste asjadega leppida, aga kas see peaks nii olema?

**Kui peaksid kolima homme väiksemale elupinnale, siis millest loobumine sulle kõige rohkem meelehärmi valmistaks?**  
Elasime viis aastat kahekesi 25,5–ruutmeetris

Kalamaja korteris ja kõik toimis ülihästi. Kui oled oma eluga sellises punktis, kus veedad niikuinii kodus väga vähe aega, siis sul ei olegi ju palju ruumi vaja. See oli enne koroonat, kodukontor ei olnud siis eriti teema. Ja kui sul on arhitektuuribürooga stuudiopind, mille eest maksad renti, siis 25,5 ruutu koduks on üsna loogiline. Meil ei olnud selles kodus põhimõtteliselt ühtegi uksega eraldatud tuba. See oli voolav ruum, mille liigendused eraldasid kodu tegevusi. Ülikompaktne dušš, vets ja pisikene rõdukene, korteri planeering töötas hästi ja hoovis sai ka olla.

## Aga millisel eluasemel tahaksid vananeda?

Eks eluase ja elukaar on tihedalt seotud. Praegu, kui on väikesed lapsed, ongi vaja ruumi, mida pakub eramu. Kui üks on viis ja teine seitse, siis kodu on üks kaose kants. Lapsed ronivad ja hüppavad igal pool või organiseerivad kogu mööbli kodus ümber, lasevad madratsiga trepist alla jne. Tunnen, et mul ongi praegu vaja neid ruutmeetreid. Kui lapsed välja kolivad, võiks jõuda kuidagi tagasi sinna 25,5 ruudu peale.

## Eluase ja sellega kaasnev koormus mõjutavad inimese julgust teatavateks sammudeks – töövahetus, lahkuminek, laste saamine jne. Ometigi pole see hinna ja ruutmeetrite kõrval justkui miski, millest eriti räägitaks.

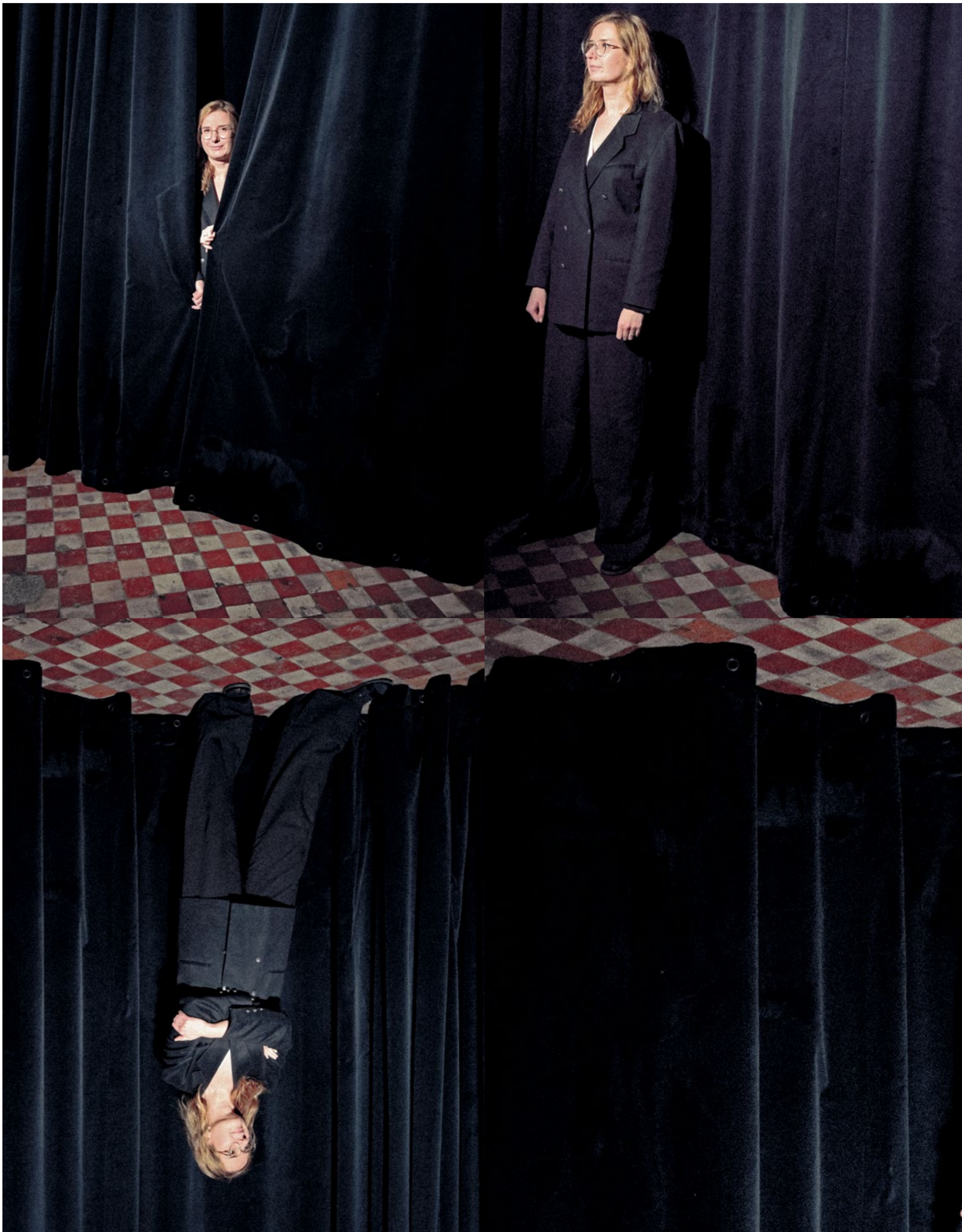
Õnneks on hakatud aina enam rääkima. Sellest tulebki rääkida mitmekihiliselt. Ma arvan, et eluaseme jõukohasus on aina enam eeldus laste saamiseks. See ei tähenda jällegi, et pead tingimata seda oma-ma, aga sul peab olema kindlustunne. Stabiilsed kodu olemasolu on kindlasti üks faktor, mis mõjutab seda, millal inimesed üldse lapsi saavad. Meie ühiskonnas on ambitsioonikuse latt nii kõrgele aetud, et unistus normaalsusest algab kaunist korterist uusarenduses, ja kui ollakse sealmaal, siis hakatakse mõtlema laste saamisele. Rühkimine ideaalse kodu nimel tuleks haakida kuidagi lahti pere loomise eeldusest. Eelkõige noortel võiks tekkida ühiskonnas turvatunne, et neil on kuskile kukkuda. Praegu on turvavõrk kesine ja ootused on liialt kõrged.

## Räägitakse, et restoranikokad söövad kodus purgiviinerit. Kas arhitekt planeerib ka oma eluaset teisiti kui kliendi oma?

See on nagu lugu kingsepast, kes käib paljajalu. Kuvand võiks olla, et kõik arhitektid elavad mingil üldisainitud, ülläbimõeldud elupinnal, kus interjööri on vaid disainimööbel ja nii. Mõned arhitektid ehk elavad nii, aga mul ei ole selleks kunagi lihtsalt aega olnud. Mind ennast on alati kannustanud huvi arhitektina laiemas ühiskondlikus debatis kaasa rääkida. Bürooga projekteerime liitpuuetega inimeste rehabilitatsioonikeskust, mille jaoks on vaja mõelda läbi, milline ruum oleks kodutaoline; milline võiks olla ruum, kus inimesed veedavad peamiselt päevi, aga võivad veeta ka öid. Võib-olla see kõlab naljakalt, aga tundub kuidagi isekas tegeleda oma kodu tuunimisega. Ma arvan, et head elutingimused ei tule kellelegi kahjuks, aga enda eluaseme disainimise alla pole ma eriti palju aega pannud.

## Kas eraldi köök ja elutuba tulevad tagasi või oleme määratud igavesse avatud elutoa ja köögi limbosse?

Kas see on mingi koduajakirja intervjuu (*naerab*)? Eks see on ruumi optimeerimise teema, miks see nii-öelda kõõginurk on eluruumi tulnud. Tänapäeva korter on võimalikult ära optimeeritud mahu ja hinna skaalal.



< eelneb

### Äkki oskadki öelda, mis kompromisse tehakse ühe tüüpilise kortermaja projekteerimisel?

Ma arvan, et väga palju kompromisse, aga nullindate turboarendusest oleme ühiskonnana välja kasvanud. Praegu on kõik eluasemearendused turupõhised. Kortermaja projekti jõuab lõpuks ka see, kui palju mingid asjad Excelsis maksavad. Hoone lahendus, maa hind, arendaja laen jpm kajastuvad ruutmeetri hinnas, lõpptarbijaja peab selle kõik kinni maksma. Eks arendaja alati vaatab ka, et hind peab olema selline, et keegi üldse ostaks. Kui rääkida aga ruumilistest kompromissidest, siis võiks ju olla standard, et rataste hoiukohad on hoone sees, saad tulla ratta või lapsevankriga, panna selle ära, nii et see on sul kohe ukse kõrval, näiteks Soomes on see täiesti tavapärane. Lisaks panipaikade teema – elame paraku ajastul, kus kõigil on ülipalju asju, aga tihtilugu tundub uusi kortereid vaadates, nagu need oleks loodud Airbnb jaoks, kus piisab kahest riidestangest. Kui sul on pere ja elad meie eri aastaaegadega laiuskraadil, on sul näiteks juba palju hooajalisi riideid. Kuna me pole jõudnud neid ära anda või järelturul müüki panna, siis lugesime vahepeal kokku, et meil on kodus üle 11 jalgratta. Kõigepealt oli see pisike jooksuratas, siis oli natuke suurem jooksuratas, siis mingid kelgud, vankrid jpm. Peaks olema ise hästi efektiivne inimene, kes kohe iga tarbetu asjaga tegeleb, aga reaalsus on pisut teistsugune.

**Nullindate turboarendusest oleme ühiskonnana välja kasvanud.**

### Mis punktis hakkab arhitekti ruumiline idee taanduma finantsloogika ees?

Eks arhitektuur, raha ja võim on alati seotud olnud. Sellele punktile näppu peale panna on väga raske. Ma arvan, et on arhekte, kellel see punkt on hoopis teises kohas. Minu jaoks on olnud huvitav teha neid projekte, mis endale ka midagi annavad, aga kokkuvõttes töö on töö. Meile tuli arhitektuuribüroosse päring, et kas tahaksime Liidi poodi projekteerida, aga me ei võtnud seda vastu, sest see ei lähe kokku meie väärtustega.

### Eluasemeturul on väga suur rõhk turundusel. Kui kasutatakse sõna „kvaliteetne“, siis kas seda võib kaasaegse uusarenduse puhul pimesi usaldada?

Kui keegi ütleb lihtsalt „kvaliteetne“, siis ma pole kindel, mida sellega mõeldakse. Seda on raske öelda, sest ehitatakse väga erinevaid kortermaju. On mõned, mille puhul on korraldatud parima ruumilahenduse leidmiseks arhitektuurivõistlus. Seda võib küll öelda, et arhitektuurivõistlus on hea ruumilahenduse garantii. Mis on kvaliteetsema arenduse tundemärk? Eks viinjeid annab juba see, kas luuakse terviklik linnaruum, kas väliruum on läbi mõeldud. Näiteks Veerenni või Kalaranna kvartal Tallinnas. Veerennis tehti vahepark, mis on taaskasutuse eesrindlik näide, kasutati vanu betoonpaneele, ehitusjääke jpm. Ja Kalarannas, mis valmis pika lahingu järel, säilis avalik rand, seal on ka mänguväljakud ja hoonetevaheline ruum ei ole suletud, nagu taheti algselt teha.

### Sinust on saanud viimastel aastatel eluaseme-teemadel mingis mõttes kõneisik. 2023. aastal tegid koos Arvi Andersoni ja Mari Möldrega Veneetsias Eesti paviljoni „Kodupeatas“, mis tegeles eluaseme ja selle kättesaadavuse küsimusega. Nüüd on olnud Arhitektide Liidu üheks suunaks anda eluasemepoliitika soovitusi. Mida sa sel teel õppinud oled?

Veneetsia paviljoni aastatel 2021–22 ette valmistades oli mul selline tunne, et eluase ja selle kättesaadavus või eluasemepoliitika on täiesti mitte–teema, et seda ei eksisteeri Eestis riigi tasandil. Aga praegu mulle täitsa tundub, et see on teemaks saanud. Tuleb muidugi aru anda, et eluaseme kättesadavus on kompleksne ja väga pika vinnaga küsimus ja selle puhul ei olegi lihtsaid lahendusi. Tuleb enda ootused madalaks keerata ja loodetavasti 20 aasta pärast näeb praeguste tegevuste tulemusi, päris muutuseid. Kuna korraldasime ka Arhitektide Liidu konverentsi „Kallis kodu“, kuhu tuli esinejaid Austriast Serbiانى, olen ise teiste riikide praktikatega väga palju tuttavamaks saanud. Käisime Arhitektide Liidu eluaseme töögrupiga näiteks Soomes, kus kohtusime eluasemepoliitika eestvedajate ja mittetulunduslike eluasemeettevõtetega

ning külastasime Helsingi linnavalitsust. Teise päeva lõpuks, pärast kõiki neid kohtumisi ja Soome mitmekülgsesse eluasemepoliitikasse sügavuti siseseelamist, kommenteerisid Eesti arhitektid sealset lähenemist eluasemele kui heas mõttes täielikku kosmost. Aga Soomes on teine olukord, teine ajalugu ja teised ühised väärtused. Me peame neid väärtuseid siin riigis looma, ainult laulupidu ja paraad seda rolli lõpuni ei täida, oleks vaja ka päris sisuga tegelelda.

### Keskmine eluasemelaenu summa jõudis Swedbanki andmetel eelmisel aastal 138 000 euronii. Väljaspool Harjumaad ulatub keskmine eluasemelaenu summa 87 000ni ja Tallinnas, Harjumaal on laenusumma keskmiselt 156 000. Kuidas tundub?

Ruutmeetri hind on rohkem see, mis tegelikult laenusumma määrab. Tallinnas on keskmine ruutmeetri hind juba üle 3000 euro. Ma isegi ütleks, et need laenusummad on pigem väiksepooldsed. Selles mõttes, et ilmselt on ostetud suhteliselt väikseid kortereid. Või siis inimestel on hoiustel omajagu raha olnud ja on rohkem omakapitali kaasatud.

### Mis võtab sinu jaoks kokku Eesti eluasemepoliitika suurima mõõdarääkimise?

Eks ikka see, et eluasemepoliitikat pole aastaid eksisteerinud. Lisaks mõjutavad praegust olukorda 90ndatel tehtud põhimõttelised otsused. Erastamispoliitika mõjutab kogu kortermajade renoveerimise teemat – otsus erastada kõik korterid üksikisikutele tähendab seda, et kuskil suuremates paneelmajapiirkondades on kortermaju, kus on rohkem kui 100 korteriga ühistud. Sellises süsteemis ongi peaaegu võimatu mingite fundamentaalsete ja süstemaatiliste muutustenii jõuda. Tänu sellele pole meil häid näiteid tervikrenoveerimistest, mis hoone arhitektuuri sisuliselt mõtestaksid või täiendaksid. Seda piirab korteriühistute finantsiline ja organisatoorne võimekus. Selleks et vastata Euroopa Liidu ootustele süsinikujalajälje eesmärkide saavutamiseks, nagu arvutas kliimaministerium paar aastat tagasi, peaks Eesti renoveerimisaratoniga kaks maja päevas valmis saama. Üksikisikutele erastatud keerulise omandistruktuuriga riigis ongi see ebareaalne ootus, eriti võrdluses teiste ELi riikidega, kus on suured institutsionaalsed omanikud, kes kolivad vajaduse korral kasvõi kogu üürikortermaja ehituse ajaks asenduspinnaale, et mahulist renoveerimist tõhusalt teha.

Toona tunduski totaalse erastamise poliitika ainuvõimalik, sest vastloodud omavalitsustel ei olnud ju raha primaarseteks asjadekski. See erastamispoliitika ongi praeguse olukorra taga ja see ei puuduta ainult renoveerimist. See puudutab laiemalt ühiskondlikke väärtushinnanguid, sest sellesse on kirjutatud sisse teatav ebavõrdsus ja mõnes mõttes ka põlvkondadevaheline ebavõrdsus. Mulle tundub, et nooremad põlvkonnad tunnevad ebaõiglust, kuna 90ndatel sai töötatud aastate eest eluaseme erastada, kuid uue põlvkonna väljakutseks on 30-aastane eluasemelaen. Aga see oligi täiesti teistsugune olukord. Praegu, olukorras, kus laen ei pruugi kõigile sobida, pole ka mingeid alternatiive, sest üüriturg on, nagu ta on, ja sealt mingit võidupiletit ei tõmba.

### Mis huvid ja konfliktid selles eluasemeteemalises arutelus tavaliselt varju jäävad?

Paraku ei ole enam eriti palju avalikus omandis maad, kuna enamik sellest on aastate jooksul maha müüdnud. KOVIDel või riigil pole maad või kinnistud on kehvast asukohast, mistõttu neil on väga vähe hoobasid, et toimetada ise väljaspool arendusturupõhist süsteemi.

### On neid, kes ütlevad, et riik ja omavalitsus ei peaks mingil juhul sekkuma eluasemeturгу muul moel kui seadusandlusega, sest muidu solgatakse turg ära. On teisi, kes just nõuavad, et riik või KOV peaks sekkuma agressiivsemalt olukorras, kus eluasemete kättesaadavus on ajas halvenenud. Mis on sinu seisukoht?

Mul on tunne, et eluasemete kättesaadavuse teemast on maalltud hästi mustvalge pilt, aga tegelikult peaksime jõudma kuskile halli alasse. Ma ei tahaks, et

eluasemest saab sarnaselt linnaruumiga järgmine polariseeriv teema, ja ma arvan, et nende polariseerijate kindaviskamisega ei tohiks kaasa minna. Me ju näeme teiste riikide näitel, kus on erinevaid eluasememudeleid, et turg toimib edasi. Neid näiteid on väga palju ja tuleks vältida liiga mustvalge pildi maalimist.

### Eestis nn kolmandat teed ehk kolmanda sektori osalust elupindade arenduses sisuliselt pole. Kui väga meil seda kolmandat suunda vaja oleks ja kas sellega on seotud ka teistsugused riskid, et tekivad näiteks mingid augud seadustes, mida saab hakata mitteotstarbeliselt ära kasutama?

Meil oleks vaja mittetulunduslikke või piiratud/kokkuleppelise kasumiga arendusi. Kokkulepitud kasumiga arendused on tegelikult kinnisvaraarendajatele väga ahvatlev formaat. Soomes ja Rootsis on väga palju näiteid sellise mudeli toimivusest. Eriti väiksemates linnades saaks sedasi turutõrge ületatud, riik garanteerib arenduslaenuid jne.

### Milline oleks sellisel juhul taskukohase, aga väärika eluaseme miinimumstandard?

Ma arvan, et see oleneb täpselt igaühe vajadustest. Omapst kogemusest võin öelda, et eespool kirjeldatud 25 ruutu oli täiesti elatav. See oleks väga liibe tee, et teeme nüüd meelega mingeid odavaid kodusid. Lasnamäel ehitati neid **Savisaa**re–aegseid munitsipaalmaju, mis oli halvast mõttes Lasnamäe taastootmine. See ei lahenda mitte midagi.

### Ärikinnisvaraturul toimuvad ka muutused, kaasaegsemaid pindasid tuleb juurde, vanemad jäävad tühjaks. Oleks see mõeldav, et ehitada näiteks endiseid kontorihooned ümber eluasemeteks?

See võiks täitsa toimida, kui pardal on arhitekt koos kavala ruumilahendusega. Kui võtta seesama Swedbanki endine peahoone Liivalaia tänaval ja lähendada sellele piisavalt intelligentset, saaks seal midagi väga huvitavat välja mõelda.

### Aga spekulatiivne düstopia, kus eluaseme asemel on tulevikus eluasemeampsud, nagu meil on juba tööampsud, saad endale tunnipõhiselt eluaset rentida?

Praegugi on ju arendatud pisut sarnast mudelit, ehitades automatiseeritud kortermajasid näiteks Mustamäele, mis on nähtavasti mõeldud IT–sektori inimestele, kes tulevad võib–olla ajutiselt siia elama. Saad lihtsalt uksekoodi ja *voilà*, elad kolm kuud ja kolid välja. Aga see ei ole odav teenus.

### Lõpetuseks küsiks, mida inimesed eluaset valides alahindavad?

Ma arvan, et inimesed on alateadlikult piirkondade ja asumitega emotsionaalselt seotud. Mul on tunne, et kui inimesed on mingi linnaosa enda jaoks ära kodusetanud, siis nad tahavad sealsamas edasi elada. Asum on nagu eluaseme pikendus, millest võib olla raske lahti öelda. Mõnes teises linnajaos on ehk sarnane korter sarnaste ruutmeetritega, aga seal ei pruugi olla seda mõnusat kodupoodi, kohvikut või mänguväljakut.

Teine teema, millest ma ei ole aru saanud, aga võib–olla olen lihtsalt liiga privilegeeritud olnud, on see, kuidas inimesed on valmis ehitama kodu näiteks 50 kilomeetri kaugusele linnast, kus nad töötavad. Juba räägitakse isegi Paideist kui mingsugusest Tallinna eeslinnast. Ajaline kulu, mis sellega juurde tekib, on väga suur.

### See on potentsiaalse üksilduse maailm ühiskonnas, kus räägitakse järjest rohkem üksilduse epideemiast. Aga eks see, millised eluasemed on isoleerivad ja millised mitte, on juba suurem teema.

Seda näitavad ka tegelikult ruutmeetrid. Viimase kolmekümne aastaga on ju eluaseme ruutmeetrite arv inimese kohta väga palju kasvanud ja oleme jõudnud enam–vähem Lääne–Euroopa tasemele. Inimesed on tegelikult aina suurematele pindadele kolunud, olgu siis tegu ääre– või eeslinnade, üksinda elamise või muuga. Mina ise pooldaks ikkagi väiksema jalajäljega tihedamat asustust. Aga ma ei tea, äkki eestlased ei oska linnas elada või seal taga on mingi muu häda.



# Kihid



Pildistas ja kirjutas **Mirjam Varik**



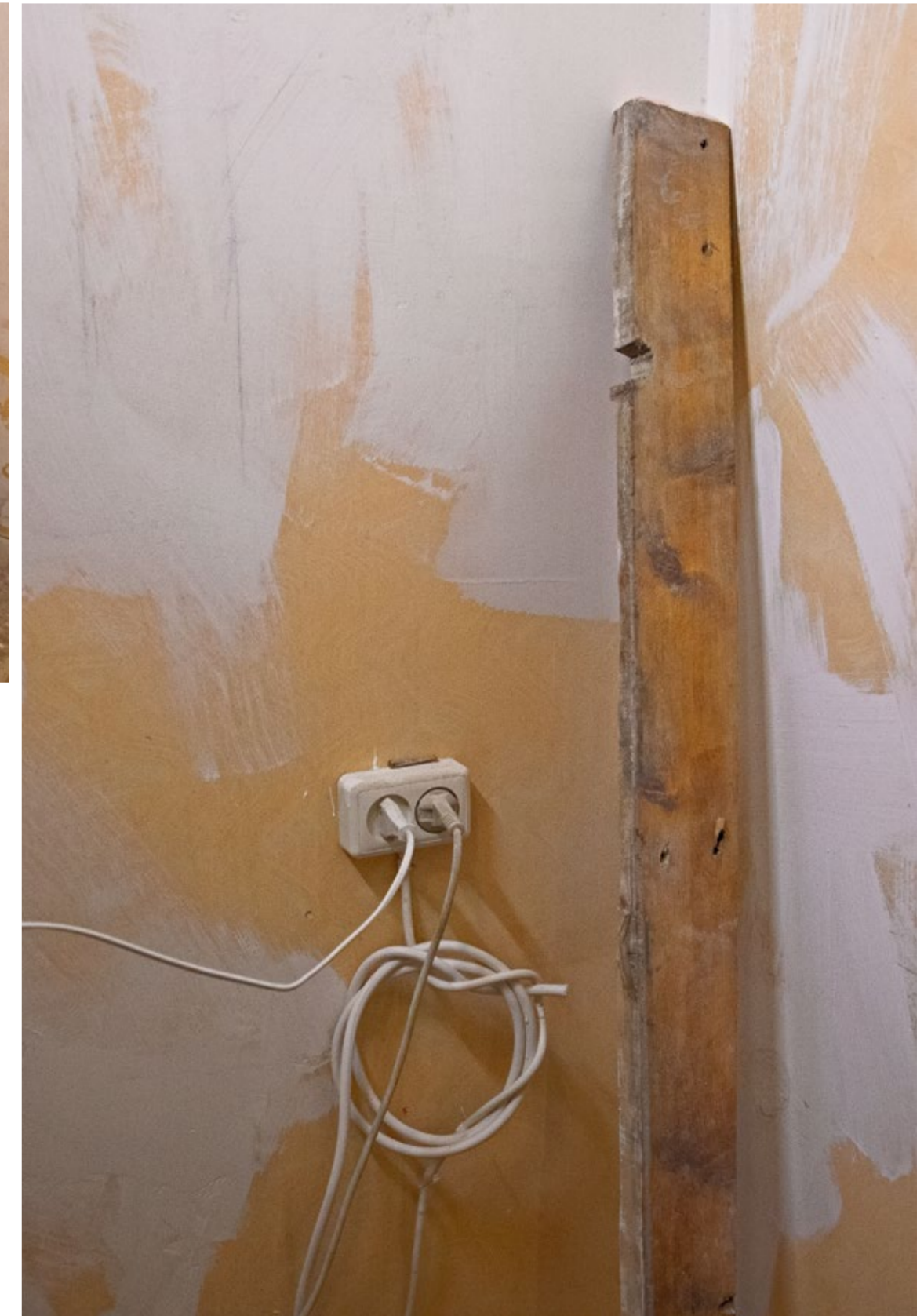
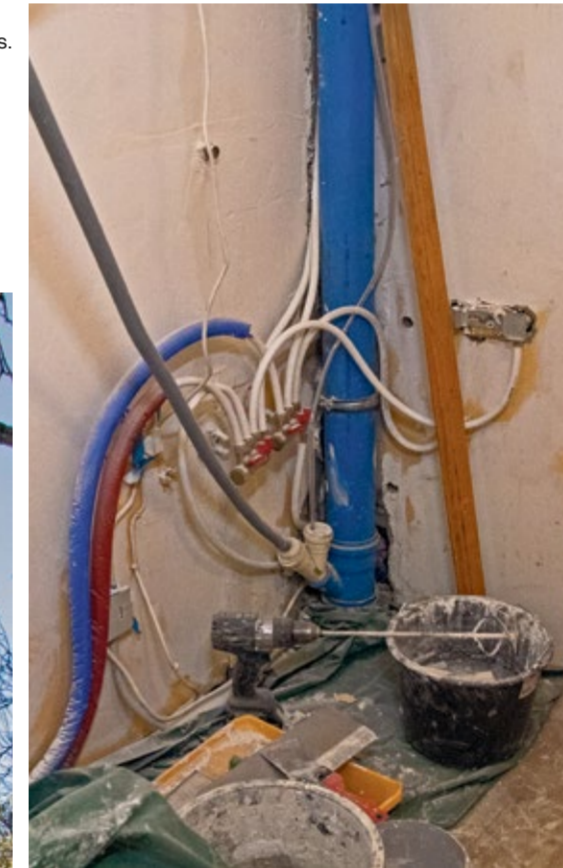
Ma panin ükskord tapeeti. Ostsin kõik professionaalsed asjad: vana tapeedi eemalduseks mõeldud kemikaali, tapeedilimi, siluri, kindad. Jaksasin kaks rulli ära panna, siis mõtlesin, et teen teinekord edasi. Vastikud õhumullid jäid, mis ka hiljem välja ei kuivanud. Muldu ilus valge Rootsi pabertapeet põllulilledega, mille *second hand*'ist leidsin. Silamaani töö ootab.



Mul oli maal üks naabrimees, kes lõi igal aastal uue kihi ruberoidi vanale peale, et sisse ei sajak. Sisekujunduses olid tal kasutusel kõiksugu vakstud ja linoleumid. Aja jooksul kattis ta vana värskema materjaliga, et parem saaks. Hea mees oli. Aga eks saab ka kohe suuremalt ette võtta, kui võimekust on.



See williammorrisonilik roosa tapeet olevat Inglise päritolu. Paanid on palju laiemad kui meil siin. Ja muster kordub selle seina puhul iga nelja paani tagant. Jube raske oli seda jooksmata saada. Eks need linnud ikka hüppasid siin-seal kokku. „Kahe tuhandendatel astusin suvalisse Lasnamäe poodi sisse ja vaatasin, et mis huvitavad soodushinnaga tapeetid. Pärast selgus, et rull maksis Inglismaal mitusada naela, ma sain 20 krooniga.“ lisa korteriperemees. Nüüd, mõnikümme aastat hiljem on asemele valitud tagasihoidlikumad seinakatted.



**Mirjam Varik** tegutseb kaas-aegse fotokunsti väljal ning keskendub tihti isikliku ja perekondliku ajaloo käsitlemisele.

## ELUASE

väänan rooli paremale, aga mitte liiga palju, tsutikene, ja olen jälle otse. Ja juba on see koht kaugel selja taga, must tee kaob meeterhaaval imekiiresti mu auto kõhtu. Nagu laps, kui ta mängib, et ta on dinosaurus ja sööb kõik ära, ja jookseb mööda maja ringi, roheline lelu käes: „Ampsi Söön kõik äral!“ Terve Tallinna ringtee sõön ära, nämm–nämm.

Nii et midagi ei juhtu. Jään teele. Võtan püsikiirusehoidja maha, tõmban kiiruse alla. Tiksun kaheksakümne peal ja ootan–ootan–ootan, et näitaks Jälgimäe ma–hasõitu, see on minu oma. Tulevad jälle laod, siis Laagri Maksimarket, Hortese keskus, ühes suunas elab üks sõber, teises teine, siin ma sõidan rattaga, siin me käime poes, siis juba Hesburger, kust ma vahel hommikuti pärast lasteaeda kohvi võtan, sest erinevalt kesklinnast ei ole Pääsküla tagumises otsas ükski kohvik enne kümmet lahti, kuskile pole minna. Aedlinna rahvas on peamiselt kodus, avalik ruum ei tähenda neile nii palju, kohvikuid pole vaja, kõigil Jurad surisevad kodus kõõgileti peal.

Mis siis ikkagi juhtus? Kas ma jäin roolis magama, kas ma sõitsin enda just peaaegu surnuks? Või oli autol mingi tehniline jama, automaatika vedas alt? Sest rehv ei lõhkenud, katkise rehviga ma poleks edasi sõitnud. Tees oli auk või mõni loom, kas loomast üle sõitmine teeb nii, et kontroll kaob? Ma arvan, et ma jäin ikka magama. Panen muusika kõvemini mängima, teen aknad lahti, lasen külmal kevadöödhul endale peale pahiseda. Laulan kõva häälega kaasa, näiteks vana head „I Will Survive!“, aga roki­bändi Cake kaverina, mulle nii meeldib see ükskõiksus nende versioonis. Pa–pa–pa, *I will survive*, aga sellest pole midagi, mis te ikka imestate. Jään ellu, jään ellu, mis ma siis ei jää. Mis ma siis tegema oleks pidanud, mitte ellu jääma? Lollikesed. Tallinn on kohal ja mina olen Tallinnas ja keeran juba mõne ringtee pärast koduväravast sisse ja siin ei juhtu minuga midagi. Teen ukse võtme­ga lahti ja panen seestpoolt kinni ja olen kodus. Pääsenud, Pääskülas. Minu linn kaitseb mind ja hoiab mind ja on minu jaoks olemas. Ja mina olen olemas tema jaoks.

**PELGURANNA TÄNAV**

Kolin Kopenhaagenist tagasi ja peatun mõneks ajaks jälle Mustamäel, kus on ka mu kastid. Aga sinna ma pikemalt jääda ei saa, öde tuleb maalt tagasi, nii et mul on vaja leida Tallinnas uus üürikas. Käin hommikul vara enne lavaka tunde mitut kohta vaatamas, üks hullem kui teine. Üks korter on väga lusa ja imelikult odav, kesklinnas Narva Kohviku lähedal. Kuna keeran kinnisvaraportaalis kõige olulisemaks kriteeriumiks hinna, näen ainult urkaid ja sellistesse LED–viguritega poismeheparadiisidesse tavaliselt ei satu. Maakler keertub üht– ja teistpidi, kuid ikkagi tunnistab lõpuks, et esimese korruse studio seisab stripiklubi kohal, kust tuleb iga öö umbes poole viieni ramedat tükakat, tavaliselt venekeelset. Öntsa–öntsa–öntsa ootaks mind siin, nii et loobun.

Teine korter on Kassisabas, puumajas, jube romantiline, mitme suure toaga, aga ahiküttega. Lavaka tempo on ümardatult seitse päeva nädalas kaksteist tundi päevas, nii et kujutan juba ette, kuidas poole öö ajal siia hundilautaj jõuan ja siis hammaste plaginal kolme ahju kütma hakkan. Isegi ringkäigu ajal hak­kavad varbad külmetama, akende ees on ühekordsed klaasid. Ohkan ja lähen.

Lõpuks võtan siis odavuselt kolmanda variandi, mis on juba laristamine.

Õnnelik väljavalitu on Pelguranna tänava esimene paneelikas, mille ees enne kasiinot on võrratu tühermaa, kuhu õõsiti kogunevad solidaarselt dilerid ja prostituudid, kumbki teise kliente ei häiri. Ju see klientuur mõnes mõttes kattub ka, selles mõttes nagu kaubanduskeskuse moodi ettevõtte, et mitu asja ühest kohast.

Aga peale kahtlase kontingendi on probleeme veel. Korteris pole diivanit ja haiseb imelikult, ilmselt pärast aastakümnetepikkust toas suitsetamist. Magamistoa voodi alla laon raamatud, et see püsti püsiks. Omanikud on umb­venekeelsed ja ma ei saa nende jutust midagi aru. Ning nemand ei saa minust aru ja lõpuks lähmegi tülli, sest nad hakkavad väitma, et ma ei ole tagasiraha maksnud. Või on see maakleritasu, mida nad nõuavad, kuigi maaklerit ei olnud, ise nad mulle selle urka üürisid. Ja mul on kõik makstud, kaasaarvatud kujutletava maakleri palk! Igal juhul läheb tunne kiiresti jube nadiks, nii et hakkan uut kohta vaatama ja räägin omanikele, et tahan lepingu üles öelda. Nad ei saa midagi aru.

Ilm läheb aina kehvemaks ja tulevad tormid, muuhulgas see, mille käigus Padaorg täis tuiskab. Pinged omanikega muutuvad hullemaks, avastan, et nad käivad minu teadmata korteris sees, kui ma koois olen, nii et vajadus kollida muutub järjest teravamaks. Omanikud on nõus, aga ütlevad, et kui lähed, siis kohel Ok! Või tähendab: tavai.

Ainult et lavakas on sessiaeg ja mul pole üldse aega sellega tegeleda. Lõ­puks saan jutule Pariisis elava sõbrannaga, et lähen tema korterisse, mis asub Lasnamäe veerel. Lepime kasuisaga kokku, et ta tuleb mind reede õhtul pärast kooli kolima, pakin asjad kokku ja tassin need rõõmsalt trepikotta välisukse kõrvale. Eriti rõõmsalt tassin muidugi raamatukaste.

Kasuisa helistab, et jube jama, lund muudkui sajab ja auto jäi kinni. Ei saa kuidagi väljal Lökkame kolimise edasi! Lohutan, et pole hullu, lökkame–lökkame, aga tegelikult pole mul seda kuhugi lükata. Nii et tellin takso.

Taksojuht jääb majaanise platsi teise otsa seisma, sest lund pole maja eest ära lükatud ja ta ei taha kinni jääda. Ei no kinni muidugi jääda ei taha, kes see tahaks. Seletan, et las ootamistasu tiksub, mul on vaja kraam peale tassida, ma nimelt kolin. Reede õhtul, kell pool kümme, lumes ja tuisus. Äkki saaks lugupeetud taksojuht appi tulla?

Ei saa.

Kas ma juba ütlesin, et tal on nahkvest, vuntsid ja puidust munakestega istmekate nagu õigel taksojuhil muiste? Aga appi ta ei tule, sest tema on sohver, mitte sibi. Nii et vean ise oma varanduse pardale, tuikudes ikka uuesti ja uuesti ja uuesti ja uuesti üle lumevälja. Ilmselt jälgivad mind kaugemal pimeduses pahased narkodilerid, kes ootavad oma korda platsil platsi võtta.

Tunnikese pärast oleme taksoga Pallasti tänaval mu uues fantastilises korteris. Kuna ma olen sündinud, kasvanud ja vahel tundub, et küllap ka suren



Andra Teede on „Õnne 13“ stsenarist, näitekirjanik, luuletaja ja romaankirjanik, kes elab koos perega Tallinnas.

PROOSA

PROOSA

## ELUASE

Tallinna paneelmajades, hindan alati seda, kui ette juhtub mõni tüüpplaneeringust kõrvalekalduv variant. Punane madal suurte rõdudega maja seda kindlasti on, Õismäe kortermajade ja Põhja–Tallinna hruštšovkade moodi pole siin peaaegu midagi. Viin takost oma kastid tuppa, lasen juhi ja tema vuntsid minema. Toas saan aru, et lõdisen külmast, saapad lirtsuvad salveeest, käed õhetavad tuisu käes raskete kastide vedamisest. Kaalun korra­ks, kas pugeda silmamunadeni kuuma vanni, aga otsustan ümber, lükkan jalaga raamatukastid nii palju toa poole, et uks kinni mahuks, ja lähen uuesti välja.

Esimene toidupood on paarisaja meetri kaugusel, rühin sinna, astun leti ette ja küsin pudeli viina. Mingid kottletid ostan ka ja lähen tuppa tagasi. Esimene öö tuleb ju üle elada, esimese öö deemonid on mulle ammu tuttavad, ja seda saab kõige kergemini lahendada kas nii, et kutsud kellegi külla, või nii, et võtad paar pitsi.

Seon toas lahti selle pambu, milleks olen sidunud oma voodiriided – padjad keskel, tekk ümber ja see kõik umbsõlmega lina sisse pakitud. Toon kõrgist klaasi ja valan viina välja ning poen diivani peal teki alla. Siin ühetoalise korteri diivanil veedan järgnevad pool aastat nii oma päevad kui ööd, kirjutan siin, joon siin ja magan. Ja kui und ei tule, siis ei maga ka.

Aga täna tuleb, hetkega, raskelt nagu laibauni. Hommikul on klaas viinaga sama targalt diivanilaua allas, ei jõudnudki seda võtta. Kallan haisva kraami kraanikaussi, koperdan võõrasse kööki, mis on nüüd minu köök. Ehmatan hõbesäravate majasoomukate peale, kellega siin korteris esimest korda tutvun, pesen hambad ära ning lähen läbi hangede lavakasse. Kaksteist tundi päevas, seitse päeva nädalas. Ei mingit puhkepausi. Hopladii–hopladaa.

**ROOSIKRANTSI TÄNAV**

Filmitudengid peavad Roosikrantsi tänaval kommuuni, seal leidub mullegi üks tuba. Kort­er on vapustav, tüüpilises eestiaegses 30ndate ehitusbuumi majas.

Esimesel ööl on kohe suur pidu, filmitudengitel on palju sõpru, kes suure rõõmuga meil käivad. Mul on järgmisel hommikul autokoolis eksam, nii et teeskle­n magamist ja seltskonda ei lähe. Magada muidugi ei saa, sest minu tuba on originaalplaneeringu järgi söõgituda, sellel on kahele poole avanevad kaunid klaasuksed, ja need klaasuksed ei hoia üldse heli kinni. Kuulen läbi muusika, kuidas filmitudengid arutavad „Pulp Fictionit“ ja oma tulevasi imelisi töid ja vahepeal käivad koputama, et äkki ma tulen ikka ka. Eksami kukun läbi, nii et oleksingi võinud sama hästi pidutseda. Jätan selle tuleviku tarbeks meelde.

Hakkame NO teatris diplomilavastuse proove tegema, pärast proovi tulen koju, magan natuke ja kirjutan terve tööpäeva üht filmi, poolele öösse välja. Mõne aja pärast teatub režissöör, et ta ikka ei taha mind timi, et ta kirjutab ise edasi. Seda juhtub mu elus hiljem veel umbes sada korda.

Kevadel algab Maidani meeleavaldus ja seda kantakse internetis üle, nii et hoian päeval ja ööl Ukraina vabadusvõitlejate otseühendust oma toas lahti. Vahel ärkan unest püssipaukude peale, midagi Maidanil toimub. Siis magan jälle edasi.

Ega ma sellest kõigest täpselt aru ei saa. Küsin ühelt näitlejalt, miks just Maidan, miks see üks geograafiline punkt, miks see nii tähtis on. Mis nad seal istuvad? Näitleja vastab, et sel on sümbolväärtus, et kohad loevad ainult selle pärast, mis inimesed nende tähenduseks panevad.

Üldiselt on ikka suur hirm. Püüan kujutleda perekonda, kes siin korteris 38. aastal elas. Vanni ja teenijatoaga korter, liftiga ja kesklinnas, kui peen. Kindlasti olid nad jõukad ja tublid inimesed, kindlasti küüditati nad mõne aasta pärast ära. Pikka pidu siin ei olnud. Võib–olla ei ole meil ka enam.

Käin tihti Kuku Klubis, see on siinsamas, üle Vabaduse väljaku. Küsin seal ükskord ühe parlamendipoliitiku käest, et mis nüüd saab, kas ma peaks kartma, kas ma peaks midagi tegema. Mida saab luuletaja teha, kui tuleb sõda? Poliitik vastab, et tema on oma vanematele Kanadasse kinnisvara valmis vaadandud, et temal on piletid ostetud. Minust küll mingit vanemate Kanadasse saatjat ei ole, vaevu saan endagagi hakkama. Siis luuleta, vastab poliitik, luuletajad on varem ka eesti rahvas päästnud.

Kirjutan sellest vestlusest luuletuse ja postitan Facebooki. Samal ööl tõlgib Sofi Oksanen selle ära ja postitab enda lehele, kus see saab meeletult komentaare ja reaktsioone. See tekibata mees ausalt öeldes suuremat ärevust: kas ma olen endast nüüd kuidagi sihtmärgi teinud? Kas olen ennast lolliks teinud? Mis saab, küsin ühelt dramaturgilt, kes hilisel tunnil mu kõne vastu võtab. Dramaturg vastab, et midagi ei saa, luuletus elab oma elu ja sina elad enda oma.

Siis saab lavakas läbi. Pärnu maantee kaevatakse remondiks üles ja kui ma lõpupeolt tagasi Tallinnasse jõuan, on jälle jaanipäev ning üks sõbranna, kes hiljuti kole­da õuduslooga oma elukaaslasest lahku läks, sõidab külla. Istume mu voodi peal ja vaatame „Tondipüüdjate“ filmi, sest mul on Ivan Reitmani fännamise periood. Pakun välja joomismängu, et iga kord, kui „Tondipüüdjates“ on eriefekt, võtame pitsikese, aga see oleks väga lühike mäng.

**SIKUPILLI PARKLA**

Sikupilli parklas saab auto jätta nii, et ükski reklaamplakat ei paista ja pilk haarab korraga nii Tartu maanteel sagivat liiklust, üle tee bensukas kohvitavaid koda­nikke kui kogu Fahle ja kaugemal Postimehe maja elu. Ma ikka käin seal vahel.

See algas koroonaajal, kui kohvikud olid kinni, aga kuskil pidi ju kirjutama. Kui kodus on väiksed lapsed – alguses üks ja siis juba kaks –, siis seal ei tule kirjutamisest midagi välja, isegi kui mina lapsi hetkel ei vaata, isegi kui nendega mängib isa või näiteks vanaema. Kui emme on kodus, siis emme on kodus, ja lapsed saavad kohe aru, kus ma ennast peidan.

Andsin oma kontori Tondi ärimajas ära, kui Pääskülas majaremont lõppes, sest meil on nüüd ju täitsa pühendatud töötuba, täitsa mõeldud laua taga istumiseks. Aga kui ühe Soome sarja arendamise aegu, kuhu oli tarvis kuu oosa sünonpisi teha, kaasstsenaristiga graafiku järgi Zoomis istusime, kuulsin

kogu aeg läbi stseeni analüüsimise mula, kuidas ukse taga vaikselt nuteti. Laps nägi, et emme kadus töötuppa, aga miks ta välja ei tule? Kempust tuleb ju varsti välja, miks ta kontorist ei tule? Miks last sisse ei lasta? Mis siin õigupoolest toimub?

Ühesõnaga, väga raske on kodus kirjutada. Lõpuks said lapsed aru, kui lahe on arvuti taga nuppe vajutada, ja nii kui ma läpa avan, hakkab pihta nõudmine: „Tahan tähti teha. Mina tahan ka tähti teha. Ma tahan kohe tähti teha.“ Kui ei saa, järgneb sellele lõugamine, mis kostab Raekoja platsi välja.

Sikupilli parklas istun mitu tundi, autol on mootor väljas, arvuti puhkab roolil. Paari meetri kaugusel on bussipeatus, kus ootavatest inimestest mõni vahel märkab mind ja vaatab küsivalt, et mis see on? Miks ta seal autos passib nii kaua?

Noh, saage ise lapsi ja elage vabakutselise kirjaniku elu, siis näete.

Vahel ma vihkan seda kirjutamist. Lavakas õpetati, et iga sinu uus töö, iga sinu praegune tekst peab olema sinu esimene ja viimane teos. Sa pead sinna panema kogu maailma, sa pead sellega ütleva kõikie, mida sul elu kohta öelda on. Mis see on, mille eest sa seisad, mis lugu sa jutustad? Mis on sinu tõde ja mis on tõdede tõde?

Tele ja teleprodutsendid on õpetanud lisama sinna nimekirja veel ühe küsi­muse: keda kotib? Miks sinu lugu peaks maailmale korda minema? Miks keegi seda ostma peaks? Arendama, pähe õppima, esitama? Panema tuhandeid ja kümmeid ja sadu tuhandeid eurosid sinna alla, tihti riigi raha, maksumaksja raha. Või kellegi eraraha, inimese raha, kes ostab pileti või ostab raamatu. Ja aegal! Kõik võtab aega, tootmine võtab aega, proovid võtavad aega, etendus, sari, film, lugemine võtab aega.

Kirjutamine võtab ka aega.

Aga rahast ja ajast olulisem on üks asi veel: kas see on hea või halb, mida sa kirjutad? Tihti ma lihtsalt arustan, sest ma pean kirjutama, ma olen kirjanik, mul on tähtaeg. Kaheteistküme aja­ta jooksul ei ole minu pärast ükski „Õnne“ võte ära jäänud, ma ei ole kunagi teksti saatmata jätnud. Ühtegi näidendit pole edasi lükatud, minu pärast mitte. Elus ikka juhtub igasugu asju, haigestuvad näitlejad või mängitakse ümber repertuaar või läheb pankrotti produktsioo­nifirma ja esikas liigutatakse mujale või jääb üldse ära. Aga minu pärast mitte. Ma olen kirjutanud sünnitusmajas ja ma olen kirjutanud puruhaigena. Ükskord oli mul roietevaheliste lihaste põletik, põrguvalu, selline, et pilt läheb taskusse. Aga tähtaeg oli ka. Nii et kutsusin endale pool kaks õõsel kiirabi, kiirabi tegi vala vaigistava süsti tuharasse, läks minema ja mina kirjutasin edasi.

Küsimus on lihtsalt selles, mis tase see on. Kas see on maailma parim kir­jandus? Kui mul on sitt olla, tuleb sitt luuletus, sitt stseen. Samas on juhtunud ka seda, et ise hoian viimases­juuksekarvast kinni ja teen suure hädaga mingi käki ära ja saadan ära ja just seda kõik kiidavad, et vapustav tekst. Aga kui enda arust magad ilusti välja ja valmistud põhjalikult ja nikerdad suure armastusega, siis ei pruugi sealt midagi tulla. Keegi midagi ei ütle, kehitatakse õlgu.

Ühesõnaga, istun siis seal Sikupillis ja kirjutan, kui mu hea sõber, kirjanik, ütleb, et tuli just võttelt. Et sel aastal on nii, et neist, kes nomineeriti kulka kir­janduse sihtkapitali aastaaühendadele, filmitakse mingeid intervjuu­pele ja seda tehakse Musta laega saalis ja tema just tuleb sealt.

Ja mina samal ajal istun ja ootan, et kas üldse tehakse juba nominendid teatavaks. Endal hing paelaga kaelas. Et minu eelmise aasta raamat – no ju ta mõni luulekogu oli, mis vahet seal on, milline –, et kas ta ikka saab. Avalikku infot veel pole, mingit nimekirja või meili kuskile ei ole. Neile, kes ei saa, ei öelda midagi, nii et kui sa kunagi ei saa, siis arvad alati, et ju ei öeldagi. Ju selgub tseremoonial. Aga tegelikult võtjatel juba võtted käivad.

Ja kohe, kohe, samal hetkel variseb maakera tükikideks ja nutt tuleb peale. Kurat, see on ikka nii vastik tunne, kui sa teed ja teed ja tõesti südamega kir­jutad, terve elu, lapsest saati, surmani välja, ja ei midagi. Ei sind auhinната, ei isegi nomineerita.

Äkki ma olengi siit kirjanik.

Tõenäoliselt olen.

Peaks päris tööle minema.

Aga enne – veidi halat!

Aga sellel kõigel pole tähtsust. Tähtaeg ei kao kuskile. Võte on kohe ukse ees, kirjutama peab ikka. Nii ma siis teen seal parklas neid tähti, samal ajal sõidab maailm auto ja bussiga mööda. Tulevad noored šoppamast, tulevad keskealsed töölt, tulevad emad ja lapsed ja poisikeste kambad ja memmed suurte pampudega.

Hiljem käin Sikupilli keskuses vetsus ja näen seal kodutut naist, kes korrib oma joped ja üribd maha ja peseb end sealsamas kabiinis, üleni. Näen seda, sest ta istub poti kõrval maas, uks on lahti. Käes on tal kalts, mida teeb poti­vees märjaks ja paneb siis oma ihule ja hõõrub seda, vahepeal tuleb mängu ka vedelseep. Terve tualetti haiseb nagu viimsepäev ja ma saan aru küll, et sellel naisel on päris probleemid, minul on mänguprobleemid.

Aga, kurat küll, ma tunnen ennast täna ikkagi nagu kalts, seesama, mis käib palja ihu ja loputusvee vahet. Jälle üks nool, mis mööda lendab, jälle üks raamat, mis kuskile ei jõua. Või, noh, sinna nimekirja ei jõua, ju ta kuskile ikka jõuab. Allahindluste riulisse jõuab.

Ja siis lähen autosse tagasi, saan oma töö valmis ja sõidan koju. Ja kodus on ju kõik tore, lapsed kallistavad ja puha. Ei nemand tea, et nad kallistavad maailma kõige sitemat kirjanikku. Nende jaoks pole mul viga midagi, kui nad mu poole jooksevad, näod naeru täis.

„Ma arman­st­and­ sind, emme,“ ütlevad nad.

„Mina sind ka,“ vastan. „Ja sind.“

„Ma tahan tähti teha,“ algab igaõhtune mungumine ja see tuletab ikkagi veidi mee­le­härmi jälle meelde.

„Mina küll ei taha. Ma üldse ei taha hetkel tähti teha.“

Aga homme? Homme muidugi. Homme jätkame.

# Kaks kanget linna Hiinas



Mis ühendab Xi Jinpingi, Shaolini *kung fu*'d ja oopiumit? 2024. aastal Fujiani külastanud Hiina–uurija Rando Künnapuu avab ukсед vähem tuntud Hiina linnade olustikku ja ajalukku.

Kirjutas ja pildistas **Rando Künnapuu**

Kui rääkida Hiina või USA haldusüksustest, siis üsna kindlasti teab tavaline eestlane Hiina provintsidest vähem kui USA osariikidest, vaatamata nende sarnasele füüsilisele kaugusele. *Kung fu* austajad võivad ehk olla kursis, et **Bruce Lee** õpetaja meister **Ip Man** oli pärit Guangdongi provintsi. Iidse hiina filosoofia kohta lugenu võib teada, et **Konfutsius** oli pärit Shandongist. Poliitika huviline võib mäletada, et punase riigi tüüri mees **Mao** oli pärit Hunanist. Fujiani (eestikeelne hääldus: fuudžien) provintsi aga ei teata üldiselt Läänes eriti midagi, kuigi Taiwanist huvitujatele tuleb Fujiani tundmine kasuks, kuna need kaks regiooni on mitte ainult füüsiliselt, vaid ka kultuuriliselt üksteisele lähedal.

Fujian pole tänapäeval kuulnud oma majanduse poolest, nagu seda on Guangdong või Shandong, olgugi et ajalooliselt on Fujian olnud Hiina majanduses üks juhtivaid piirkondi. Nüüdsel ajal on see tuntud eelkõige sõjalis-geopoliitilises kontekstis, kuna see asub täpselt Taiwani vastas. Hariduse vallas on Fujian olnud koos Shanghai läände jääva Zhejiangiga provints, kust on tulnud enim edukaid eksaminande. See oli varem ja on seniajani üleilmselt tuntud kui musta tee kodu, kus müüakse siiani kõige prestiižsemat sorti musta teed. Kui Fujiani süveneda, võib sellest vesta lugematul arvul lugusid, nagu võikski ühe Poola-suuruse, 42 miljoni elanikuga provintsi puhul eeldada, kuid selles artiklis keskendun kahele linnale, mida väisasin klassikalist ja modernset hiina keelt õppinud uurijana 2024. aastal – Quanzhoule ja Fuzhoule (eestikeelne hääldus: tsuändžou ja fudžou).

## FUJIANI KAKS SUURIMAT LINNA – PUNASTE TELLISTE LINN JA MINI RAHVA HÄLL

Artikli sissejuhatus peale Wikipediast Fujiani kohta uurinud lugejat võib üllatada, et kahe suurima linna järjestus siin artiklis on 1) Quanzhou ja 2) Fuzhou, mitte vastupidi. See justkui vihjab, et Quanzhou on suurem kui Fujiani enda pealinn Fuzhou. Kuna Quanzhous on elanikke 500 000 võrra (Tallinna jagu) rohkem, siis just nii ongi. Quanzhou linnas on umbes kuus miljonit elanikku ja Fuzhous neli miljonit, aga kui võtta arvesse, et mõlemad on ametlikult ringkonnaõigustega linnad, on Quanzhou rahvaarv hinnanguliselt 8,91 miljonit ja Fuzhou oma 8,29 miljonit.

Ringkonnaõigustega linn on Hiina Rahvavabariigile unikaalne haldusjaotus. Seesugused linnad võtavad Mandri-Hiina urbaniseerunud aladest enda alla enamiku. Eesti mõistes võiks seda kirjeldada maakonnana, mis peab vastama kolmele tingimusele:

- ringkonnakeskuses peab elama vähemalt 250 000 inimest, kes ei tööta põllumajanduses;
- ringkonna kogutoodang peab olema vähemalt 200 miljonit jüaani (24 miljonit eurot);
- teenuste sektori kogutoodang peab olema suurem hankiva tööstuse kogutoodangust ning ületama 35% kogutoodangust.

Kui tuua sellised tingimused üle Eestisse, kvalifitseeruks ringkonnaõigustega linnaks vaid Harjumaa, mistõttu on Eesti teisi linnu ja piirkondi Quanzhou ja Fuzhouga raske võrrelda.

Niiminevikus kui ka tänapäeval on Fuzhou ja Quanzhou olnud kontrastsed linnad. Erinevused ilmnevad

▲ Traditsioonilised Quanzhou külamajad. Näha on viilkatuste teravaid otsi, mis sarnanevad Quanzhou pääsusaba-stiiliga.

nii nende elanike kõneldavates keeltes, arhitektuuris, maastikus kui ka selles, mis rolli need linnad provintsis täidavad. Kui Fuzhou on Fujiani poliitiline süda, siis Quanzhou on tuntud oma majandusliku mineviku poolest.

Fuzhou suhe Taiwaniga erineb Quanzhou omast. Kui fuzhoulased räägivad prestiižsemat minbei ehk põhjamini keelt, siis quanzhoulased räägivad sama dialekti, mida kõneleb kodus 70% taiwanlastest – minnani ehk lõunamini keelt. Fujian on üldes tuntud oma kunagise Mini riigi ja mini keelte poolest, mille hulka kuulub ka idamini ehk mindongi keel. „Mini“ tähistatakse mandariini keeles värava ja selle vahel oleva putuka radikaaliga, mis tähendas Vana-Hiinas madu. Sellega tähistati tihti barbaritest rahvaid ja seda, et nad kumardasid väidetavalt madusid. Selles sarnanevad mini iidsete eestlastega, kui uskuda kristlikke kroonikaid ja nende kirjeldusi madusid kumardavate eestlaste kohta.

Fuzhou on kordades iidsem linn kui Quanzhou. Selle lähitelt on tulnud välja rohkem kui 5000–7000 aasta vanuseid leide austroneeslaste asutusest. Hiljem migreerusid need austroneeslased Taiwanile ja teiste Vaikse ookeani saartele, kus neist said põliselanikud.

Fuzhous on käinud üle mitmed rahvaste ränded lained ning vahetult enne Songi dünastiat oli Fuzhou Mini kuningriigi pealinn. Tol ajal oli ka Quanzhou välja kujunenud, kuid 978. aastal loovutas Quanzhous valitsenud sõjaisand **Chen Hongjin** oma võimu Songi dünastiale. Just Põhja–Songi dünastia ajal (960–1127) sai Quanzhou kosmopoliitse omapära ning kujunes korralikuks linnaks.



## QUANZHOU

Kui **Marco Polo** kutsus omal ajal Quanzhous, kus asus toona üks maailma kahest suurimast sadamast, Ida-Aleksandriaks, siis mitu kümnendit hiljem nimetas **Ibn Battūta** seda sadamat maailma kõige hiilgavamaks. Just seal rajasid mongolid 13. sajandil oma mereväe, et sellega Jaapanit rünnata. Quanzhou oli mitmerahvuslik metropol, kust võis leida nii hinduismi ja budismi templeid kui ka kirikuid ja mošeesid. Yuani dünastia aegu oli linna kuberneride hulgas ka moslemeid, nagu **Pu Shougeng**, kes oli väidetavalt lõunaaraabia või iraani päritolu. Quanzhous oli tollal palju pärslasi, kellest moodustati ka linna garnison. Poliitilistel põhjustel kahanes Mingi dünastia saabudes moslemite ja pärslaste mõju.

Pärast esimest oopiumisõda 19. sajandil üritas koloniaalse Hongkongi esimene kuberner **Henry Pottinger** rajada Quanzhousse brittide peamist oopiumiladu, et oopiumiäri Hongkongist ja teistest rahulepinguga brittidele kaubanduseks avatud linnadest eemal hoida. Oopium oli tollal üks vähestest Briti toodetest, mille vastu kohalikud hiinlased huvi tundsid. Muidugi pärast seda, kui selle järele oli nõudlus (sõltuvus) tekitatud. Esimese maailmasõja ajaks oli aga linna sadamasse nõnda palju liiva ladestunud, et see polnud enam otseselt laevatav.

Quanzhou tänapäevases linnapildis on tähelepanuväärseid perioodide ilminguid – peale modernsete ehitiste on näha nii traditsioonilisi minnani stiilis hooned kui ka 20. sajandi esimese poole mitmekorruselisi *tēng-á-khā*'sid, mis sarnanevad kantoni stiili *tong lau*'dega.

▲ Quanzhous asub „Shaolini lõunaklooster“. Legendi järgi oli Shaolini põhjaklooster ja lõunaklooster, ent viimane oli 19. sajandiks hävinud. Shaolini lõunaklooster rekonstrueeriti Quanzhousse, kuna tegu oli potentsiaalse kohaga, kus legendaarne tempel võis kunagi olla. Tänapäeval saab seal võitluskunstishow'sid näha.

▲ Quanzhou – tuntud ka kui punaste telliste linn.



## FUZHOU

Enne seda, kui Hiina praegune valitseja **Xi Jinping** oma praegusele ametikohale jõudis, elas ta pea 13 aastat Fuzhous. Sealse linnakomitee sekretärina visuaalseeris ta, kuidas integreerida Fujiani teiste Fuzhou provintsidega, ja tuli muuhulgas mõttele ehitada Fuzhous Taipei kiirrongiliini ja merealune tunnel. Praegu on Fuzhou kümnes maailma kõige kiiremini kasvav metropol.

Quanzhou stiil peegeldab hästi linna kirevat minevikku rahvusvahelise kosmopoliitse keskusena ning kaldub olema eklektiline, rafineeritud, julge ja värvikas. Fuzhou vaoshoitud elegantsus on miski, mis on omane pigem vanarikkale või intellektuaalile, kes oma jõukusega küll otseselt ei hiilga, ent näitab seda maitsekalt. Kui ise pärast Quanzhous käimist Fuzhousse rändasin, jäi mulle silma valge ja pruuni värvi domineerimine – seda nii traditsiooniliste kui ka uudemate hoonete puhul, kuigi traditsioonilistel viilkatustel oli näha ka musta ja pruuni ning kõrghoonete klaasakendel tumedat ja helesiniseid toone.

Tõepoolest, Fuzhou on rohkem tuntud oma kunagise akadeemilise eduloo ja kõrgetasemelise kultuuri poolest. Fuzhous tuli Songi dünastia (960–1270) kümme *zhuangyuan*'i (riigis esikohale jõudnud eksaminandi), mida oli tol ajal ühe linna kohta üsna palju. Filosoof **Zhu Xi** (1130–1200) elas ja töötas seal üsna pikka aega. Fuzhous tuld ka sellised intellektuaalid nagu Hiinat moderniseerinud **Yan Fu** ning naiskirjanikud **Bing Xin** ja **Lu Yin**.

▲ Fuzhou kõrghooned ja tagataustal mäestik, mis ümbritseb suuremat osa linnast.

▲ Fuzhou moderne linnamaastik. Tänavad on puhtad ja ratturitele kergesti läbitavad. Ülerahvastatust ei tuvastanud.

18-20.03.2026

emconferences.ee/rannarootslased-2026



# 64. EESTI RAHVA MUUSEUMI AASTAKONVERENTS Rannarootslased. Randunud ja juurdunud

KESKKOND

PÄEVAKAJA

Keskonda, ajalugu ja tänapäeva põimib

KAJAK  
Keskonnaajaloo Keskus

MÜÜRILEHT MÄRTS 2026 :27

Müürilehe ja keskonnaajaloo keskuse KAJAK koostöös sündinud rubriik toob kokku kaks sageli eraldi eksisteerivat teemat: ajaloo ja keskonna. Igas loos meenutavad keskonnahumanitaarid mõnda minevikuseika, millel on tulevikule palju õelda.

► Kunstnik Renaldo Veeberi (1937–2010) loodud Peko kuju Kolossova Jumalamäel. Foto: Ott Heinapuu

## Uue ja vana maailma kohtumised looduslikes pühapaikades

Looduslike pühapaikade ja muude kultuurimälestiste põhiline roll paistab tänapäeval olevat üha enam see, et neid käiakse kohapeal vaatamas – või siis vaadatakse pildilt. Ometi leidub ka pühapaiku, mis uusi kihistusi saades taas ellu ärkavad.

Ott Heinapuu

Kõige suuremat elujõudu tunduvad Eestis näitavat selliste laialt tuntud vanade looduslike pühapaikadega seotud traditsioonid, mille puhul on põimunud kirjaoskuseelset ja uuemad, näiteks rahvusliku identiteediga seonduvad tähendused ja kombed. Säärastes paikades võiks rääkida elujõulisest järk-järgult muutuvast traditsioonist, mis vanu lugusid ja kombeid säilitades haarab endasse ka uusi. Näiteks Võrumaal Urvaste külas kasvaval Tamme–Lauri tammel on oluline roll kohaliku koolipere ühistes kommetes, kuid puu on ka laiemalt tuntud – tal on Eesti vanima puu kuulsus, tema pilt oli kümnekroonisel rahatähel.

See tähendab asetumist ühtaegu kohaliku ja vähemalt veidi võõristava pilgu alla. John Urry on kirjeldanud sellist võõristavat vaatevinklit kui turisti pilku (ingl *tourist gaze*) – see erineb kohalike sotsiaalsest kogemusest ja mõtteviisist ning ühtlasi seisab lahus ka turisti igapäevakogemusest. Puhkamas käiakse igapäevakohustustest kaugel, vaatamas midagi võõrast ja uutset, vaatamiseks sobivaid paiku valitakse eelneva ootuse põhjal, mis võib põhineda kultuurilist tingitud kujutluspiltidel. Turisti pilgu läbi võib iga asi muutuda iseenda märgiks ja näiteks suudlev paar Pariisi tänaval kehastab otsekohe pariislikkuse essentsi.<sup>1</sup> Sellest lähtudes on Laurajane Smith rääkinud pärandit otsivast pilgust (ingl *heritage gaze*), mis näeb keskonnas muistiseid ja allutab neid valdavalt heakskiidetud arusaamadele kultuuripärandist.<sup>2</sup>

Looduslike pühapaikade ja muude kultuurimälestiste põhiline roll paistab tänapäeval olevat üha enam see, et neid käiakse kohapeal vaatamas – või siis vaadatakse pildilt. Kui leidub veenvaid pildilisi kujutisi või isegi tõhusaid kujutuspilte, mida saab sõnadega kirjeldada ja mille varal neid oluliste sümbolitena silme ette manada ja vaimusilmas vaadata, pole säärase sümbolite aluseks olnud füüsiliste maastike olemasolu justkui enam olulinegi. Sümbolise vohamine võib hakata mõjuma halvasti keskonnale, kust sümbol pärineb: kui valdav kultuuriline ootus on näha võimsaid Taara tammikuid mäe otsas, ei pruugi leppametsast hiis või pisike maahaldjakivi tunduda väärtuslik. Seepärast on kasulik katsuda ehitada silu vana maastikupärimuse, kohaliku kogemuse ja laiemate kultuuriliste arusaamade vahele, et need üksteisest liiga lahtu ei kasvaks.

Väljastpoolt tulevaid ja võõristavaid vaatenuurki on akadeemilises kirjanduses tavaks vastandada kohalike kogemusele ning tegevusmaastikule, kus inimesed oma asju ajavad.<sup>3</sup> Ka meie maa looduslikud

pühapaigad on saanud alguse inimeste argireaalsusest. Valdavalt põllumajandusest elatuvate inimeste tegevusmaastikul määratleti neid negatiivselt kui paiku, kus kehtib keelde ja piiranguid, näiteks ei tohi põldu rajada ega puud raiduda. Teadmine säärasest keeldudest ja austus nende vastu kipub põliselanike seas püsima kauem kui positiivsed kombed, nagu andide andmine või üleloomulike jõudude poole pöördumine.

**KOLOSSOVA JUMALAMÄE ERI KIHISTUSED** Ilmekas näide paigast, kus vanem traditsioon on põimunud elujõuliselt uuemate ja tänapäevaste pärimuskihtidega, on Kolossova küla Jumalamägi Setomaal.<sup>4</sup> Sellel mõne meetri kõrgusel künkal on käidud palumas põua ajal vihma, samuti minevat sealt inimeste hingi taevasse, nii et iga hinge kohta kasvavat mäel puu. Seotust kogukonna vanema elava pärimusega näitab ka komme juuliku viimasel reedel peetaval päätnitsapäeval, mis on lähedalasuva Saatse kiriku surruaiapäeva, mäele küünlaid süütama tulla. Mägi ei kuulu ametlikult ei loodus- ega ka muinsuskaitse alla, vaid on hakanud koguma uusi funktsioone pärast seda, kui kohalik kogukond otsustas 2007. aastal külavanim **Silver Hüdsi** juhtimisel Jumalamäe aktiivsemalt kasutusele võtta ja lasi sellele püstitada puust Peko kuju, mille tegi kunstnik **Renaldo Veeber**.

Seejärel on teadmine Jumalamäest kui pühapaigast, mida vanem põlvkond olla pigem soovitud enda teada hoida, levinud laiemale kohaliku kogukonna, parajagu sündiva seto rahvuse ühisesse kultuurilises mällu. Peko kuju seob paiga tänapäevase arusaamaga Pekost kui Seto Kuningriigi valitsejast. Silver Hüdsi valiti kuningriigi ülemaostaks ehk kuninga maapealseks asemikuks 2008. aastal.

Järkjärgulist lõimumist eesti rahvuse kultuurilise mälluga näitab asjaolu, et Jumalamägi valiti 2019. aastal üheks punktiks, kus peatus kogu maa läbi rännanud laulupeo tuli. Säärane paiknemine nii kitsamas kui ka laiemas kultuuriruumis ei pruugi olla päris vastuoludeta: tule saatjaskond palus mäel laulu- ja tantsupeo jaoks päikesepaistelisel ilma ning samal ajal olla kohaliku soovitud vihma pöldude jaoks. Hüdsi sõnul lahenes see nii, et Tallinnas paistnud päike, aga Setomaal sadanud.

**FOLKLOORI TEINE ELU**

Eri ajastutest pärit kultuurinähtuste kohtumine vanares pühapaikades ei ole midagi uut. Ka modernsuseelne suuline pärimus muutus, kuigi enamasti



aeglaselt, ja selles võib näha eri moevoolude jälgi. Tugeva sümbolise tähendusega maastikuobjekt tõmbab ligi lugusid igast ajastust ning mõni neist võib kauemaks püsima jääda. Ka rahvaluule suurgomuse algul 19. sajandi viimasel veerandil lipsas paljudesse ajaloolisest looduslikest pühapaikadest rääkivatest pärimusteadesse sisse motive, mis olid levinud rahvusromantilise või hilisema rahvuslikust ajaloost rääkiva kirjavara kaudu.

Seda võib käsitada modernsusele ja modernse pühapaigapärimuse hübriidistumisena. Samasugust uute motiivide kihthaaval lisandumist pühapaigapärimusse on täheldanud ka **Mall Hiemäe** ja **Mari-Ann Remmel**. „Alates 1980. aastate lõpust paljude trükiste vahendusel, hiljem interneti kaudu taastatustatud ning maastikulisel säilinud, aga ka taasleitud looduslikest pühakohtadest said mõnelgi juhul mausulistest rituaalipaigad, kusjuures kombestiku seletamisel muistse rahvaus võtmes oli toeks taarausulistele muinasajakujutlus.“ Nende sõnul

on pühapaikadest saanud sel kombel „vana maailmapildi kehastus, kogukondliku identiteeditaju lakmus, eestlaste kui loodusrahva visiidikaart ning loodushoiu-idee kandja“<sup>5</sup>.

Säärane hübriidistumine võib hõlmata ka arhiivides talletatud pärimusteade tagasipöördumist nende päritolupaika viisil, mida **Lauri Honko** on nimetanud folkloori „teiseks eluks“. Honko järgi tähendab see „pärimusainese ülestõusmist arhiivist või muust säilituspäigast“, nii et pärimusprotsessist lahti rebitud ja talletatud aines satub jälle ringlusesse. Kuigi seda juhtub üsna harva, võib pärimus pöörduda tagasi just oma juurte juurde või selle kollektiivi juurde, kust ta on pärit“<sup>6</sup>, seda ka uuel kujul, kirjasõnas, helisalvestise või filmina, mis ei järgi modernsusele pärimuse norme.

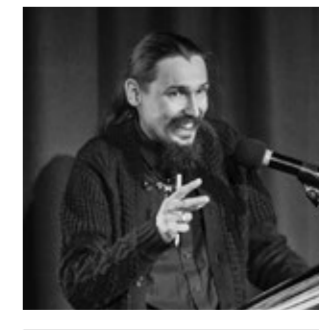


Foto: Kris Moor

Ott Heinapuu on ajakirja Keel ja Kirjandus kultuurilise uuringute ja folklooristika valdkonna toimetaja.

<sup>1</sup> Urry, J. 2002. The Tourist Gaze. Sage.  
<sup>2</sup> Smith, L. 2006. Uses of Heritage. Routledge.  
<sup>3</sup> Vt Ingold, T. 1993. The Temporality of the Landscape. – World Archaeology, nr 25 (2), lk 152–174.  
<sup>4</sup> Vt Kaasik, A. 2017. Pühapaikade teehjuht. Eesti põlised väekohad, lk 50–52. Pegasus.  
<sup>5</sup> Hiemäe, M.; Remmel, M.–A. 2020. Milleks meie kohapärimus? Vahekokkuvõtteid piiriladelt. – Keel ja Kirjandus, nr 5, lk 390.  
<sup>6</sup> Honko, L. 1998. Folklooriprotsess. – Mäetagused, nr 6, lk 77.

# Paneme tootlikkuse kasvu ühiskonda teenima

Kärt Kalvet

Suured keelemudelid (ingl *large language models*) ja muud tehisarul põhinevad lahendused on kahtlemata üks viimase aja suurimaid läbimurdeid inimeste produktiivsuse tõstmises. Ühelt poolt ütleb neoklassikalise majandusteooria loogika, et tootlikkuse kasv tähendab suuremaid kasumeid, kõrgemaid palku ning laialdasemat ühiskondlikku heaolu. Kapitalistlik reaalsus on aga teine: töö muutub aina tõhusamaks, kuid tööturul suureneb ebakindlus. Pealtnäha ei ole tehnoloogiline areng väljendunud proportsionaalselt kõrgemates palkades ega lühemas tööajaks. See paneb kukalt kratsima – miks ei peegeldu tehnoloogiline progress automaatselt samaväärses elukvaliteedi tõusus? Väidan, et kiirenev tehnoloogiline areng ei suurenda automaatselt ühiskondlikku heaolu, vaid süvendab kapitali sisemist vastuolu: kasum võib küll lühiajaliselt kasvada, kuid paralleelselt vähenevad nõudlus ja sotsiaalne stabiilsus.

Sotsiaalteadlane **David Harvey** kirjeldab kõnealust kapitali sisemist vastuolu olukorrana, kus inimtöö on väärtuse ehk kasumi allikas, kuid konkurents sunnib ettevõtteid seda tööjõudu tehnoloogiaga asendada. Individuaalsel tasandil on innovatsioon

rationaalne viis, kuidas kasumlikkust suurendada, sest see võimaldab tööjõukulude pealt kokku hoida. Kui tehnoloogiline innovatsioon muutub aga üldiseks praktikaks, õhonestab see kollektiivselt kasumi realiseerimise tingimusi. Just tootlikkuse kasvu ja kasumi realiseerimise tingimuste pingevälja näeb Harvey kapitalismi kriiside ühe võimaliku allikana.

## TEHISARU JA KAASAEGNE TÖÖTURG

Kuigi tehintellekti pikaajaline mõju tööturule ei ole veel statistiliselt täielikult mõõdetav, on ettevõtete strateegiline suund selge: tööjõudu asendatakse tehisarulahendustega, et vähendada kulusid ja tõsta tootlikkust. Eriti puudutab see ametikohti, mille ülesanded on automatiseeritavad ja peamiselt tekstipõhised, nagu analüütikud või assistendid. Ettevõtetel on võimalik niimoodi tööjõukulusid vähendada – see tähendab kõrgemat kasumimarginaali ja tugevamat konkurentseelset, mis võimaldab lühiajaliselt kasumit teenida. Kui see strateegia levib aga ettevõtluses laiemalt, kerkivad esile süsteemsed probleemid. Töökohtade kadumine või palgakasvu aeglustumine vähendab tarbijate sissetulekut, mis mõjub omakorda negatiivselt ostujõule. Nii realiseerub Harvey

kirjeldatud vastuolu: tööjõu asendamine tehnoloogiaga võib viia hoopis väiksemate kasumiteni, äärmuslikul juhul koguni majanduskriisini.

Lisaks töökohtade kadumisele toob tehnoloogiline areng kaasa töö intensiivistumise. Kui osa ülesandeid saab tehnoloogia abiga kiiremini tehtud, eeldatakse töötajatelt lühema ajaga rohkem toodangut, mis tähendab kasvavat töötetempot ja suuremat vastutust. Kui sellega ei kaasne proportsionaalset palgakasvu või tööaja lühenemist, suureneb töökoormus ilma vastava kompensatsioonita, s.t heaolu kasv ei jõua töötajateni. See võib põhjustada stressi, läbipõlemist ja töövõime langust, mis on juba praegu olulised Eesti tööturuga ja tervisesüsteemi mõjutavad probleemid.<sup>2</sup>

Eesti kontekstis avaldubki see pinge teravalt tööintensiivistumises ja läbipõlemise sagenemises. Avalikus arutelus osutavad nii tervishoiutöötajad kui ka ettevõtjad üha enam ületöötamise riskidele. Kui tootlikkus kasvab, kuid see ei väljendu lühemas tööajaks, näitab see tehnoloogilise arengu otsesest mõju tööintensiivsemaks muutumisele. Sellistest arengutest tingitud töövõime vähenemine ja tervisekulud ei ole üksnes individuaalsed probleemid, vaid mõjutavad kogu majandust. Pikas perspektiivis tähendavad ületöötamisest tulenevad tervisemured suuremat survet sotsiaalsüsteemile ja vähenevat maksulaekumist.

Seetõttu süveneb omakorda süsteemne pinge tootlikkuse kasvu ja sotsiaalse heaolu vahel, sest tehnoloogia ei suuda enam täita oma eesmärki muuta meie elu kergemaks – oleme hakanud hoopis rohkem töötama.

## KOLM VÕIMALIKKU LAHENDUST

Kui tehnoloogiline areng tõstab tootlikkust, siis peaks olema majanduslikult võimalik ja süsteemselt põhjendatud sellest saadava kasu laiem jaotamine tootmisprotsessis osalejate (s.t töötajate) vahel. Üks võimalus on lühendada tööaega toodangu mahtu vähendamata, mis võimaldaks suunata tootlikkuse kasvu rohkema vaba aja ja rahvatervishoju toetamiseks. Teiseks saab tootlikkuse kasv väljenduda

kõrgemates palkades, eriti nendel ametikohtadel, kus töö intensiivsus suureneb. See aitaks säilitada ühtlast nõudlust ning toetaks kasumi realiseerimise tingimusi.

Kolmandaks eeldab tehnoloogiline üleminek tugevamat sotsiaalkaitset ja paremaid ümberõppe võimalusi. Institutsionaalsed lahendused, nagu Saksa maal levinud õppisõppe süsteem (sks *Ausbildung*), ühendavad töö ja õppe ning võimaldavad tööturul kiiremini kohaneda. Sellised lahendused on eriti olulised tööturul, kus tehisaru tõttu kaovad paljudki ametid, mille kaudu tavaliselt sisenetakse tööturule. Nii on võimalik vältida olukorda, kus tehnoloogiline areng ja tootlikkuse kasv põhjustavad sotsiaalse

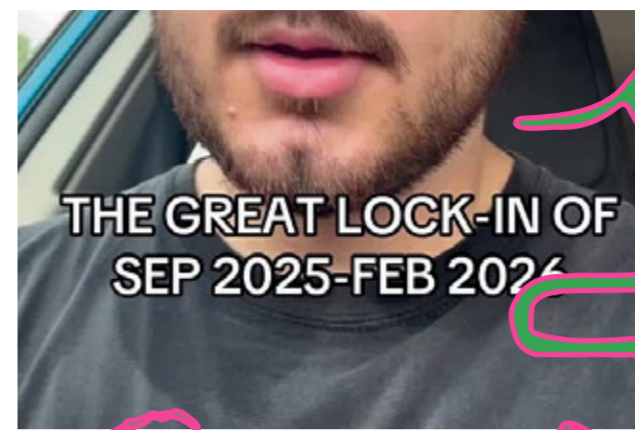
ebastabiilsuse ilminguid, nagu tööturule sisenemise piirangutest tingitud kogenud spetsialistide puudus tulevikus.

Sotsioloogilisest vaatepunktist ei tohiks tootlikkuse kasvu pidada eesmärgiks omaette. On oluline hinnata, millist ühiskonda me tehisaru ja uue tehnoloogiaga loome. Kui tootlikkuse kasv ei väljendu paremas sotsiaalses heaolus, jääb see sisutuks majanduslikuks näitajaks. Stabiilsuse ja sotsiaalse heaolu tagamiseks on vajalik, et tootlikkuse kasv avalduks lühemas tööajaks, kõrgemates palkades ja tugevamas sotsiaalses turvavõrgustikus.

Küsimus ei ole enam selles, kas tehisaru areneb, vaid mis institutsioonide ja huvide teenistuses see areng toimub. Tehnoloogiline areng iseenesest ei määra, kas ühiskondlik heaolu kasvab või mitte. Kui tootlikkuse kasv koondub üksnes kasumitesse, süveneb vastuolu töö ja kapitali vahel. Kui see väljendub aga lühemas tööajaks, kõrgemates palkades ja tugevamas sotsiaalkaitstes, võib tehnoloogia aidata ühiskondlikke muutusi tasakaalustada. Töö ei peaks olema intensiivsem pelgalt põhjusel, et see on tehnoloogiliselt võimalik. Seetõttu ei ole keskne probleem mitte tehisaru võimekus, vaid selle loodud väärtuse jaotumine ühiskonnas. Tehnoloogia võib kapitali vastuolusid süvendada, kuid sobivate institutsioonide kaudu võib see aidata neid ka leevendada.

<sup>1</sup> Harvey, D. 2014. Seventeen Contradictions and the End of Capitalism.

<sup>2</sup> Orav, A. T. 2024. Läbipõlemise ajastu. Kolme noore lood. – Eesti Ekspress, 21.12.



# Lock in, ZNSC, söök'i seda aurat

UNC TOLD ME TO SNAP 1 BEFORE CHURCH RIGHT FAST #RISEUP

Keel pulbitseb, vändub, käärib ja aeg-ajalt isegi hangub. Seetõttu tulebki teha üks ekskursioon metamodernistliku lingo, slängi ja leksika rikkalikult varustatud savrisse.

Steven Vihalem

Järgnevat kirjatööd ei tohiks võtta kuidagi uudisloo või suunda näitava tekstina – see kirjeldab pigem, kuidas laborant paneb katseklaasi meie lingvistilise olukorra aastal 2026, vaatleb seda imetlusega, suskab sisse lakmuspaberi, kirjutab üles huvitavad tulemused ning valab selle elusolendi seejärel tagasi tema loomuliku elukeskkonda. *Unc* on piisavalt vana, et mõista eaga kaasnevat loomulikkust läägi, laineharjal liiljad on minust vähemalt poole nooremad; piisavalt vana, et mõista keelt kui alati liikuvat-muutuvat uurimisobjekti – see sitt läheb konserveerides kohe käärima.

## LIT PARAADNA

Rääkiva primaadina arenesin esiti hääbuva Nõukogude tsivilisatsiooni linnalises keelesfääris, mis oli täis rahvuslikku uhkust, Angloameerika keeleruumi imetlemist, põhjanaabritel saadud humanitaarabi ja slaaviliku *underground'i*. Teismeiga saabus ajal (90. aastate lõpp), mil blatnoilik tsoonilingu oli surutud veelgi rohkem tagaplaanile (samas ankurdis see *underground'i* vundamenti kui raudnaeli) ja ka anglistismid liikusid *underground'i*, sest rahvuslik keel pidi olema 100 prosa puhas igasugu migrantidest – elan teises trepikausis, mitte paraadnas, ja eesti keeles kirjutatakse „disko“, mitte „disco“, sest c-tähte ei ole olemas.

Sellele järgnes kadunud kümnend aastatuhande algul, mil võimule tulid konservatiivid-kapitalistid, nulltolerants, boom ja masu ning *underground* hingitses teie südames asuvas tehelistes iseseisvates toonides (vt **Hakim Bey** ja „T.A.Z.“), tööstushoone-reivist oli alles vaid mälestus ajukurdude vahel ja pöördumatu tervisekahjustus sellesama südame hõlmikutel. Olukorras, kus üldine skene on masendav, on aga huvitava fenomenina internet, see esimene, sotsiaalmeedia ja YouTube'i eelne, ja slängi voolavad

protoviraalsed digimeemid. Sellele järgneb nunnu tilulilu sotsiaalmeediabeebi, keda kõik nännutavad, mõistmata, mis sellest maimust edasi saab.

Järgmine slängiline etapp toimub ajal, mil hilismillenniaalid/vara-zoomerid sisenevad täiskasvanuella/teismeikka (2010. aastate keskpaik) – tekib ingliskeelse slängi üleküllus, puudub häbi seda kasutada ja seda ei püüta enam taotluslikult eestindada. Slaavi ja soome släng on kolitud selleks hetkeks sellistele süvatasanditele, et osa inimesi ei teagi enam, et „savu“ ja „dava“ ei kuulu meie tüvisõnade hulka.

Valdav osa tolle milleniaalse slängi sõnavarast pärineb afroameerikalikust rahvakeelest (ingl *African-American Vernacular English* ehk AAVE), sama võib öelda ka varasema meie keelde jõudnud angloameerikaliku slängi kohta (näiteks „cool“) ning väga kindlasti võib seda öelda tänapäeva zoomerite leksika kohta. Pean tunnistama, et 2010. aastate keskpaiga slängist sumpatiseerisid mulle vähesed sõnad, näiteks „lit“ ja „fire/tyre“ köidavad senini isikliku sideme pärast tuleelemendiga; „sup“ on naljakas iganenud slängisõna, ent üllatavalt tihti küsivad inimesed seda mult neil hetkil, kui lürbin kodus suppi, ja vastuseks saan saata pildi supikausist. Erilist ebameeldivust tekitasid sõnad, mille tuumaks oli tarbimishiskonna haipimine, näiteks sõna „swag“ selle materiaalses tähenduses (liikumist kirjeldavana on nais).

## METAMODERNISTLIK MAAILM

Kuigi olin tollal pidevalt töö tõttu noorte keskel ja kuulsin kõike ka kodus poegade volüüm-põhjas-YouTube'i-videotest, nägin kohe ära, et olime sisenenud ühiskonnana hüperkiirusel liikuvasse ajastusse, kus slängiteadlik täiskasvanu oli oksüümoron ja igasugune püüd kasutada endast 15 aastat nooremate sõnavara muutis need sõnad ebameeldivaks. Uut slängisõna

sai kasutada väga heal juhul kuu aega, enne kui see muutus *cringe'iks* ehk millekski, mille tänapäevaseks vasteks on sõna „ick“ ja mille eestindatud versioon „kringel“ on lihtsalt ääretult meeldiva peopäeva-pagari-

toote mõnitamine. Võtsin tollal teadlikult eesmärgiks süvendada enda eestikeelset sõnavara ja kasutada oma kirjanuslikult teekonnal vaid slängi, mis oleks osalt ajatu ja sobiks samas kostma iga loodud karakteri suust, sest kontekstuaalselt ja tunnetuslikult on asi paigas.

Põhjus, miks ma seda teksti kirjutama hakkasin, peitub minu järgitus austuses Z-generatsiooni vastu, sest nemad kasvasid üles metamodernistlikus maailmas ja selle maailma slängi multihänduslikus virvarris. Kitsamalt öeldes on asi sõnas „aura“. Sõna „aura“ jõudis minu teadvusesse veidike pärast sõna „rizz“ (etümololoogiliselt on nende popkultuuri jõudmise vahel enam-vähem aasta) ja nende kasutuselevõtt praeguses ühiskonnas tundus kohe väga loogiline – milleniaalne materialism oli sattunud zoomerite sihi-kule nagu kitsad püksid ja lühikesed sokid ning vastu-kaaluks oli seatud midagi palju ehedamat, ent käega mittekatsutatavat, tekkis immateriaalne väärtushinnang. Samas võis tunda, et tegemist on metamodernismile omase ostisileerimisega ehk võnkumisega eri kultuuriliste loogikate vahel.

Metamodernism on mõiste, mis on alles tekkimas, et tuua selgust kaasaegse ühiskonna ja kultuuri mõtestamisse. Tegemist on kultuurilise diskursusega, mis tuli pärast postmodernismi, ent ei vastandu otsest sellele, vaid pendeldab nii modernismi kui ka postmodernismi vahel, et pakkuda lahendusi eksisteerimiseks maailmas, kus modernsed „suured ideed“

OSA INIMESI EI TEAGI ENAM, ET „SAVU“ JA „DAVA“ EI KUULU MEIE TÜVISÕNADE HULKA.



Steven Vihalem on hääbe-kirjanik ja urbanistlik antropoloog, leiva lauale toomiseks teeb ka muid keikaid. Enamiku ajast redutab periferias, metsikus Lääne-Tallinnas, nädalavahetusel käib kesklinnas inimahve kaemas.

„Vasaksirge“ annab rusika-hoobi tühikäigul kulgevatele majandusaruteluks.



Foto: Liisa Kaasik

Kärt Kalvetil on Tartu Ülikooli majandusteaduse bakalaureusekraad ning praegu omandab ta Viini äri- ja majandusülikoolis magistrakraadi sotsioloogilise majanduse erialal. Tal on viie aasta jagu töökogemust Eesti tehnoloogiavaldkonna udiuettevõtetes ning alates 2021. aastast on ta teinud poliitilistes vabaliikumistes vabatahtlikku tööd kodanikuühiskonna edendamiseks.

&lt; eelneb

# SEE LOWKEY GOATED ELV GNARLY

## REVAMPED

# HE'S COOKED ON EUROOPASSE TYPE SHI FUCKING KURVA BOMBOCLAT BLJÄT!

on postmodernselt tõe poole püüdlamise eesmärgil tükkideks lammutatud. Metamodernismis on okei rääkida armastusest ning samas kritiseerida soolist ebavõrdsust ja soostereotüüpe, olla irooniline ja sarkastiline ning samas siiras ja romantiline, uskuda naiivselt kõrgematesse jõududesse või jumalasse ja samas rünnata hierarhilist patriarhaalsust taastootvat dogmaatilist religiooni. Metamodernism on *trash-up*, kus on koos uussüüsi ja –romantism, postironia; *block party* geiklubis, kus kõrvuti seisavad kümnest eri subkultuurist isikud ja DJ *playlist*'is mängivad kümme ruudus žanrid; transgressiivne romaan, kus meta-tekstuaalne autofiktsioon on ainuõige viis afekti edastamiseks, mitte nartsissistlik „aurafarmimine“.

### AURA ERILINE KIIRGUS

Mis on „aura“? 2018. aasta ÕS ütleb, et „inimkeha ümbritsev mõjuväli (okultismis, parapsühholoogias); (langetõvehoo) eelnäht“, ja kaasaegsem Sõnaveeb täiendab, et „(parapsühholoogias, alternatiivmeditsiinis); inimkeha ümbritsev eriline väli (kiirgus- või energiväli vms); migreeni eel- näht, mis avaldub nt nägemis- häirena“, ning lisab, et see on „eriline õhustik, mis ümbritseb kedagi või midagi; mõjujõud, muljet kujundav õhustik“. Mulle meeldib kirjanikuna sõnasid sügavuti avada, sest kui ühest sõnast avaldub terve lugu, siis kui palju lugusid saab tegelikult ühele leheküljele fasuitada? „Aura“ tuleb kreeka keelest, kus see tähendas tuult, illi või külma hoovangut; Aura-nimeline jumalanna oli samuti tuulega seotud. 19. sajandi lõpus võtavad sõna uuesti kasutusele teosofid, et tähistada inimest ümbritsevat energia- väli, väikse võrtsina viskasid nad juurde tantristlikku filosoofiat ja tsakraid, mis seda aurat töös hoiavad. Postmodernne kontrakultuur ja *new age* spirituaalsus annavad sõnale uue spinni 70. aastatel ja nii jõuame juba tänapäeva ning kõik saavad ju lebolt aru, mida see tähendab ja kuidas mingisugune sotsiaalne fopaa võib sulle –5000 aurapunni lükata.

Släng on alati olnud meem, tihhtlugu osa meemist või selle tähistaja, osa suuremast kultuuriühikust, mis kätkeb endas näiteks mõnda subkultuuri, visuaalmeediat, päriselulist isikut või lihtsalt midagi enamat kui sõna. Ja samas eraldub see sõna meemist ja hakkab elama oma elu, see kehtib iidsest 90. aastate räpivideost kuuldu- „*phat*“ ja koroonapalavikus küpsenud „*gyaf!*“ puhul. Üks suurimaid erinevusi internetieelse ja –kesk-

se slängi vahel on see, et saame levimist kuupäevaliselt täpsustada: 2020. aasta oktoobris öeldakse selles ja selles artiklis, et **van Dijkil** on aurat, 2022. aasta märtsist on pärit *tweet* temast aurat kasutam- ja 2023. aasta aprillis pandi üles TikTok video. Lähed lihtsalt lehele *knowyourmeme.com* ja harid end. „6–7“ sünnist on *live*-video, aga püüa kirjutada artiklit numbrikombinatsioonist „420“, kui selle loojad olid mingid teismelised 1971. aastal USA väikelinnas ja meemi taga on vaid audiovisuaalse materjalita linnlegendid.

Slängist arusaamise probleem paikneb mujal kui selle *origin story* mõistmises ja see on juba metamodernistlik skeem. Sõnast „aura“ saab ka vanaema aru, aga see arusaamine on teistsugune kui *zoomer*'il või varasel alfagenni esindajal. Vanemad generatsioonid soovivad sõna pigem müstilise tähendusega, uusaja teosofilise käsitlusega; milleniaalid lisavad sellele maailmasõjaeelsele okultismile *new age* spiritualismi ning üldist reikiga energiasammastes määsamist ja esoteeriliste sitakividega hõõrumist. *Gen Z* jaoks on te-

gemist autentsusega, inimese üldise oleku- ga ja energia, mida ta endast sotsiaalselt välja annab. Termin „vibe“ ei ole siinkohal sünonüüm, vaid metonüümia, õigemini sünekdoh, osa ter- vikust: aura koosneb vaibidest, mitte vastu- pidi. Modernse ja post- modernse arusaamise vahel pendeldades tekib uus tähendus,

eelnevate tähenduste arvessevõtmist ei välistata, aga uuem on holistilisem ning parapsühholoogia ja selgeltnägijate tuleproovi vabam variant. Boonus- trükina annab see vastuse ühiskonnas valitsenud segadusele seoses iluideaalidega ja võnkumine *heroin chichi*, *fit hunk gym broja bootylicious body-positivity* vahel võib lõppeda – naljutamist, kangitõstmist ja sili- kooskanni saab igauks endale mingil viisil lubada, aga kas sul on jumalast antud karimat ja aurat või oled lihtsalt NPC ja nii on?

### VÄLITÖÖDEL UUSSLÄNGIGA

Haritud kolbamõõdija ehk antropoloogina tegin loo- mulikult enne kirjutamist välitöid ja küsisin sõprade käest nende lemmikuusõnu ja tüütuid millennialisme. Sain otseseid uusi slängisõnu ja sain ambivalent- sust, vastandumise mõttetust ja täielikku vabadust,

sest enivei on kõik klišee, *revamped* ja hüperareta- tud, täiesti ebarelevantne emotikon mingi postituse

kommentaarina on lähedam kui mõni stampik uusõna. Üks *highkey* naljakaim vas- tus dihhotoomia „*Gen Z* vs. kõik vanemad“ mõttetuses oli: „ma segavereline / vend kes ütleb *gnarly* uhkusega aastal 2026 kuid samas ütleb „see *lowkey* *goated* ei v“ – 70ndate surfikultuuri termin rändab 56 aastat läbi teiste

ekstreemspordialade, et kohtuda **Muhammad Aliit** pärineva *slogan*'i „The Greatest of All Time“ akronüümi GOAT omadussõnastatud vormiga „*goated*“. Rets.

Uusslängist kerkis välitöödel minu jaoks esile „*coo- king*“, mida selle esitaja nimetas mitmeotstarbeliseks: „*He's cooking* on kaasa elav mõiste / *He's cooked* on (sümpaatselt) kaasa elav mõiste ebaõnnestumise- le / *Ja sa saad seda veel ironiseerida*“. „*Cooking*“ on ehe näide suht iidsest sõnast AAVE leksikonis, mis on nüüd uuele ringile läinud. See on pärit 50. aastate džässiringkondadest, kus see tähendas täpselt sama nagu praegu ehk milllegi erakordselt hästi tegemist või millegi tegemisest intensiivselt osavõtmist.

Paari aasta tagusel taaskohtumisel sidusin sõna „*cooking*“ kohe „*Breaking Bad*ga“ ja seejärel läks asi müstiliseks. Mõistuses sulas kokkamine ühte keemia- ga, tekkis alkeemiku arhetüüp, sest esimesest tulel toitu küpsetanud inimahvlasest kuni kõrgtehnoloogilises laboris töötava keemikuni on protsess olnud sama: alkeemik–kokk võtab algained, lisab energiat ja moon- dab neid algaineid millekski muuks – üks väheseid võimalusi mängida jumalat ja luua midagi uut. „*Cooking*“ on inimahvlane oma võimete tipus, intellektuaalne tegevus arutu peost–suhu–virelemise asemel. „*Aurat*“ ei ole võimalik osta ega tekitada ja seetõttu on olemas pejoratiivne väljend „*aura farming*“ – silmnähtavalt taotluslik ja korduv tegevus, mille käigus püütakse „*aurat*“ juurde farmida. *Grind*'id labaselt nagu pärisori teokoormisel, aga auramehed *cook*'ivad ikka nurgas.

NB! Lugesin hiljuti, et uuest õigekeelsussõna- raamatust jäeti välja madalkeelsed väljendid, nagu „*munni*“ ja „*mõlakas*“. Märgiline on loomulikult, kes selle peale enim kisa tõstis/tõstsid, aga see selleks. Oluline on, et kodus slängiteemat arutades sain teada, et vanema poja lemmikväljend on „*chud*“. Võiks öel- da lihtsalt „*munni* natsimõlakas“, aga ei, on hoopiski „*chud*“. Keskmine poeg karjus samal ajal teises toas „*FC26*“ mängides virtuaalse jalgpalluri peale. „*Fucking kurva bomboclat bljät!*“ Keeled suhu ja Euroopasse *type shi*.



### VIHJE

13.–15. märtsil toimub Paavli Kultuurivabrikus audio- visuaalne suursündmus Dreamscape 2026. Inter- distsiplinaarsuse kesken- duval festivalil saab võtta osa töötubadest, kogeda installatsioon ja kuulata kohalike tegijate, aga ka välismaiste eksperimentaal- muusikute helleloomingut. Teiste seas astuvad üles *µ-Ziq*, *Jo Quail* ja *Maarja Nuut*.

Lisainfo: [facebook.com/dreamscape.tn](https://facebook.com/dreamscape.tn)



### Helina The Artist – 3x the EP

(2026)

Austraalia produtsendi Ethan Rebeliga koostöös valminud „3x the EP“ liigub kõlapildilt eemale eelmisel aastal ilmunud *amapiano* sugemetega lühialbumist „*DRIV3*“, võttes ees- kujuks USA uue laine naisrappareid.

Mõjutused kumavad läbi alates avaloost „*Don't Lie*“, kus kõlareid väristava bassi ja nutise trānasündi taustal viitab Helina Megan Thee Stallioni hitile „*Body*“ ja *Sexxy Redi* „*Pound Town*ile“. Lugu räägib kehast, mis ei valeta, mida naised kadestavad ja mehed tahavad. Moodsale rāpile omane praalimine õrnalt iroonilises võtmes, mis tekitab tuju, mitte tundeid. „*FBB*“ võtab snitti *Cardi B* esimestele lugudele omasest kohati rāākimisena kõlavast stiilist, mille

●●○○○

Kuulas **Mihkel Noot**

Erik Eri debüütalbum on eklektiline, kuid korduvate teema- dena käsitletakse argipäeva eksistentsialismi, lunastus- otsinguid ja nendega kaasnevaid elulisi tegevuskatsetusi. Iga lugu on aga omaette stiiliga, mistõttu album loob tervikliku narratiivi asemel olustikupilte. Eri žanri stiilipuhitus ning sõnade lihtsus moodustavad naivistliku keskkonna, mis mõ- jub imeliku või hüperreaalsena. Siirust imiteerides võetakse poos, mille taha ei vassita midagi sügavamalt või elulist. Kõik on nii üldinimlik, et me ei saa artisti enda kohta midagi teada.

Muusika ja sõnad on etteaimatavad ja mõjuvad *stock*... (si- sesta žanr) lauludena. Need toimivad ja on professionaalselt loodud, aga elemendid, mis peaksid tegeliku kunstilise sisu looma, on puudu. Huvitav on aga see, kuidas Erik ühendab kultuuri ja looduse, mitte ei eralda neid, nagu modernne konstitutsioon seda eeldaks. Ta seob loodusliku evolutsiooni ja Hegeli *Geis*'i. Inimilgi evolutsiooni käigus tekkinud



●●●○○

Kuulas **Riste Sofie Käär**

### Trifoor – kolm–neli

(2026)

Trifoori debüütalbumil „*kolm–neli*“ on tunda muusikakooli. Selline TÜ VKA kevadkontserdi tunne, et varsti pannakse ar- vestused välja, pärast mida saab minna Konservatooriumisse hāngima ja kasutada eravestlustes sõnu „*rūtmimuusika*“ ja „*dominantseptakord*“.

On kuuldud, et laivis on bänd ilmselt hea. Õieti on päriselt kehvasid folgbānde üldse vähe – kui halba muusikat aasta- sadade jooksul läbikatsutud tükkidest ikka kokku panna saab. Rahvamuusika paneb aga lõplikult sārama rahvas – olen kindel, et see kehtib ka Trifoori puhul. Plaadil koperdab bānd paraku sellesama muusikakooli ukسلāve otsa. Pole midagi teha, kes juba jatsu mängima õpib, kipub tahes–tahtmata seda ka harrastama. Päeva võib püüda pāāsta küll puusa- nõksutrummi ning mõõdukalt kāriseva elektrikitarriga, aga see ülesanne ei ole kergete killast. Laula–laula, pappi!

Folgimaastikul millegi erakordse saavutamiseks on kaks

### OOPUS – Reivlender

(OOPUS, 2026)

Möödunud suvel nägin OOPUST esinemas Viljandi pärimus- muusika festivalil, laivi üheks oluliseks koreograafiliseks elemendiks oli intensiivne vihtlemine. Tegemist oli tõsise rituaaliga, mis ei mõjunud naljana – sama meeleolu saadab ka plaati, „*Reivlender*“ kõlab nagu saunarituaali muusika. Ku- jutun ette muistset hietarka juhtimas tervendusrituaali, ainult et võrutrummi asemel loob atmosfääri OOPUS koos suure helisüsteemi ja kõiksugu süntekatega.

„*Reivlender*“ tekitab omaette ruumi ja töötab kõige paremini siis, kui kuulata seda pigem rānnaku kui üksikute lugudena. Albumi kolm esimest pala jooksevad nii sujuvalt kokku, et võiksid vabalt olla üks pikem lugu. Üldine kõla on väga puhas ja hoolikalt viimistletud, samas teevad ilusad vokaalid, selged kihid ja professionaalne produktsioon plaadi kohati liiga kor- rektseks. Kõik toimib, kuid vimkadele on jāetud vähe ruumi

bravuurikest Helina The Artist usutavalt edasi annab. EPd jääb lõpetama nimilugu „*3x*“ – 80ndate *electro*'st inspiree- ritud sujuv kulgemine, mis kõlab kahe eelmise loo taustal teretulnud kontrastina.

Silmapilkselt mööduvad 10 minutit on igati eeskujulikult produtseeritud ning Helina The Artistil on mikrofoni taga teatav aura, kutsugem seda näiteks alfaemasuseks, mis jääb meelde ka pärast seda, kui muusika enam ei mängi. Kohati on aga raske aru saada, kust jookseb piir autori ja teda inspireerinud teoste vahel. „3x the EP“ on hooti intrigeeriv, kuid raske on raputada maha tunnet, et oleme seda kõike enne kuulnud.

### Erik Er – Veel!

(Õõ, 2025)



●●●○○

Kuulas **Ekke Janisk**

ja alles tekkivad füüsilised omadused on samuti osa *Geis*'i täielikust realiseerumisest ehk ajaloo lõppu jõudmisest. Erik ei tea veel, kuidas käituda ja mida teha, et pärast teda evolutsiooniprotsess õigesti liiguks, kuid ta tahab, et suur (kultuuriline) eesmärk saaks lõpuks saavutatud. Ta on kõigest osa protsessist ning peab seda pimesi usaldama – tõdemus, milles on nii lohutust kui ka hirmu. Tuleb käituda ja olla endale võimalikult loomuoamasel moel. Lunastus on sinna protsessi sisse kirjutatud.

Seega on album alasti, ohtratest nānsseeritud kultuuri- listest mārgitasanditest puhtaks roogitud, välja on valitud *stock*-algmārgid. Poos, mis on väga teadlikult kureeritud, mille tulemusel on siirus ise hoiakuks kujundatud. Sellest vaatevinklist on album nauditav performatiivse akti või *state- ment*'ina, kus tūhimik esitleb end sisuna.

peamist teed: kui horisontaalselt hārgneda (s.t maailmas ringi vaadata) ei soovi, tasub asuda vertikaalsetele uuringutele ja õppida sügavuti tundma mõnda kitsa piirkonna traditsiooni või spetsiifilist instrumenti. Töödelda, mitte ainult taastluua, vaid ka kaastluua. „*kolm–neli*“ ei tee kumbagi eriti suure innu- ga. Ometi ei puudu tust peitmatu mängulust ja –huvi, mis on lõpuks kõige muu hea eelduseks – ning lootuseks, et asjast võib edaspidi asja saada.

Mõnel lool on tegelikult tāitsa laulupeopotentsiaali, nt „*Hālli- tust*“ või „*Õiseid orje*“ kujutan ma küll mudilaskooridele seatuna, poleks üldse paha. Samas „*Vormsi leigid*“ sobiks hāsti Sam- sungi telefoni āratushelinaite hulka või mõne kokkamisvideo taustale: „*Nūid kaks muna, nūid kūpsetuspulber*.“ Sellise folkrokpaueri lāhedale, mida hingavad nāiteks uuema aja *Black Bread Gone Mad* või vanema aja Oort, jõuab vaid plaadi eelviimane lugu „*Maast lahti*“. Aga jõuab!



●●●○○

Kuulas **Kaur Tõra**

# Ka minu unistused on longerosinised



**Muusikal „Carmen Electra“.**

Lavastanud ants1.  
Laval Anumai Raska, Henri Särekanno, Ats Kruusing, Eke Ao Nettan, Mattias Veller, Ekke Janisk ja Andreas Kübara.  
Kostüümikunstnik Lisette Sivard, valguskunstnik Leon Allik, helitehnik Roman Belov. Kaasprodutsent elektron.art.  
Esietendus 24. oktoobril 2025 EKA Galeriis.

## ■ Vaatas Stina Leek

Eesriie tõmmatakse intensiivse 90's *emo hardcore*'i\* ning Carmenit kehastava **Anumai Raska** karjumise saatel eest. Kontrastiks agonias maas vähkrevale protagonistile paljastub taustal naivistlikult maalitud nunnu majake, mille akende-rõudude peal on kohad sisse võtnud ants1 bändiliikmed. Korraaks tundub, nagu oleks kujundus kopeeritud otse mõnest lapsepõlves nähtud saatest. Taustale maalitud Premiiumit libistav ja suitsetav tibuduo aga reedab, et seda tükkki hommikul ETVs tõenäoliselt siiski ei näidatud.

Lavastus on loodud ants1 trummari **Andreas Kübara** novelli „Carmen Electra“ alusel, kuid kirjutisest on kaasa võetud vaid surm, **Gunnar Graps** ja Carmen nimi. Võib-olla ka Haapsalu, aga Haapsalu–kauge inimesena ei saa ma selles täiesti kindel olla. Kui novellis on Carmen kohe suremas, siis muusikalis ta vaid arvab, et on. Aga mõtleb kiiresti ümber ja lähed hoopis kohalikku baari enda surematust tähistama, millest algabki Carmen teekond oma surematuse/surelikkuse avastamisel.

Kollektiivselt on toodud „Carmen Electrasse“ juurde juba eespool mainitud lastelavastuslik maailm, muinasjutulised karakterid ja palju kurba–naljakat–mürast muusikat. Kuna lavastus on ühiselt loodud bändina tegutsev kollektiiv, on esitatavad lood kuulatavad ka eraldiseisvalt – erinevalt enamikust muusikalidest.

Mis see ants1 üldse on? Bänd on välja kasvanud Eesti Kunstiakademiast, mis põhjendab ka lavastuse ebatavalist, kuid hästi toimivat toimumiskohta – EKA galeriid. Nende enda sõnul on ants1 „maailma kõige post'im post-rock-folk-punk-indie-metal-\_\_\_\_\_vokaal-instrumentaalansambel". Kui neid kohalikul muusikamaastikul positsioneerida, sobituks nad kuhugi Kõntsa ja motonormali vahele.

Kõigi kolme puhul on tegu alternatiivsete pungi-elementidega *boyband*-idega, kes praktiseerivad täie tõsiduse juures iseenda mitte tõsiselt võtmist. See olemus peegeldub nii lüürikas, teatavas performatiivsuses kui ka esitatava muusika žanriülesuses. Nende loomeprotsessi taga pole meeleheitlikku üritust luua trendikat kunstnikukuvandit või öelda võimalikult abstraktselt midagi ääretult sügavat. Luuakse, sest neile siralt meeldib seda teha. Vahetult, mänguliselt ja piirideta.

Aga okei, häälestame end tagasi lavastuse lainele – manage taas silme ette üks punkrock–lastelavastus,

mis on alla 12-aastastele mitte-soovitatav. Esimese fantastilise tegelasena ilmub lavale hiiglasliku pea, sädelevate sarvede ja palja ülakehaga elektrikitari mängiv sinine pöder. Olen täiesti veendunud, et see on sama pöder, kes elab metsas väikeste akendega majas ning kunagi ammu jänese julmast mõrvast päästis. Alles ants1 muusikali käigus saan aga teada, et reedeti käib ta kohalikus baaris depressiivset alternatiivrokki mängimas.

Jänes ise on ka muide seal. Elu ja tervise juures. Valab Carmenile õlut. „Mu kodukese–kallikese kohal laiatub küll ultramariin, kuid sellest hoolimata on mu unistused longerosinised,“ alustab pöder enda etteastet ja peategelase otsingud algavad.

Visuaalselt hakkavadki imeulme võlu kõige tugevamalt kandma **Lisette Sivardi** kostüümid. Oskuslikult on loodud elu– ja üleelusuuruseid lahendusi, mis aitavad ants1 liikmetel laval eri rollides roteeruda. Kunstnikuna tundub Sivard kandvat kriitilisuse ja professionaalse lustukase ideaalset kombinatsiooni – meenutades siinkohal tema ja **Karl Joonas Alamaa** kestvus–*performance*'it „Mania Grandiosa. Tallinnast Pariisi“.

Peale pödra kohtab laval veel mitmeid surematuid, surevaid ja surmüst ärrganud justkui–peaaegut-tavaid tegelasi. Tekib tunne, nagu muusikal oleks eri muinasjuttude argine *aftermath* – see, mis päriselt edasi saab, kui raamatu lause „ja nad elasid õnnelikult elu lõpuni“ järel kinni panned. Iga karakter toob endaga lavale kiire sissejuhatusse mingisse vähem või rohkem aktuaalsesse teemasse, mis aitab Carmenil ta teokonnal navigeerida. Kuid vaid sissejuhatuses need jäävadki, jätmata võimalust nendesse liiga sügavalt süüvida.

Pealiskaudsus tundub olevat teadlik valik. Andreas Kübara kehastatav jutustaja Gunnar viitab sellele juba enda esimeses monoloogis: „Alati, kui ma kirjutama hakkam, jõuan ma kirja panna vaid sissejuhatus. [...] See kõik [...] tundub mulle nagu tohutu pikk sissejuhatus millessegi üliloolisse.“ Vaataja ülesandeks jääb see ülilooline enda jaoks ise üles leida. Või leppida selle puudumisega.

Nimest hoolimata on Carmen Electra tegelaskuju vähem seksisümbol ja rohkem teismeline Pipi Pikk–

sukk, kes vabal ajal hängib Balta Chillis. Kui Balta Chill asuks Tallinna asemel hoopis Kanepis. Või Haapsalus? Otsus panna Carmenit kehastama Anumai Raska polnud kuidagi juhuslik valik. Lavastuse eel korraldati peaosatäitja leidmiseks eestiotsibsuperstaarilik avallik *casting*, mis eraldi üritusena kandis olulist rolli kogu selle mängulise pusle kokkupanekul.

Valituks osutunud Anumai on mulle oma laia väljendusliku amplituudi avastamisega silma jäänud juba varem – nii kestvus–*performance*'iga näitusel, „see sinine maja Baeri tänaval“ kui ka lavastuses „Roti rumba“. Seega ei tule üllatusena, et ta kannab võrdselt välja nii Carmenit hedonistlikku frustratsiooni, et pidu peab kestma igavesti, kui ka spektri teisel pool väljenduvat lapsemeelset lootust, pehmust ja empaatiat.

Üldse saab öelda, et „Carmen Electra“ muusikal on toonud kokku imetlusväärset andekad kunstnikud nende loometeekonna kõige magusamas punktis. Nende individuaalne „miski“ pole veel äratuntavalt juurdunud, aga kõrvalt on võimalik näha seda koorumas. Olen ülimalt tänulik nende hetkede eest, kui saan avastada midagi tohutult ilusat enne, kui ta ise veel teab, kui ilus ta on.

Täiesti lõpus, kokkuvõtteks veel isiklikuks minnes pean tunnistama, et ka minu unistused on longerosinised. Päris keeruline on näha valutut teed välja sellest sotsiaalsest–majanduslikust–poliitilisest *clusterfuck*'ist, kus me kõik elame. Ent kui muusikali lõppedes EKA galeriist ööbimiskohta jalutan, leian end omaette itsitamast. On midagi eriliselt vabastavat, kui saad võimaluse naerda surma üle maailmas, mis on leekides. Ilge klüšee küll, aga aitäh, ants1, et meelde tuletasite, mis on päriselt oluline. Sureme kõik lõpuks ju niikuinii. Võib siis teekonnal selleni veidi rõõmu ka tunda.

\*Žanri aitas määratleda **Timo Tiivas**. Aitäh!

▲ Anumai Raska kannab võrdselt välja nii Carmenit hedonistlikku frustratsiooni kui ka lapsemeelset lootust, pehmust ja empaatiat. Foto: Kaur Tõra



**Stina Leek** on tänavakunstnik, kurator ja kultuurikorraldaja. Veab eest Ajuokse kogukonna ning KETT galerii tegevust.

# Kes soovib piirata meie kõigi juurde–pääsu prügile?

## ■ Luges Lee Maripuu

Kujuta ette, et oled kaotanud kellegi, keda armastad. Oled nutnud sel aastal juba nelikümmend üks korda. Ja siis istud Bolt Drive'i, mille raadios hakkab ürgama „Party Rock Anthem“. Kõik need asjad juhtuvad Heneliis Nottoni esimeses raamatus „Tähed Agnesele“. Kas need on omavahel seotud põhjuslikult ja lineaarselt? Kindel ei ole, kuid nagu ka autor ootusi juhhib: „olgu siis öeldud, et oleme kusagil, jõuame kuhugi ka välja, aga algus– ning lõpp–punkt ei pruugi asuda isegi mitte samal teljel.“ (lk 10)

„Tähed Agnesele“ ilmus 2025. aasta lõpus ning jõudis kohe ka Eesti Kultuurkapitali kirjanduse aastaauhindade nominentide hulka. Seal ei võistle ta küll proosa–, vaid vabaauhinna kategoorias. Varem on Notton avaldanud näidendi „Emesis“ ja lühiproosat Värskes Rõhus. Uus raamat jätkab mitmeid tema loomingut varasemaid motive: loomevaldkonna noorte prekaarne töö ja oma koha otsimine, pidutsemine, veidi kommi ja ketamiini, vaimne tervis ja armastus.

## ARMASTUSE AUTOTEORIA

Juba teose esimestest lehekülgedest ilmneb, et tegu on ühtaegu leina– ja armastuskirjaga, aga sama palju ka raamatuga kirjutamisest endast. Mis on lugu ja kuidas seda jutustada?

Sellele küsimusele läheneb Notton autoteooria kaudu, põimides isikliku kogemuse esseistliku ja teoreetilise mõtlemisega. Dialoogi kutsutakse autoreid, kellega autoteooriat sageli seostatakse (**Maggie Nelson, bell hooks**), samuti terve rida feministlikke kirjanikke ja mõtlejaid (**Donna Haraway, Ursula K. Le Guin, Virginia Woolf**) jt. Jutustaja hoiab vestlust klassikutega vaimukalt. Näiteks katse suhelda Ursula K. Le Guini „vaikiva tekstiga“ kujuneb *stand–up*i meenutavaks hermeneutiliseks dialoogiks, millest sünnib autori originaalpanusena (ehkki varjamatult Le Guini „The Carrier Bag Theory of Fictionist“ inspireeritult) nn nudlikoti teooria („Koti sisu ei pea alati korrastatud olema, selleks et lugu muutuks tähtsaks või kunstiliselt väärtuslikuks.“ (lk 66)). Nii kujuneb kohati pisut koormavale eelkäijate siteerimisele vaatamata ligipääsetav ja mänguline

tanud olen. Või see, kui oled peol ja mingi juppis vend jaurab midagi, suudad hetkeks keskenduda ning saad aru, et see, millest ta räägib, on su pooliku pusle puudu–olev tükk.“ (lk 98)

Kuidas teha puslest narratiivi, näib olevat Nottoni loometegevuse üks keskseid küsimusi. Lineaarset lugu ründab jutustaja nagu naine, kellele peika on *mansplain* inud märulifilmi näitel kolmevaatuselise narratiivi struktuuri ja esitanud siis ukulelel Cold–play loo „Fix You“. (Kas nii oli ja kas just selles seoses, lugege ise.) Samas, kuivõrd fragmentaarsus ja antinarratiivsus on nüüdiskirjanduses kujunenud igati aktsepteeritavaks normiks, mõjub see kohati võitlusena tuuleveskitega.

## RISOOMSE TEKSTI MOSAIK

Tekstis vahelduvad registrid: üksildane ja haavatav; intellektuaalne ja reflekteeriv; ironiline, kuid mitte poseeriv. Autoril on ühtaegu nauditavalt terav ja poeetiline viis atmosfääri loomiseks (nt „Aknast hõljub erilisel tugevat sireliaroomi tuppa ja keegi mängib akordionit, sest tarlased ei oska teistmoodi.“ (lk 99)). Oskus tabada minimalistlike vahenditega tunde–tasandeid ja karaktereid ning hoida dramaturgiliselt tugevasti ohjes risoomse teksti hargnemist ilmses juba tema 2022. aastal ilmunud teatritekstis „Emesis“, mis märgiti ära Eesti Teatri Agentuuri näidendivõistlusel.

Kuigi teoreetiline ja isiklik tase, mälestused ja fragmendid on esitatud mosaikselt, on eri kujundid ometi sidusad ja dramaatilise pingega laetud. Seega, kuigi pealtnäha võiks teost lugeda, kust jumal juhatab, saab kõige tugevama mulje tekstist siiski traditsiooniliselt algusest lõpuni liikudes.

Näiteks kirjutab autor justkui mõddaminnes: „Korterühistu esinaine saadab meili, et keegi on juba kolmandat korda prügimaja lukku tikke toppinud. Ta küsib ahastunult, et kes soovib piirata meie kõigi ligipääsu prügile.“ (lk 76) Mõni lehekülj edasi arutleb jutustaja kirjutamise üle ja tunnistab, et suur lugu teda ei huvita. Oluline on detailide kollektiivne, tapetud kulakete“ päästmine ja nendega narratiivi väärindamine: „prügi

võtame kaasa, äkki lähem kunagi vaja.“ (lk 91) Kadunud kildude ja prügi motiivid seovad teksti eri tasandeid kirjutamisest leina ja lapsepõlvemälestustes uitamiseni. See teeb raamatu emotsionaalselt õrnaks ja kandvaks, nii et lugedes tekib igatsus millegi järele endas. Aga mille? Tundub, et oma hästi hoitud prügi järele.

## KIISUD, PONID, PRINTSESSID

„Tähed Agnesele“ paistab kohanduvat Z–põlvkonna lugemisviisidega, kus tekstimassiivi pühendunud uurimise asemel on korraga lahti künned tab'id, instagrami kommentaarid, sõnumid ja meemid. Illustraator Maria Izabella Lehtsaar ja kujundaja Agnes Isabelle Veevo on andnud raamatule kollaažiliku, nullindate pidžaamapidu meenutava vormi. Nostalgiline *kawaii*– ja mimmusteetika sobib orgaaniliselt teksti fragmentaarsusega. Siin on kiisud, ponid, printsessid, Hello Kitty ja konnatelefon. Sekka pildid, mis meenutavad kuskil vanaema juures nähtud puitmööblit, Estoplasti lambid ja paberist nukuriided varasemast Nõukogude aja esteetikast. Kujunduse monokroomne helelilla

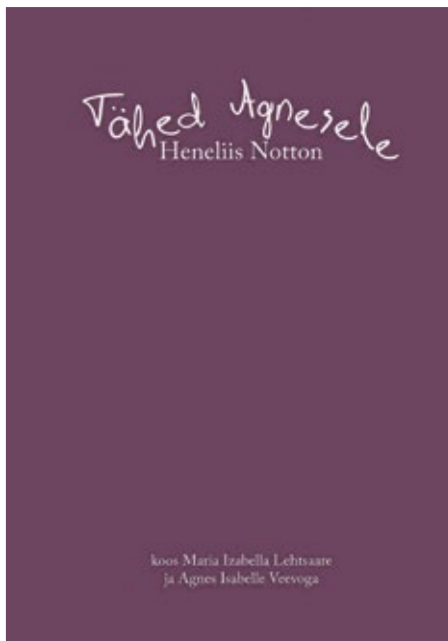
## Kuivõrd teismeliste tüdruktuga seotud esteetik ja afektiivsus kultuuris üldiselt alavääristatakse, mõjub kujunduslik mimmu–core feministlikult ja värskest.

tonaalsus meenutab kaheurost klepsuraamatut, mis on välja päikse kätte pleekima jäetud (ja üks klepsuleht on lisatud ka raamatu vahele).

Raamat kutsub lugejat aktiivselt tekstiga suhestuma, sinna kommentaare kirjutama, endast jälge jätma. Notton jagab lugejaga oma telefoninumbrit ja kutsub üles WhatsApis sõnumit saatma („Ainuke reegel on, et „üsna hea“ on alati kõvem kompliment kui „väga hea.““ (lk 19)). Kui jõuate päris lõppu, siis avage kindlasti ka kokkumurtud tagakaas, mis paneb juba suisa valjult ahetama: „Issand kui nunnu...“ Kuivõrd teismeliste tüdrukutega seotud esteetik ja afektiivsus kultuuris üldiselt alavääristatakse, mõjub kujunduslik mimmu–core feministlikult ja värskest.

Kujundus aitabki lisaks esile tõsta üht Nottoni raamatu allteemat või pigem aega ja meeleolu, mis tähistab üleminekut teismelisest täiskasvanuks. Kuidas paistab elu siis, kui oled jõudnud lõpetada barbidega mängimise, loed päevi aju lõpliku väljaarenemiseni (lk 79) ja oled teinud OnlyFansi konto, et õppemaksu maksta (lk 130), kui juba ilmub välja **Lea Danilison–Järg**, kes tunneb muret, kuidas sind sünnitama saada. Kui noorte meeste (ülemineku)kogemusest räägib näiteks film „Pikad paberid“, siis noorte naiste, ammugi kväärikogemuse mõistmisele ei aidanud just palju kaasa **Kaur Riismaa** kirjanduslik *cross–dressing Nora Maria Londoniks*. Kui huvitab autentsem vahendus sellest, mida tähendab olla noor naine praegu, siis võtke kätte pigem „Tähed Agnesele“.

Nottoni kollaažproosa seob teoreetilise isiklikuga ja kutsub tajuma tekstiloomet kui kollektiivneerimist. Oma loo saab igaüks ise kokku panna. Autor ei takista ka kellegi juurdepääsu väärtuslikule prügile ja nii vanaema kui ka see juppis vend peol võivad olla osa kollektiivist. Värskes Raamat on taas tabanud midagi õhus, sest „Tähed Agnesele“ on nii vormilt kui ka sisult üks huvitavaimaid asju, mis pärast **Margit Lõhmuse** „Sternet“ ja **Gregor Kulla** „Peenart“ eesti noores kirjanduses juhtunud on.



**Heneliis Notton** „Tähed Agnesele“ Toimetaja Paul Raud, kujundaja Agnes Isabelle Veevo, illustreerija Maria Izabella Lehtsaar SA Kultuurileht / Värskes Raamat #37, 2025 143 lk



**Lee Maripuu** on riigiametnik, kes tegeleb soolise võrdsuse küsimustega ja õpib TLÜS kirjandusteadust.

# Talvel Saaremaale? Ennekuulmatu!

**Veebruari alguses võtsin ette retke Kuressaarde. Ei, ma ei käinud spaas ligunemas – hoopis kunstireisil.**

**Peeter Kormašov**

Samal ajal kui enamik praamireisijaid kohvikus istub või puhkealal telefonis skrollib, ronin mina tekile ümbrust kaema. Põlise mandrimehes jaoks on laevareis ju põnev, eriti talvel. Nii kaugele, kui silm ulatub, laiub avar, päikeses kiiskav jääväli nagu mõnes **Jack Londoni** jutus. Sihikindlat rühib praam kitsukest veerada mööda Muhule lähemale. Kui Hiiumaa, Vormsi ja Kihnu vaheliste ühendustega on sel talvel pidevalt probleeme olnud, siis Virtsu ja Kuivastu vahele jääv Väinamere osa on õnneks laevatatav.

Kuressaares tuleb kõigepealt asuda mööda libedaid kõnniteid bussijaamast kesklinna uisutama. Kui Tallinas on 1980ndate arhitektuuripärandi mahalammutamine täies hoos, siis Kuressaare bussijaama hoone on sellest saatuses pääsenud. 1984. aastal arhitekt **Maie Penjami** projekti järgi valminud punastest tellistest ja kalkkatusega ehitis sai kultuurimälestiseks 2016. aastal saarlasest kultuuriministri **Indrek Saare** ametiajal.

Kohe jäävad silma hoopis sõbralikumad lõunapakkumiste hinnad kui Tallinnas. Sama asi rõõmutab mind alati ka Tartus – linnaruume ei hakka mitte võrdlemagi. Retro sisekujundusega Kodulinna Lokaalis meeldival lõunatatud, olen valmis esimeseks galeriikülastuseks. Minu giid Kuressaare näitusepaikades on hiljuti sünnilinna naasnud kunstnik **Helena Keskküla**, Kuressaare Kultuurivara kunstikorraldaja.

Kuressaare Raegaleriis oli veebruari lõpuni eksponeeritud **Kristina Õlleki** näitus „Hüpoksilises ja kunagises troopilises vees, kas näed?“. 2024. aastal Kuressaarest pärit maaliija **Eerik Haameri** nimelise auhinna võtnud Õlleki näituse teemaks on Läänemere eri perioodid – selle troopiline minevik ja toksiline tulevik. Kahju, et minu külastägu ajal on taevast pilve läinud, sest päikesevalguses võiksid need kettidega üles riputatud vormid mõjuda veelgi efeksemalt.

Fotopaberile kasvatatud meresool loob ainulaadse tekstüüri, mis meenutab ühtaegu iidseid geoloogilisi ajastute ning kosmilisi vaatemänge. Tehnoloogilist ja looduslikku kunsti põimiv stiil põhineb Õlleki enda väljatöötatud tehnikal, mille teostust ta ei reeda. Nii jääbki vaataja ülesandeks näha neis müstilistes, maa-põue mineraalide ja ookeanisülgavikeni viivates taites just seda, mida ise soovib.

Minusugust ajaloofänni, kes alati kõik infotahvlid lõpuni loeb ja sellega oma kaaslasti hulluks ajab, rõõmustab ka Kuressaare raekoja hoone. 1670. aastal valminud ehitis esindab Põhjamaade barokki. Eriti uhke on teisele korrusele viiv puidust balustraadiga kivitrepp. Raekoja saalis saab seista Eesti suurima laemaali all, mis on oletatavasti pärit Narvast ja leiti lõuendirullina ühest Kuressaare Pika tänava majast pärast teist maailmasõda.

Järgmiseks peatuseks on Saaremaa Kunstiklubi aastalõpunaitus Kuressaare kultuurikeskuse saalis. Isetekkeline organisatsioon on tegutsenud juba 48 aastat. Nii harrastajaid kui ka professionaale ühendaval seltskonnal on näitus kureerinud Keskküla sõnul kadestamisväärne tegutsemisulust. Nõnda pääses mõni kunstnik väljapanekule vaid ühe teosega, sest ruum seadis lihtsalt omad piirid.

Vaatamata hoovajälisele ajale on nii piiskopilinnuses kui ka ümberkaudses pargis külastajaid küll. Baitmaade ainus nõnda terviklikult säilinud kindlusehitis pakub talvelgi uhket vaatepilti. Meenuvad linnusega seotud legendid, näiteks lugu piiskop **Heinrich III-st**, kelle kägistamistunnustega laip leiti vahitorni šahtist kõõgjäämetete ja käimlajääkide seest. Šahti – lõviauku – olevat visatud ka süüdimõistetud kurjategijaid, kelle näijased loomad silmapilkselt lõhki rebisid.

Saaremaa Muuseumi müügi- ja arendusjuht **Rita Rahu** lisab loo õnnetust Hispaania inkvisitorist rüütlist,

kes oli armunud kohalikkude neidu, eksinud nõnda tsölibaadinõude vastu ja elusalt keldrisse sisse müüritud. Nende jube date lugudega haakub kenasti Keskküla ja **Roman-Sten Tõnissoo** kureeritud grupinäitus „Hinge pime öö“ linnuse keldrisaalis.

Eksponeeritud on näitus kolmes toas, mis jaotuvad temaatiliselt: kodu ehk teekonna algus, hingeline otsing/kriis ning kohalejõudmine/üleminek. Keskküla ja Tõnissoo on jätnud teostele hingamisruumi, mis laseb vaatajal süveneda. Museaalidest on väljas fragment Saaremaa dolomiidist sõdurist (torso ja vasak käsi) ning kaks laeva võõrikuju, Siberi lehisest merineitsi ja puidust merihobu. Kuigi rohkem leidubki Saaremaa Muuseumi kollektsoonis museaale, on näituse kuraatorid valinud eksponaatide hulgast välja ka mõned maalid.

Osa neist kunstnikest, näiteks **Salome Trei**, **Faina Männik** ja Haamer, on Saaremaalt pärit. Haameri ekspresionistlik, grotesksete nägudega „Ootajad“ (1968) tõmbab kaugelt magnetina, haakudes koloriidid **Manfred Dubovi** teostega. Esimesest ruumist jääb meelde staažika arsti **Tii Ilvese** realistlik mere-maal, mis on suutnud tabada Saaremaale ainuomase rannavalguse. Tervikuks seovad väljapaneku **Michele Bazzoli** segatehnikas skulptuurid, mis toimivad sillana mineviku ja tuleviku vahel.

Minu jaoks olid ekspositsiooni kõige tugevamateks teosteks kuraatorite endi omad, mis olid justkui loodud ruumi silmas pidades. Keskküla mustast alabastrist „Ööliblikad“ (2025) müüriserval ja Tõnissoo klaasi purustatud kivi pigmentfoto haakuvad püstitatud teemaga – **Ristija Johannese** ja **Carl Gustav Jungi** ideega, et valguseni jõudmiseks tuleb läbi teha hingeline kriis.

Praeguseks on linnuse teine näitus, **Sergey Augusti** „Kui mehed olid rauast“, kahjuks juba suletud. Raudrüüsid olen muidugi nõrkemiseni näinud, ent Poolas resideeriv turvisesepp August on need eri ajastute ja väelike soomusrüüd ise taasloonud. Mitte ainult inimestele, vaid ka hobustele! Seda kõike teeb ta vanade kavandite ja muuseumieksponaatide põhjal valmistatud tööriistadega ning erinevalt paljudest sarnastest koopiatest kõlbaks tema turvistega reaalselt lahingusse minna.

Jälle on tulnud aeg midagi hamba alla otsida. Kuur-saali restoran Ku-Kuu on mulle tuttav, HAFENisse pole veel jõudnud, aga vähemalt saan lõpuks ära proovida OmNomi. Padróni-küüslaugunuudlid kanaga viivad lihtsalt keele alla. Kõrvale tuleb võtta otse loomulikult Pihlta õlut. Igaks juhuks ütlen, et mingeid vautšereid ma selle reklaami eest ei saa, olen lihtsalt õgard.

Minu öömajaks saab Aavikute majamuuseum Valli-maa tänaval, kust võib igal sammul ja kõige ootamatumatest kohtadest leida silte uudisõnadega. Keele-teadlane **Johannes Aavik** on toonud eesti keelde sellised toredad sõnad nagu „roim“, „mõrv“ ja „relv“, aga ka „malbe“, „siiras“ ja „embama“. Muuseumi arendus- ja külastusjuht **Merit Karise** demonstreerib vana raadiot, mis mängib eri versioone ei millestki muust kui **Raimond Valgre** „Saaremaa valsisist“.

Aukartustäratavad on nii Johannes Aavikule kuulunud kirjutuslaud kui ka muusikapedagoogi ja koorijuh **Joosep Aaviku** klaver. Johannes Aavikuga olen muidugi tuttav, aga tema onupoja Joosepiga vähem. Ekstsentrilisele ja omapärasele kujule olevat Karise sõnul maitsenud tordid, millelga tal õnnestus ka kurba meelt peletada. Saladuseks jääb, miks ta ei järgnenud Rootsi emigreerunud Johannes Aavikule, kuigi tal seal külas käis.

Viimane osa kultuuriprogrammist on dokfilm „Puuluup – kaablid autos veel!“ Thule Kinost, mida mul pole seni olnud juhust külastada. Olen ikka nende kava



imetlenud, sest kui palju neid väärtfilmikinosid siis Eestis ongi. Peaaegu täis saalile räägivad linastuse eel režissöör **Taavi Arus** ning üks produktentidest, **Madis Ligema**. Film on hea, eelkõige seetõttu, et tegijatel on õnnestunud **Marko Veissonile** ja **Ramo Tederile** lähedale pääseda.

Tundub, et ka mul on korda läinud Kuressaare kunstielust korralik ülevaade saada. Idealistina tahaks ainult, et Eesti regionaalpoliitika jõuaks sarnaselt „vana Euroopaga“ sinnamaale, et väiksemad keskused ja nendest pisemadki kohad tunneksid, et neid väärtustatakse. (Kultuuri)identiteeti ehitatakse ikka ül tees, mitte ülevalt alla.

▲ Tehnoloogilist ja looduslikku kunsti põimiv stiil põhineb Kristina Õlleki enda väljatöötatud tehnikal, mille teostust ta ei reeda. Foto: Kristina Õllek

▲ Tervikuks seovad väljapaneku Michele Bazzoli segatehnikas skulptuurid, mis toimivad sillana mineviku ja tuleviku vahel. Foto: Roman-Sten Tõnissoo

# TERE-TSAU!!! UUDISKIRI Remondipäevik

Millest alustada? Elutoa lagi vajab uut värvi, magamistoa kapp uusi sahtleid, köök uut valgustust ja suuremat tööpinna, esik vajab üldse arhitekti pilku. Äkki alustan vannitoa plaatimisest? Just! Vannituba saab remontida nii, et muu elu ei kannata. Korteri-remondi esimene väljakutse on mahutada ehitus ja elu ühe katuse alla.

**13. veebruar.** Vanade plaatide eemaldus. Vajalikud töövahendid: väike haamer, sõrg, hea taju.

Tulemus: *seinad said puhtaks, aga mis hinnaga... karvata isikukaitsevahendeis. Kileta pinnas mujal korteris.*

**15. veebruar.** Uute plaatide ostmise ehituspoost.

Tulemus: *uuri veel turgu ja leia odavamais lahendusi.*

**16. veebruar.** Uute plaatide ostmise järelturult.

Tulemus: *plaašis olemas, aga kõik erineva mustriaga.*

**17. veebruar.** Plaatimise algus. Vajalikud töövahendid: segu, väike kellu, kindad, prillid, mask, turvasaapad, põlvekaitsmed, hambakaitsmed.

Tulemus: *poolik.*  
Õppetund: *konsulteerri arhitektidjaga, enne kui segu valmistab.*

**24. veebruar.** Vabariigi aastapäev.

Tulemus: *istusin pikalt vannitoas ja teegin plaani.*  
Õppetund: *ära luba oma elukaaslasel, et töö saab nädalaga valmis.*

**25. veebruar.** Plaani tutvustamine vanaisale.

Tulemus: *vanaisa tuleb appi.*

**1. märts.** Ühine talgupäev ja töö lõpetamine. Koristamine. Vannitua avamise pidu.

Õppetund: *vanaisa pole enam esimeses noorus.*

**2. märts.** Töö jätkamine. Vajalikud töövahendid: aeg, kannatus, sisemine rahu.

Õppetund: *ära kõnni tolmuštre trossudega üle elutoa vaiba.*  
Uus mure: *vanaisa peab õigeks vanas veetorus uute vastu vahetada ja pesumasin kooki paigaldada.*

**3. märts.** Uue mure tutvustamine elukaaslasel. Vajalikud töövahendid: selgus, kindlus, usaldus, põlvekaitsmed, hambakaitsmed.

Tulemus: *neutraalne. Mina teen ja mina vastuatan.*

**7. märts.** Veetorude vahetus. Pesumasina liigutamine. Ma ei tea, mida vanaisa veel teha tahtis. Pesumasina ühendamine. Ära voolu-toru läbi seina viimine.

Õppetund: *vee tuleb enne kinni keerata, kui toru lahti võtta.*  
Tulemus: *praegu veeu ega pesumasinat kasutada ei saa.*

**8. märts.** Naistepäev. Vajalikud töövahendid: šokolaadikarp, lilled, ajutine lahendus WCs, enesekindlus.

Tulemus: *lubasin, et põhimõtteliselt saab vannituppa vanni paigaldada küll.*

**9. märts.** Vanni otsimine järelturult. Enam-vähem kõlbliku vanni leidmine järelturult. Vanni transport. Vanni neljandale korrusele vedamine. Vajalikud töövahendid: suur armastus.

Õppetund: *kutsu kohe keegi appi, milke ära oota vanniga maha ees, kuni sõbral koo lõppes.*

**10. märts.** Veetorude vahetus ja tihendamine. Vanni paigaldus ja loodimine. Plaatimise lõpetamine. Lõhutatud plaatide asendamine. Pesumasina ühendamine. Pesumasina ära voolu testimine. Lekke kõrvaldamine. Vanni sifooni paigaldamine ja testimine. Koristamine. Esimene soe vanniskäik ja romaani lõpetamine vahuses vees.

Tulemus: *veetorus tihendamisel kulus terve päev ja ülejäänus eemärgeis jäävas hõnnesse.*  
Õppetund: *ole enda vastu aus. Enne kui alustas korteriremondisiga, proovi ehitada linnumaja.*

# S O R R Y, P I L D I - 1 KÜSIMUS: PROMPT: M I N A K O D U S

**Kas kunstnikuna on etem töötada ruumis, milles on palju nn ääremärkusi, või ruumis, mis on puhas leht?**

Vastab **Riin Maide**:

„Parem on ikka alati olla ja luua ruumis, kus mõttel on millestki kinni hakata. Mu isa pani minu lapsepõlvkodus lakke puit-laua, ütles, et hea, kui on palju oksakohti, tulevad head mõtted. Tulidki!“

# MÕÕDU-L I N T

Tartu kesklinna plaanitav Siuru keskus kuulutas välja nimekonkursi, et anda oma uutele saalidele ja ruumidele Eesti, aga eelistatavalt Tartuga seotud kirjanike nimed. Võitjad on teie ees!

1.

**Mika Keräneni** nimeline turvaruum.

Koht, kus Siuru turvamehed hoiavad purjus külastajaid ja otsivad kahtlaste isikute taskuid läbi.

2.

**Mart Kivastiku** nimeline trepikoda.

Tagavaraväljapääs, kust saab nii maha katusele kui ka keldrisse.

3.

**Urmas Vadi** nimeline pisike ruum

**maja Poe tänava poolsel küljel.**

Koht, kuhu mahuksid ideaalselt nii panga- kui ka taaraautomaat.

4.

**Mati Undi** nimeline külalis-

**apartment.**

Kodanlik hotellituba Siuru välis-külalisel. Koos duši, televiisori, rätiku ja hommikumantliga.

5.

**Tundmatule Tartu kirjanikule**

**pühendatud ootesaal, kust ei pääse**

**kuhugi edasi.**

Saali keskel seisab tundmatule Tartu kirjanikule pühendatud skulptuur ja seinal tundmatu Tartu kirjaniku joonistus „Krokodill Emajões“.

Vihase kultuurinimese külje autor on **Andreas Kübar**.



Foto: @cobalt\_the\_arsonist

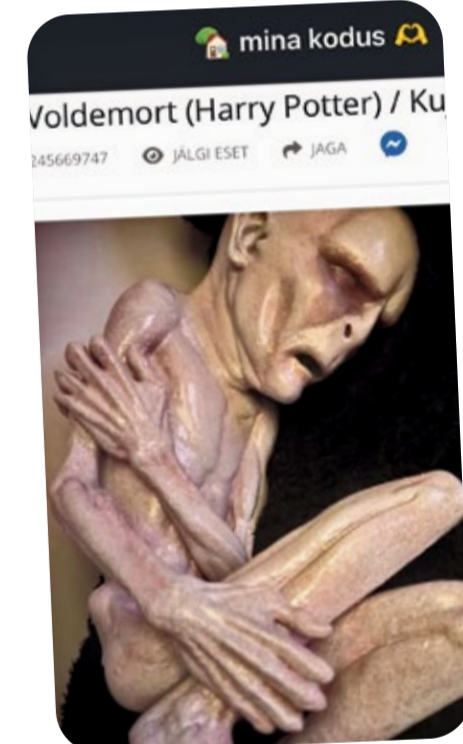


Foto: @skorpiomagazine

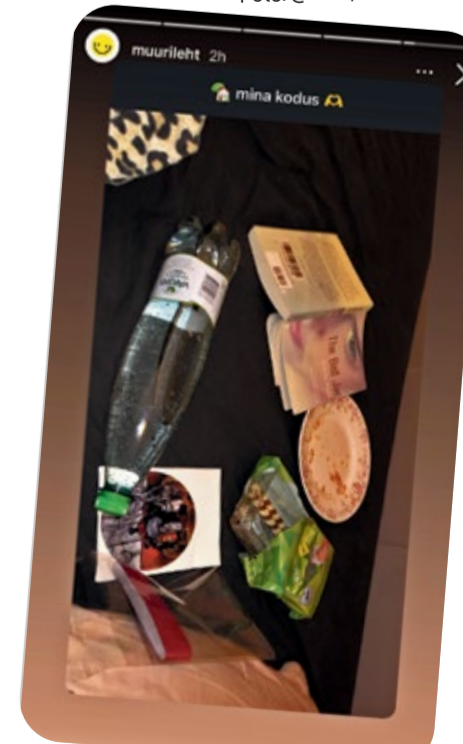


Foto: @datihaldjas

In memoriam

kinosoprus.ee / elektriteater.ee

07.03 / 12.03

Hukatus

14.03 / 22.03

Saatana tango

21.03 / 29.03

Torino hobune

# Béla Tarr



# UUS MUUSIKA JA HOMSED MÕTTED

## Tallinn Music Week 9.—12. aprill 2026

Nordic Hotel Forum

TELLISKIVI CREATIVE CITY  
LOOMELINNAK

MUSIC  
ESTONIA

visit estonia

piletilevi | EBC

Postimees

Tallinn

RAADIO 2

EESTI KULTUURKAPITAL

A.LeCoq

Travel

Tallinn  
city of music

Kaasrahastanud  
Euroopa Liit

Eesti  
tuleviku teadus

tmw.ee

# Tee uurimistööd, siis tuleb armastus!

Armastusega leitud allikad.  
Tule tasuta konsultatsioonile!

[www.rara.ee/tippteadja](http://www.rara.ee/tippteadja)



**RARA** EESTI RAHVUS-  
RAAMATUKOGU

